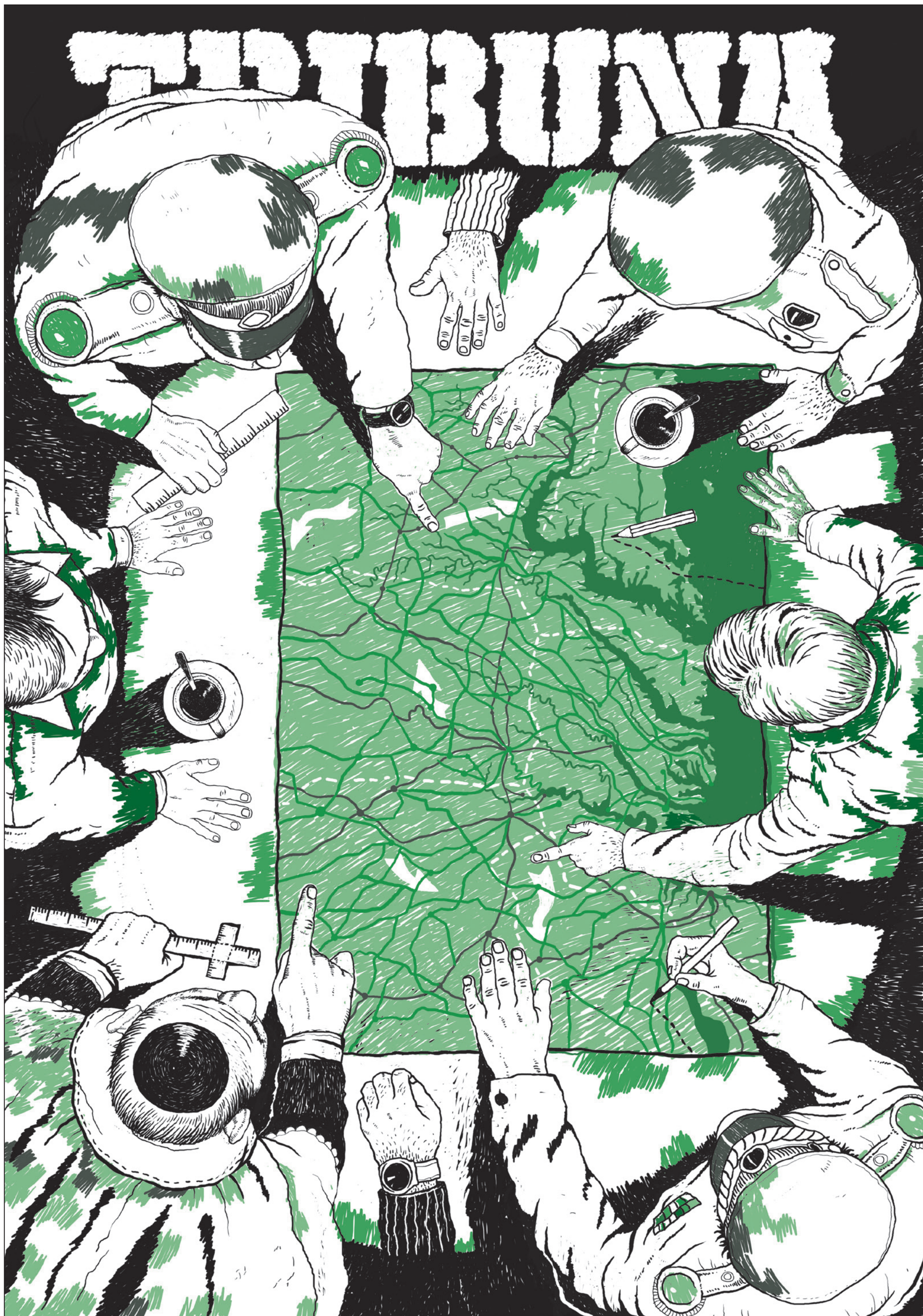
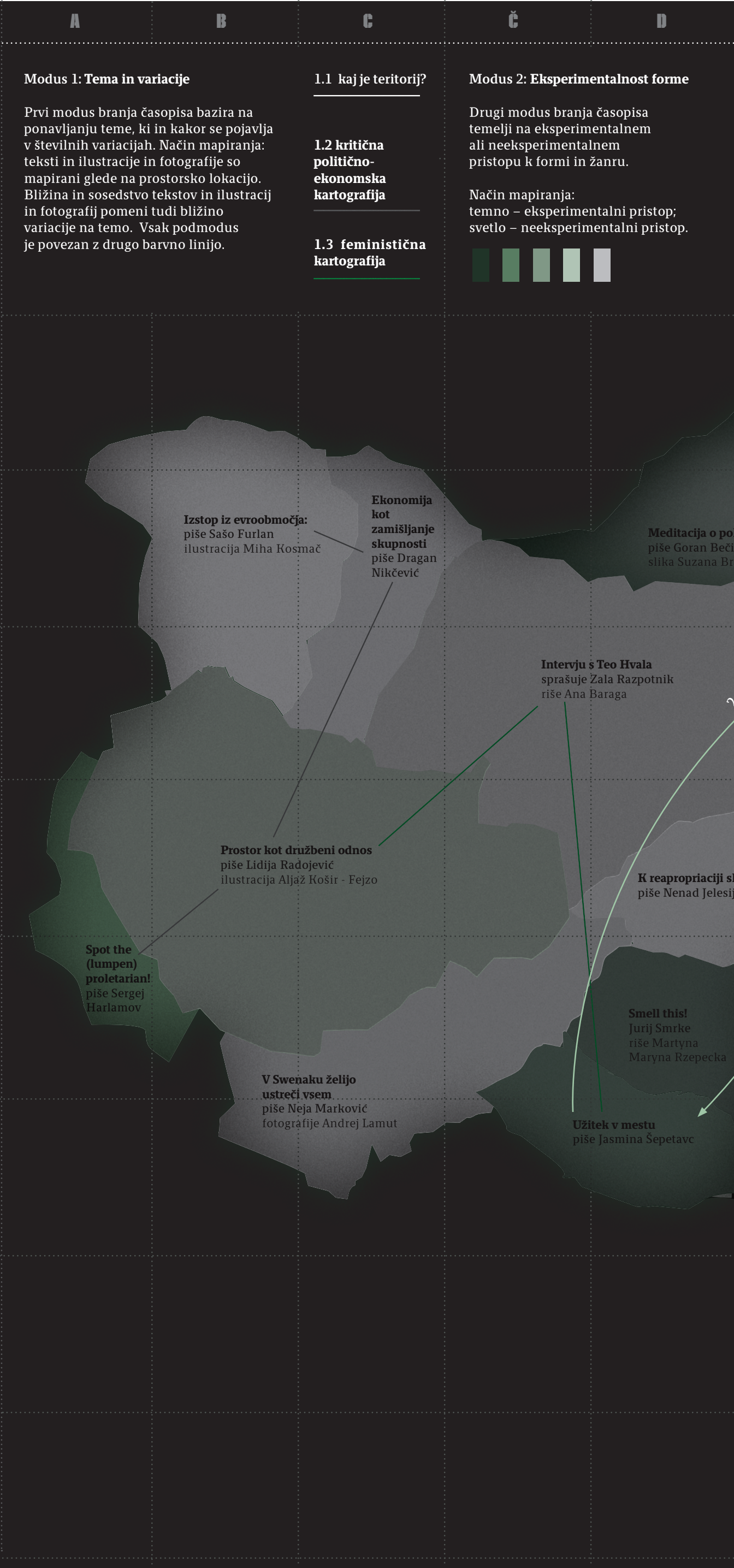




NAVODILA ZA KARTOGRAFIJO

Rekli smo že, da časopisa ne moremo uporabljati (ustvarjati + brati), če ne vemo, kako ga uporabljati. Da bi lahko ta potiskan papir pravilno uporabljali, moramo potemtakem vedeti, kako ga uporabljati – vprašanje, kako časopis uporabljati, pa je vprašanje tehnologije. Rekli smo potemtakem, da s tehnologijo mislimo na način, na katerega uporabljamo stvari. Ti načini pa so zapisani v navodilih za uporabo, bodisi v tistih, ki jih prejmemo skupaj z napravami, bodisi v tistih, ki jih prejmemo skupaj s kulturo. Morda se zato branje in ustvarjanje časopisa zdi tako samoumevno, dasiravno temu ni tako. In nemara se tudi zato tako redko vprašamo, kaj počne časopis, in še manj redko, kaj vse bi lahko počel. Učili smo se, pravzaprav se še učimo, da časopis zastopa javnost. Ta stara podoba, ki priteče (časopisnemu) novinarstvu in publicistiki, namreč predpostavi javnost kot tisto, s katero se mora časopis identificirati, kot tisto, v imenu katere in za katero mora delovati, kot tisto, kar mora naslavljati. Ko takole rečemo javnost, tako ali drugače predpostavimo javnost kot neko identiteto, ki obstoji neodvisno od tistega, ki jo zastopa. Kakopak pa javnost ni nič drugega, kakor imaginarna tvorba, legitimacijsko sredstvo novinarskega sporočanja, ki zakrije to, da časopis, tako kot vsak množični medij, vseskozi počne bolj ali manj eno in isto: ustvarja teritorij, postavlja meje, teritorializira. (Konec koncev javnost ni veliko drugega kakor ime za teritorializacijo, kakršno po defaultu ustvarja časopis, čeprav nikakor ne nujno in ne izključno.) Branost, poslušanost, gledanost, klikanost, distribucija, frekvenca, signal – to so načini teritorializacije. Prav tako so načini teritorializacije tudi vsebina, pomen, žanrske ali nežanrske strategije, mitologija ali demitologija objektivnosti, glas, slika, ilustracije, fotografija, status avtorstva, prelom, plačljivost, brezplačnost. Vprašanje, ki se na tem mestu postavlja kar samo, pa je, kako (si) časopis sploh ustvari teritorij? Navzven: distribucija časopisa, branost časopisa. Navznoter: časopis iz praznega papirja, ki v fizični obliki predstavlja neskončno dimenzijo prostora, prostora-papirja, naredi sebi lasten teritorij. S teksti, ilustracijami in fotografijami, z vsebinami in pomeni si postavi teritorij. Vendar teritorij znotraj časopisa od teritorija, ki ga časopis tvori navzven, v nobenem smislu ni ločen. Tisto, kar je noter, namreč prehaja na zunanost, tisto zunanje pa se pregiba navznoter. V nekaterih primerih celo dobesedno: stran 16–17, 10-11. Natanko ta zmes različnih elementov, ki nikakor niso več zreducirani le na tisto, o čemer časopis govori, temveč vsi tisti notranji in zunanji elementi, iz katerih se sestavlja in s katerimi se izraža, ustvarijo prav poseben teritorij, ki se razlikuje od časopisa do časopisa. Da pa teritorij sploh nastane, se mora časopis ponavljati – periodično, iz dneva v dan, iz tedna v teden ali iz meseca v mesec. Ni pa nujno, da se vedno ponavlja zgolj na en in isti način, pač pa se lahko vseskozi razstavlja in sestavlja na novo. Ponavlja se lahko drugače. Skratka, strokovno rečemo, časopis se deteritorializira, tako kot se deteritorializiramo tudi mi. Natanko ta ne-vezanost pa ne sili več k reprezentaciji obstoječega, temveč poskuša misliti drugačno. Teritorij potemtakem ni zgolj preprosta fizična in prostorska enota. V nasprotju s prostorom je nujno že označen, mapiran. Teritorij tudi ni zgolj geopolitična enota, vsaj ne v pomenu klasičnih mednarodnih odnosov, pač pa vedno tudi že družbena enota. Pravzaprav lahko s teritorijem razumemo vsako mapirano enoto tako v materialnem kakor v nematerialnem smislu, čeprav tu o takšnih razlikah sploh ne moremo več govoriti. Teritorializacija, kakor pravimo, tako ni le postavljanje mej, ampak tudi fiksiranje naših identitet, fiksiranje zemljevidov pomena, s katerimi razumemo stvarnost in tisto, kar se dogaja okoli nas. Hočes nočes smo ujeti v teritorij, v teritorije nacionalnosti, teritorije zvoka, teritorije medijev, geopolitične in nasploh politične teritorije, konec koncev pa tudi v teritorij krize in varčevalnih politik, ki vztrajno fiksirajo in konsolidirajo razmerja moči. Vprašanje po teritoriju tako ni aktualno le zavoljo tega, ker se je v preteklem letu pomembnost prostora izkazala za zelo pomemben politični in kontrapolitični faktor, ampak zavoljo tega, ker lahko z vprašanjem po teritoriju in po teritorializaciji na drugačni ravni zgrabimo številne politične, družbene in nenazadnje biološke procese. Prav zato je tako pomembno mapiranje; mapirati namreč pomeni mapirati silnice in razmerja, ki tvorijo nek teritorij. Te silnice in razmerja pa lahko mapiramo tako ali drugače. Nobena mapa in noben proces mapiranja namreč nista nevtralna – in za primer lahko beremo zgodovino kartografiranja, vezano na imperialno in kolonialno podstat, lahko pa beremo tudi zgodovino kartografiranja nasploh. Tudi mapa Tribuna, ki jo držite v rokah, ni nevtralna. Pa vendarle skuša biti drugačna. Nenazadnje tudi tako, da v rokah držite mapo časopisa, ki mapira probleme prostora, teritorija, teritorializacije in deteritorializacije.

Tribuno lahko uporabljate (berete) na več načinov ali modusov, vsak modus pa vsebino premešča in sestavlja na novo. Vsak modus časopis mapira na novo, ustvari novo karto. Na ta način se časopis pomnogoteri – iz enega časopisa v drugega, iz drugega časopisa v tretjega ... Iz enega teritorija v drugega, v tretjega, v četrtega ...



E	F	G	H	I	J	K	L	
Modus 3: Otok Tretji modus branja časopisa briše meje med prostorom časopisa in prostorom javnosti. Sile, ki pobegnejo teritoriju časopisa, na javnih zidovih in površinah ustvarijo svoj lasten teritorij, na ta način pa problematizirajo razmerja moči, vpisana v javni prostor. Dejansko kažejo na tiste, ki lahko pišejo po zidovih, ker imajo moč in kapital, in na tiste, ki tega ne morejo, ker nimajo ne moči ne kapitala. Potem pa se te sile znova vrnejo v časopis, samo zato da bi lahko spet pobegnile.		Modus 4: Assemblage Četrti modus branja deteritorializira in reteritorializira, razstavi in sestavi izbrane tekste in iz njih ustvari novega. Bralec ali bralka mora dele tekstov, ki so v časopisu (p)osivljeni, brati po vrstnem redu, ki ga kažejo puščice/silnice na zemljevidu.				Naslovka / zadnja stran Istvan David Zemljevid Prah		1
								2
								3
						Naš grafit je lahko balon piše Jurij Smrke fotografije Klemen Illovar, Mellow		4
								5
								6
								7
								8
								9
								10

Drogiranje ne bi smelo biti pravica. Moralo bi biti dolžnost.

piše Lana Durjava
ilustracije Jana Božič

Torej, zbudiš se na Dunaju in že takoj obžaluješ, da si sploh prišel. Dunaj je mesto, ki blefira, da je metropola, ampak kar se tiče njegove klientele in splošnega vajba, gre za čisto periferijo. Če ti ni ravno cele dneve za občudovati gotske arhitekture in plezati po katakombah, tam nimaš za početi bolj ali manj ničesar. Gre za mesto, kot nalašč ustvarjeno za japonske turiste in penzioniste po duši. Če si kolikor toliko normalen in si se po spletu okoliščin znašel na Dunaju, je najbolje čim prej spakirati in emigrirati nekam na sever. Na Dunaj se ne hodi žurirat. Na Dunaj se hodi umret.

Protesti proti prohibiciji ali vedno si je treba prizadevati biti džanki

Obstaja sicer tudi sorta ljudi, ki najbolj ne ve, kam s svojim časom, zato hodi na Dunaj na proteste. Tisti dan so med drugim potekale demonstracije v podporo legalizaciji drog, poskusi zasedbe italijanske ambasade in protesti proti sojenju študentskim aktivistom, ki so med okupacijo dunajske univerze zažgali kanto za smeti in so bili zato s strani oblasti zinterpretirani kot teroristična grožnja.

Kakorkoli že, ker so droge edina stvar, ki me še kolikor toliko zanima, sem šla pogledat prvo zadevo.

Protesti proti prohibiciji so v osnovi dobra ideja. Problem nastopi, ko je treba zadevo speljati v praksi. Kakorkoli obrneš, na koncu končaš s kolekcijo psevdotransgresivcev, ki rolajo jointe in mislijo, da so radikalni, če se zavzemajo za legalizacijo marihuane. Dodatni problem je, da na protestih proti prohibiciji z izjemo kanabisa sploh ni nobenih drog. Publika je bila sicer skonstituirana pretežno iz pijanih *teenagerjev*, ostarelih hipijev in občasnih klonov Che Guevare, ki jih ni nikoli nihče *updatejal*, da je bil njihov imidž nazadnje moden nekeje leta '67, pa še to samo na bolivijski periferiji. Glede na to, da je *hardcore* drogiranje načeloma delo s polnim delovnim časom, ki terja celega človeka, pravih džankijev ni bilo.

Kar se tiče marihuana maršev, je treba vedeti, da so hašišarji specifična publika, ki se ji nikamor ne mudi in ki je sicer prišla na pohod, vendar pa bi ji bilo načeloma ljubše, če bi se lahko v miru kadilo in če se ne bi bilo treba premikati. Tudi zato so organizatorji drogeraško orientiranih maršev soočeni s problemom, kako sodelujoče motivirati za kakršenkoli premik iz štartne pozicije. Organizatorji shoda so projekt zastavili relativno ambiciozno. V planu je bilo prekorakati tri kilometre v manj kot štirih urah.

Menda je samo po sebi jasno, da se je stvar zavlekla do poznega večera. Procesija se je vsakih dvesto metrov za nedoločen čas ustavila. Edini, ki so kolikor toliko disciplinirano marširali, so bili policisti na začetku povorke. Publika je pila neomejene količine piva in kričala na naključne mimoidoče, da je skrajni čas, da pridejo k pameti in grejo na droge. Policisti so jih potrpežljivo gledali in niso reagirali. Tudi mimoidoči so glede na vse nadlegovanje, ki so mu bili izpostavljeni, delovali skrajno tolerantno. Nek rabin je iz vlnudnosti celo prelistal publikacijo, ki jo izdajajo francoski kadilci trave, in nato rekel, da se bo nanjo naročil. Medtem mu je njen glavni urednik po megafonu kričal na uho, da bi kajenje trave moralo biti državljanska dolžnost.

Srečanje nevladnih organizacij za alternativno politiko do drog ali na malo bolj artikulirani ravni si je še vedno treba prizadevati biti džanki

Splošno znano dejstvo je, da na večernih pogostitvah ali tako imenovanih koktejli za-

bavah, kjer sicer nobenih koktejlav ni, poteka brutalna borba za brezplačen alkohol. V njej sem na srečo vrhunsko izurjeni.

Bila sem na sprejemu, v osnovi zamišljenem kot terenu za mreženje zaposlenih v nevladnih organizacijah, ki se borijo za implementacijo alternativne in nenacistično orientirane politike do drog. Na takšnih zabavah se od zbranih pričakuje, da krožijo po prostoru in kooperirajo v praznih pogovorih, za katere se je treba kolektivno pretvarjati, da imajo kakršnokoli globino in da sodelujočim v njih ne gre samo za to, da jih čim prej zaključijo. S komuniciranjem imam načeloma velike probleme, ki bazirajo predvsem na akutnem pomanjkanju interesa za kakršnekoli medčloveške stike, zato takšni eventi zame predstavljajo svojevrstno muko ter terjajo relativno visoko stopnjo angažmaja.

Med publiko, ki se ji je po kretnjah videlo, da ji je vse skupaj skrajno odveč, sem zagledala nekega tipčka, za katerega se na prvi pogled ni dalo z gotovostjo reči, v katero kategorijo sodi. Nekaj se na tem modelu ni ujemalo. Po eni strani je deloval kot tip človeka, ki pije proteinske šejke, konzumira prehranska dopolnila in hodi jogirat v naravo. Po drugi strani je imel steklen pogled pristnega uživalca fentanila. Ni bilo najbolj jasno, kako in kaj, pri čemer je treba upoštevati, da se da džankija v veliki večini primerov spoznati že na petdeset metrov daleč, pa naj bo še tako zakamufliran. Ko človek enkrat konzumira opiate, se to pozna pri hoji in kretnjah še dolgo po tem, ko učinek že popusti.

Na hitro sem preverila teren in razočarano ugotovila, da gre za čistega bleferja. Bil je potrata dobrih in nekolapsiranih žil. Misslim, da ga je celo vleklo v smer prohibicije. Glede na to, da je bila to konvencija ljudi, ki se borijo za legalizacijo, ni bilo čisto jasno, če je bil na eventu namerno ali pa je samo zgrešil dvorano.

Tudi sam sprejem je bil totalno mizeren. Natakarka je pri šanku umirala od dolgčasa. Alkohol je zmanjkalo po uri in pol. Publika je bila sitna, ker je bila prisiljena ostati trezna. Hrana je bila polimorfno zanič. Ko je že kazalo, da bo večer polomija na celi črti, se je od nekod vzel predsednik kluba intravenoznih uživalcev drog. Bil je alternativec, ki je imel doktorat iz filozofije in ki je opiate konzumiral že dvajset let. Njegov imidž bi se sicer dalo izpopolniti, ampak bil je semigotičar s cocteaujevskim *attitudom*, ki ni deloval čisto neumno, in glede na preostalo publiko in vsesplošno pomanjkanje česarkoli vsaj minimalno interesantnega je pritegnil določeno stopnjo moje pozornosti. Treba je namreč vedeti, da je na sceni, po kateri se gibljem, težko najti koga, ki je že kdaj slišal za Trocchija in Marlowo, da bi bil obenem še na igli, pa je itak bolj ali manj pobožna želja. Občutek impresioniranosti ni bil vzajemen, kar me je instantno zafrustriralo, ampak nisem se bila še čisto pripravljena vdati, zato sem

preizkusila strategijo v intervju zakamuflirane samopromocije, ki se v praksi ni najbolje obnesla. Teoretično ideja sicer ni bila čisto za odpad, ampak v mojem alkoholnem tripu je bilo samo vprašanje časa, kdaj bo zadeva ušla izpod kontrole, kar se je na koncu tudi zgodilo. Vse skupaj je rezultiralo v tem, da sem naredila intervju sama s sabo, on pa je se je živčno nasmihal in se oziral za priložnostjo, da bi se lahko spravljal iz situacije, ki ga je vidno izmučila. Na koncu se je opravičil, da mora iti na svojo večerno dozo morfija, in se pobral iz dvorane. Nek drug neizrazit moški, ki me je že ves večer po malem opazoval in ki bi ga sicer lahko zangažirala kot predsednika svojega fankluba, za kaj drugega pa se ni zdel uporaben, je nič hudega sluteč pristopil in začel razlagati o vietnamskih ekvivalentih gulagov, kamor zapirajo odvisnike od kokaina. Prekinila sem ga in nadaljevala z monologom.

Gotičar je izkoristil priložnost in se ni nikoli vrnil. Iz užaljenosti sem zapustila dvorano, ampak ker ni bilo kam za iti, sem poklapano prišla nazaj. S tistimi par, ki še niso čisto obupali in zapustili prizorišča, smo se nato celo večnost skušali skoordinirati, kam oditi, da bi mogoče celo imeli kaj od preostalega večera. Končali smo na goa partiju, kjer je bila večina publike na acidu. Acid je hecna stvar. Spremeni ti percepcijo realnosti in v tebi zbudi interes za detajle. Za paranoike po naturi to ni preveč dobra ideja. Tisti z dolgoletno prakso ga sicer lahko jemljejo na partijih, za amaterje pa je priporočljivo, da ga vzamejo na kolikor toliko varnem terenu, kjer ni dosti ljudi. Na acidu se je relativno težko imeti pod kontrolo. Za razliko od ketamina in etra se na njem sicer načeloma ohrani osnovne motorične funkcije, tako da tripi sami po sebi ne predstavljajo katastrofe, ki samo čaka, da se zgodi. Vse, kar se lahko pri njih zabeleži, je v bistvu psihične narave, ampak če si v osnovi nestabilen, se bo verjetno na neki točki tudi zaježalo. Problem acida je, da nato ne popusti. V resnici drži zgolj tam nekje od šest do dvanajst ur, ampak če imaš bad trip, se to zdi dolgo nekje štiri leta.

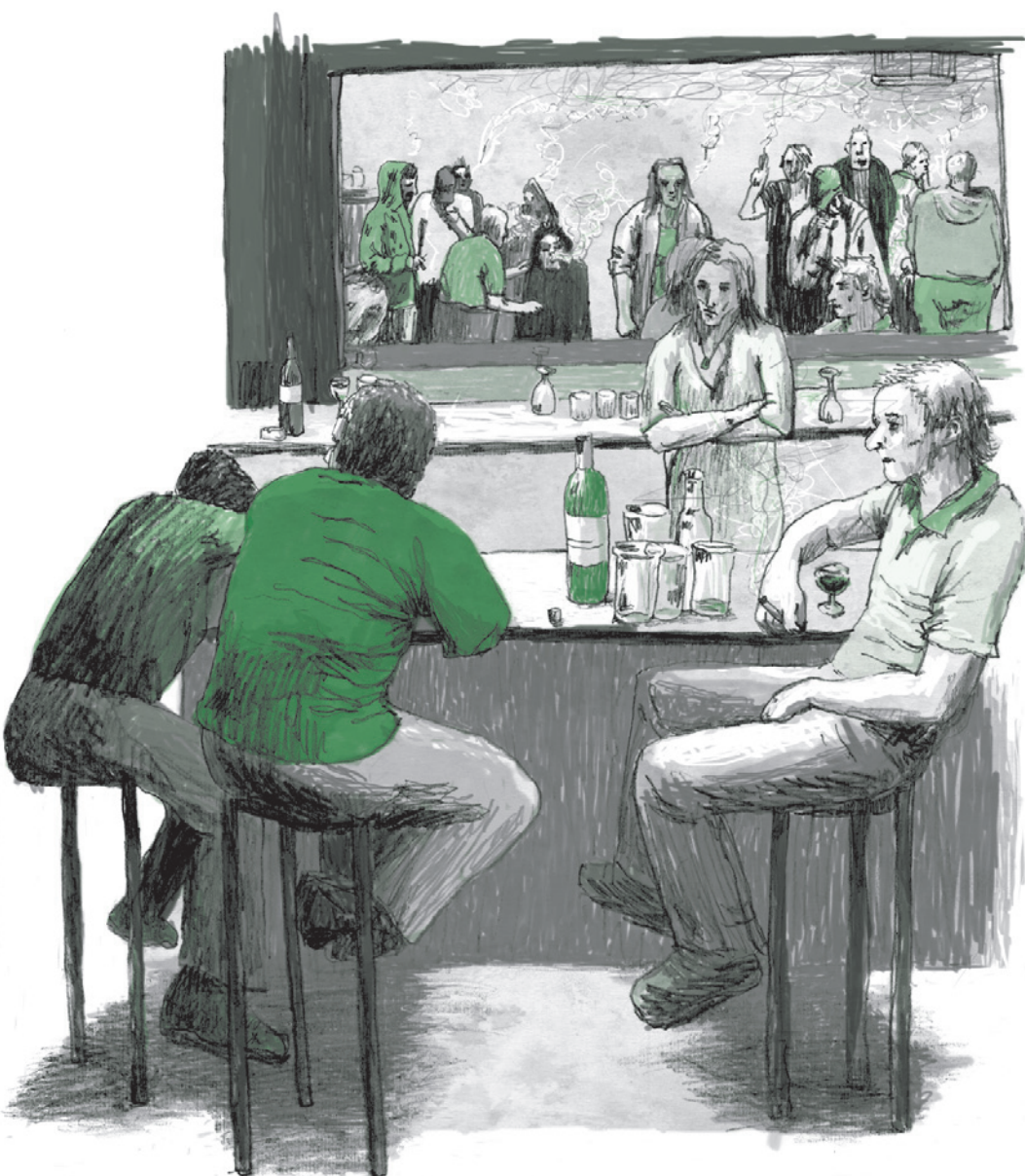
Kakorkoli. Prostovoljno sem se odpovedala izletu v paranoia-land in se locirala za šankom. Nekdo mi je kupil še milijonto pijačo tistega večera. Po tem je vse zavito v meglo.

Konferenca Združenih narodov o nar kotikih ali ko bom velik, bom fašist

Naslednji dan sem se zbudila z mačkom in svežimi modricami po nogah, iz česar sem sklepala, da je morala biti noč kvalitetno preživeta. S težavo sem se odpravila do kuhinje, kjer so aktivisti iz ENCOD-ja kadili travo in se pripravljali na odhod na konferenco. Zdeli so se suvereni v prepričanju, da jim bo do popoldneva uspelo zrušiti sistem, potem pa bodo lahko v miru nadaljevali turnejo po lokalnih barih. Aktivisti pač. Z njimi je vedno ista zgodba.

Prispeli smo na konferenco. Slavnostno jo je otvoril predstavnik ruske delegacije, ki je že kar na začetku dal vedeti, da se ne namerava degradirati na to, da bi govoril angleško. Potem se je začel teater absurda. Že po petih minutah je bilo jasno, da gre za konvencijo težkih fašistov, ki drog še nikoli niso videli kje drugje kot v dokumentarnih filmih in ki nasploh o tematiki nimajo razčiščenih osnovnih pojmov. Vsakemu normalnemu človeku je menda jasno, da bi bilo edino pravilno, če bi droge prodajali v samopostrežnih trgovinah ali pa pogojno vsaj v lekarnah (brez recepta, to se menda razume samo po sebi). Amaterji iz Združenih narodov si zadevo interpretirajo popolnoma drugače. Gre sicer za intelektualno močno hendikepirane ljudi, ki svoje frustracije poskušajo zdraviti s teroriziranjem džankijev, nasploh pa imajo veselje s polimorfim fukanjem v glavo vseh, ki so dovolj pametni, da življenja ne mečejo stran v treznem stanju.

Nato je do besede prišel nek visok uradnik oddelka za droge, ki je po uvodnih floskulah zbrane informiral o tem, da gre vojno proti drogam obravnavati kot vsestranski uspeh ter kot edino smiselno strategijo v boju zoper to, kar je imenoval kuga 21. stoletja. Prisotni so izvedeli tudi, da droge uničujejo družbeni korpus, škodujejo zdravju ter vodijo ljudi v odločitev, da spustijo rolete v stanovanju in se odlogirajo iz zunanjega življenja. To je povedal tako, kot da bi bilo to nekaj slabega. Potem ko je zaključil s svojim referatom, je do besede prišla publika, ki ni čisto dobro razumela poante predavanja in jo je zanimalo, kako gre pobijanje džankijev v Maleziji skupaj s človekovimi pravicami, ki jih Združeni narodi na veliko propagirajo. Nekdo je nato začel s klasično popevko o medicinskih



prednostih legalizacije marihuane. Beseda je bežno nanesla še na padec kvalitete afganistanskega heroína, za kar je govornik posebej izpostavil, da gre pri tem posebna zasluga Združenim narodom. Enega izmed žurnalistov je to spodbudilo k opustitvi formalne nepristranskosti svojega poklica in posledično k informiranju nastopajočih o tem, da so težki idioti. Ker se mu je sicer že na prvi pogled videlo, da gre za tempirano bombo, za katero je zgolj vprašanje časa, kdaj bo eksplodirala, je bil govornik toliko pameten, da ni izzival in je zgolj nekaj zamomljal o tem, da je kvaliteta drog na črnem trgu v zadnjem letu res občutno padla. Ker ni mogel iz svoje kože, je potem še namignil, da tega ne gre nujno interpretirati kot nekaj katastrofalnega.

Moderator je bil s publiko nezadovoljen in je konstantno ponavljal, da bi želel slišati vprašanje kakšnega pravega novinarja. Dvorana je bila sicer tričetrt prazna, še tistih par, ki jih je zdržalo do konca, je bilo po svoji naturi aktivistov, ki se jim je sicer videlo, da šele prihajajo k sebi od vikendaške ekskurzije po dunajskih barih in da se jim konferenca križa z nadaljnji pivskimi plani, zato si potihem že delajo računico, kako se izogniti preostalim štirim dnevom ZN-ovskega moraliziranja in odkrivanja tople vode v boilerju. Tistih par najbolj zagrizenih je sicer potem še nekaj časa provociralo, dokler moderator ni dokončno ponorel in razglasil abruptnega konca tiskovne konference. V roku dvajsetih sekund se je dvorana izpraznila.

Potem smo šli pit. ☺



Meditacija o politiki realnosti

piše Goran Bečirevič

slika Suzana Brborović

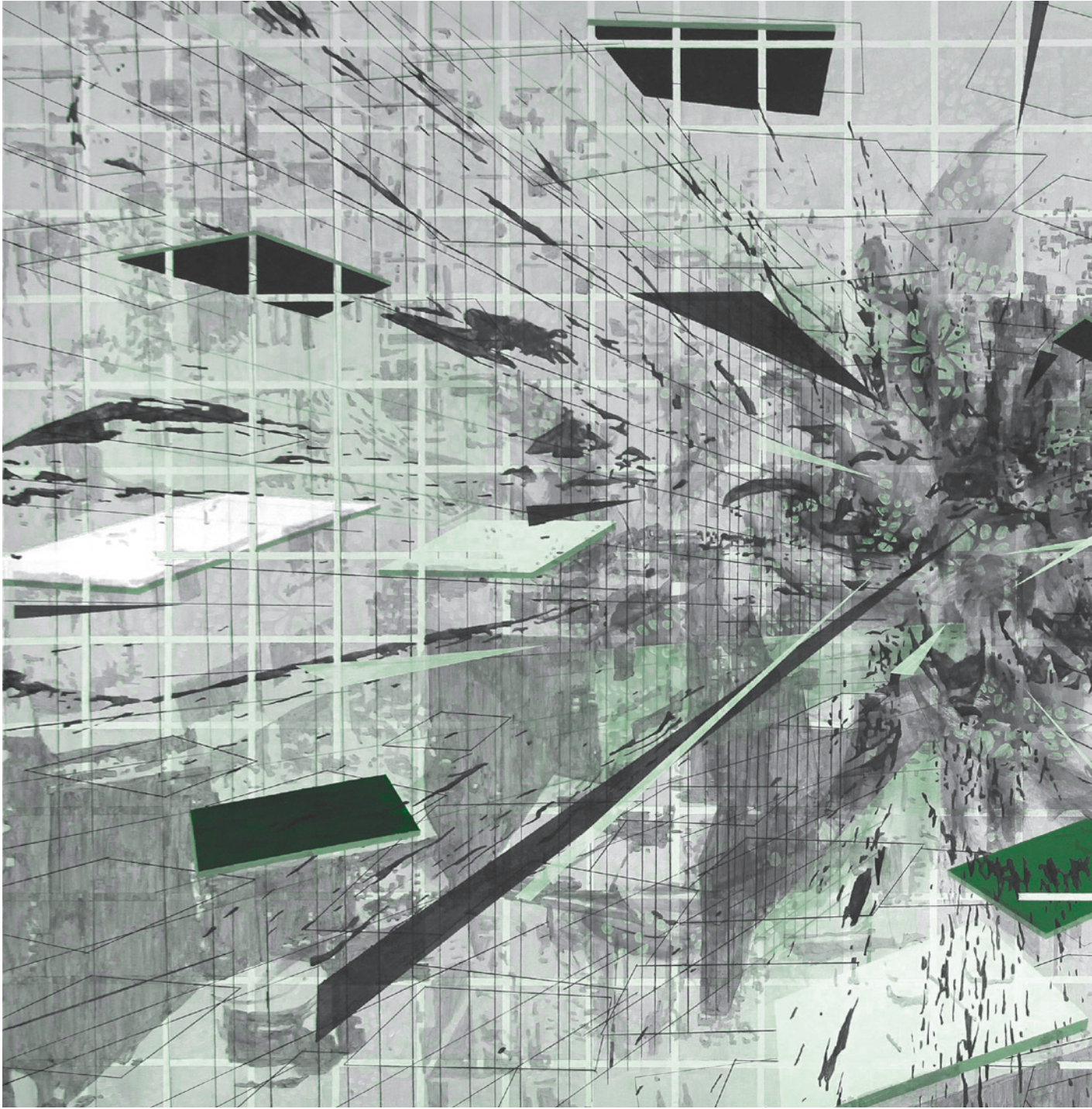
»The question I asked myself when confronted by the jungle was: How can I use this terrain to portray landscapes of the mind?«
(Werner Herzog)

Stojimo na hribu nad jezerom Neuchatel v Švici in pod sabo opazujemo gibanje velikega oblaka razpršene vode, ki ga sem in tja raznaša močan veter. Do meglice od brega vodita dva mostova, po katerih vstopajo in izstopajo obiskovalci, na njenem vrhu pa lebdi nekakšna razgledna ploščad. Gre za stavbo, imenovano Blur Building, kreacijo umetnikov, oblikovalcev in arhitektov Diller Scofidio + Renfro. Računalniki v interakciji z okoljem in obiskovalci uravnajo pršenje 35.000 pršilcev, ki iz jezera črpajo in filtrirajo vodo ter tako ustvarjajo nestabilno in fluidno obliko, obliko-tok stavbe.

Pameten računalniški sistem, ki uravnava pršenje stavbe-oblaka, razbira vremenske podatke – spremembe v temperaturi in vlažnosti zraka, hitrosti in smeri vetra, komunicira pa tudi s tako imenovanimi *braincoti*, ki si jih nadenejo obiskovalci. Ti so opremljeni s tehnologijo, ki iz obiskovalčevega možganskega delovanja razbira počutje, samo pršenje pa tako nastaja v interakciji z vremenskimi razmerami v okolju in kolektivnim počutjem obiskovalcev stavbe-meglice. Tok tako nastalega pršenja zatem v stiku z vremenom ponovno reagira in tvorijo se fluidne oblike meglice, ki se vijejo po jezeru Neuchatel. Interaktivno in pame-tno pulziranje stavbnega oblaka.

Opazujemo tokove razpršene vode, gibanje oblaka, ki ga raznašajo tokovi vetra. Tokovi razpoloženi, tokovi denarja, ki se iz denarnic in kreditnih kartic pretakajo za obisk stavbe. Tokovi informacij, ki potujejo prek oblačnega vozlišča tokov. Tokovi teles. Tokovi turistov, ki so zapustili svoje domove in prileteli na počitnice v Švico, tokovi poslovnih, ki so stavbo obiskali v času, ki jim je ostal na službenem potovanju, tokovi globalnih nomadov s fluidnimi domovi. Stojimo na hribu nad jezerom Neuchatel v Švici in pod sabo opazujemo gibanje velikega oblaka razpršene vode, ki ga sem in tja raznaša močan veter. Požvižgavamo si teoretske refrene in padamo v tokove misli, ki se gibljejo v mnogo smeri. Ko se spuščamo proti stavbi, pomislimo, kako je Blur Building izjemen primer tega, kar bi lahko v Deleuzevem in Guattarijevem delu *Tisoč platojev* našli kot tematizirano, vendar neimenovano nomadsko arhitekturo. Nomadski prostori. Arhitektura vojnih strojev. Arhitektura atmosfere. Arhitektura meglice, ki jo oblikujejo človeške in nečloveške sile. Štirinajsti plato beremo kot plato prostora.

Ta v platoju ne nastopa kot prostor, ki ga je Kant oblikoval kot čisti zor, apriorno formo čutnosti transcendentalnega subjekta, da bi filozofsko utemeljil napredek novoveške znanosti, točneje newtonovske fizike, in izsledil njene pogoje možnosti. Deleuze in Guattari prostor nasprotno mislita v neki



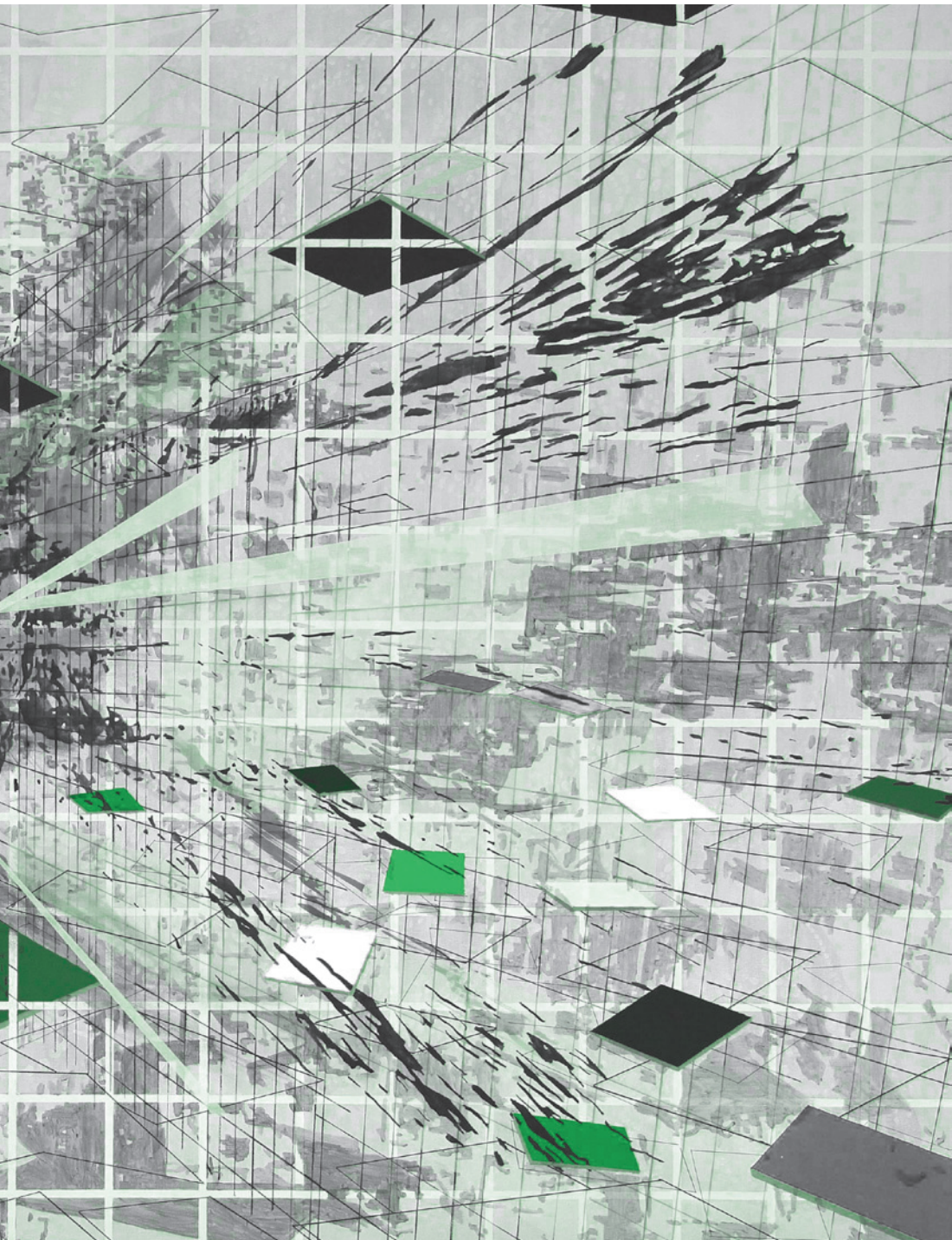
<http://www.dillerscofidio.com/blur.html>

Opomba k politiki filozofije: politika filozofije tu imenujemo splošno intenco abstraktnih filozofskih strojev po organizaciji materialnih tokov v skladu z vsakokratnimi principi organizacije in distribucije. Politika filozofije je tako formula, ime za neko vsebinsko prazno intenco, ki se določa v vsaki realizirani filozofiji. V vsaki filozofiji lahko namreč identificiramo principe organizacije misli, če zgolj preletimo nekaj primerov: transcendentalni subjekt pri Kantu, Ideje pri Platonu, razredni boj pri Marxu, nezavedno pri Lacanu, guba, rizom, postojanje (itd.) pri Deleuzu in Guattariju ...

heterogeni obliki, daleč stran od znanstveno ter geometrijsko poenotenega in homogenega prostora, skozi pojme linij, tokov, strat, teritorijev, razporeditev/režimov (agencement) in abstraktnih strojev. In kako naj mislimo to vozlišče pojmov? Začnimo z materijo. To Deleuze in Guattari razumeta kot vrsto tokov, gibanja materialnih tokov, ti pa so vedno tako ali drugače organizirani. Če sta distribucija in organizacija politična fenomena, lahko na vsakršno organiziranost in distribucijo materialnih tokov gledamo kot na nekakšno protopolitiko. Materialni tokovi so protopolitični in ravno s tem odprti za politično oblikovanje. To nastopa skozi abstraktne stroje, ki se tudi sami kot organizirani tokovi tvorijo v ljudeh. Abstraktne stroje v mediju besed, glasu in pisave v grobem delita na rizomatične in arborescentne. Osrednja intenca vsakega abstraktnega stroja je organizirati, distribuirati miselne in materialne tokove. To dajanje oblike, dogajajoče se kot ponavljanje, je političnost vsakega mišljenja in delovanja, ki organizira in ki ga hkrati organizirajo abstraktni stroji. Menimo, da Jacques Rancière s formulo *distribucija čutnega cilja* prav na to. Abstraktni stroji so v grobem dveh vrst, delijo pa se glede na načine, kako težijo k organizaciji in distribuciji tokov. Arborescentni abstraktni stroji so državne tvorbe (aparati zaježitve – zaježitve tokov), ki vzpostavljajo državne organizacije ali pa so sinhroni z njimi – težijo k organizaciji mnogoterosti heterogenih elementov, multiplicitet – skozi enotenje mnogoterosti po Enem principu, ki deluje kot temelj ali korenina drevesa, iz katerega poganja drevo kot povezana multipliciteta. Pravimo: težijo k, ker kljub svoji težnji nikoli ne morejo organizirati in zaježiti celote materialnih tokov, med katerimi se vedno gibljejo tudi linije bega. Druga vrsta abstraktnih strojev je rizomatična, kot rast korenin samih, ki skozi mnoštvo principov organizira mnogoterosti v proliferiranju mnoštva heterogenih in med seboj nezvedljivih smeri. **Temeljna intenca abstraktnih strojev, ki skupaj povežejo množice heterogenih elementov, je organizacija in distribucija heterogenih tokov vseh vrst, in to intenco sami**

Pri Deleuzu in Guattariju kot težnja abstraktnih strojev po organizaciji vidnih in nevidnih (materialnih) tokov:
• Zajetje (aparati zajetja)
• Osvobajanje (vojni stroji)

Politika realnosti.



imenujemo politika realnosti. Močni abstraktni stroji namreč težijo k organizaciji in distribuciji vseh zaznanih tokov, njihova intenca je tako v organiziranju celote realnosti. Politika realnosti – v kolikor sta organizacija in distribucija politična fenomena, zadevi politike. Abstraktni stroji tako v svoji intenci in svojih učinkih organizirajo tokove, materialne tokove, tokove misli in teles, vidnega in nevidnega ter s tem bodisi distribuirajo v strate (državni stroji, aparati zajetja) bodisi kot vojni stroji (v boju proti aparatom zajetja) sledijo linijam bega, tokovom, ki vedno uhajajo državnemu, meščanskemu ali kapitalističnemu redu.

Skozi ta gibanja se vzpostavljajo režimi – režimi organiziranih telesnih gibanj, percepcij, afekcij in govorov – ter teritoriji, ki jih določajo meje deteritorializacije. Deteritorializacija je sicer vsako gibanje, ki deluje v nekem bloku, dvojnosti – kot se osa deteritorializira na orhidejo, da za nekaj trenutkov tvorita oso-orhidejo, in kot se stavba, ki jo opazujemo, deteritorializira v našo misel, da na trenutke tvorita podobo(meglico)-misel. Deteritorializacije pa lahko na mejah teritorijev povzročajo tudi njihove transformacije. Tako obstajajo državni in nomadski prostori. Državni težijo h gibanju ponavljanja in reteritorializacije, medtem ko so nomadski vedno na mejah teritorijev, v preseganju teh z deteritorializacijo. Gibanje deteritorializiranih elementov in multiplicitet s tem kreira nove režime prostorov, telesnih redov in govorov. In ravno slednje imenujemo abstraktni stroji – so nevidni, pa vendar sem in tja zvenijo po teritorijih kot glasovi, artikularni govori in teoretski refreni. Arborescentni in rizomatični.

Po mostu se približujemo stavbi, ki jo zaznavamo samo še skozi hrup pršenja, vidno se nam zabrisuje v megli in globoko zajamemo hladno in svežo sapo, da se za trenutek osvežimo in oddahnemo od težavnega teoretskega toka, v katerega so zaplavale naše misli. Ljudje hodijo mimo, spontano organizirani, v linijah, v parih, v skupinah, družinah, sami. Pomislimo na besede, ki so jih o tej arhitekturni meglici zapisali njeni arhitekti in oblikovalci: »In this exposition pavillion there is nothing to see but our dependance on vision i'tself.«

Nekatere distinkcije in dualizmi:

- Prostori: državni in nomadski
- Abstraktni stroji – načini organizacije, povezave množstva elementov: državni in nomadski
- Tokovi in strate
- Režimi in teritoriji
- Rizomatičnost in arborescenca
- Deteritorializacija in reteritorializacija

Ob vstopu izbris optičnih in zvočnih referenc – beli hrup in meglica. Kaj ni ena od vodilnih linij te stavbe tudi razmišljanje o percepciji? O vidnem in nevidnem? In o tem, kako se z meglico, ki tvori zunanjo obliko stavbe, izgubi meja z njeno zunanostjo? Tako rekoč identični postopek, kot ga s telesom izpelje Lucy McRae, ko izdelava oblačila iz obarvane pene, ob katerih imamo občutek, da smo telesu pod pokrivalom iz pene tako blizu, hkrati pa oblike telesa ne vidimo, meja telesa je zabrisana pod obarvano penasto skulpturo. Kot je Blur Building fluidna arhitektura, katere forma je vzpostavljena z možnostmi sodobne tehnologije, tako nekatere obleke Lucy McRae transformirajo človeška telesa v nenavadne fluidne forme (recimo ko telo ovije v veliko število prozornih cev, po katerih se pretakajo različno obarvane tekočine).

Ko sledimo linijam, s katerimi Deleuze in Guattari v štirinajstem platuju opisujeta nomadske prostore, in razmišljamo o tem, kako bi zgledala nomadska arhitektura v kontekstu možnosti sodobnih tehnologij, vidimo, kako s potezami nomadskih prostorov tako rekoč opisujeta Blur Building. Nomadski prostori so prostori z nehomogeno obliko, brezmejni, decentralizirani, fluidni, v vse smeri odprti (pršenje). Nehomogene multiplicitete organizirajo na nemetrične načine (element nenadzorljivosti v smereh in oblikah pršenja). Diller Scofidio + Renfro o Blur Buildingu zapišejo, da je gibanje po stavbi neregulirano. Tako so tudi nomadski prostori *smooth spaces* prostori, ki niso distribuirani s fiksnimi mejami in smermi gibanja (ko je morje preoblikovala stratificirana kartografija, ki regulira današnje gibanje po njem, se je ta iz nomadskega prostora *par excellence* spremenil v stratificiran, državni prostor). Nomadske prostore bolj kot meje naseljujejo afekti, hkrati pa so tudi bolj haptični kot optični. Naseljujejo jih »intenzitete, veter in hrup, sile in taktilne kvalitete kot puščave in stepe. Lomljenje ledu in pesem peska.« Ker so nomadski, so vedno na meji teritorijev, moč deteritorializacije je v njih najmočnejša. Povsod, kjer se organizirajo in distribuirajo nomadski prostori, je na delu »telo brez organov«, abstraktni stroj, ki sledi materialnim linijam bega in raz-grajuje funkcionalno organiziranje državnih abstraktnih strojev. Oblike, tokovi po nomadskih prostorih potujejo v linijah, ki razjedajo točkaste kristalizacije. Če obstajajo geometrije nomadskih prostorov, potem so to neevklidske geometrije sil in ukrivljenih prostorov, arhitektura, ki nastaja v njih, pa je arhitektura sil. Kot v nekem intervjuju pove filozof Brian Massumi, ko je na sledi neki novi paradigmi arhitekturne konstrukcije prostorov: »Rather than using traditional CAD software, where basic geometrical forms are reproduced and then modified or rearranged, architects employed special effects software where you start by programming a set of modifications before you have an object to modify - a potential modification. That could be a definition of a force. So you begin by programming forces rather than forms. You can program a virtual environment with certain forces, for example basins of attraction analogous to gravity. Then you can program virtual objects with their own forces that enable them to resist or deform in certain ways in the presence of the environmental forces. When you run the program, the objects are transformed, and sometimes fuse together or split to create odd geometries. But because of the complexity of the system, you can't predict exactly what the outcome will be. The form emerges from the interaction ... This emergence of a new form is an event.«

Massumi na sledi vznikanja novih form po možnostih sodobne tehnologije in transformacijah percepcij, ki prihajajo z njimi.

Izglubljamo se v gosti meglici, hladne kapljice nam pršijo v obraz. Iz megle se sem in tja izluščijo silhuete in mimobežno ponovno izginejo. Spreleti nas misel – kaj ne deluje stavba-meglica ravno v svoji notranjosti, ki povzroča nefunkcionalnost vida in zmede običajen tok naše na optiko opirajoče se percepcije, tako rekoč na isti način kot filozofija Deleuza in Guattarija, katere prvi efekt je za njeno vselej politično intenco postajanja, sledenja linijam bega in dezorganiziranja vzpostavljenih redov zmedenost pojmovne orientacije? Medenje običajne percepcije kot politični projekt. Kaj ne vstopamo v Tisoč platojev tako kot v meglico, ki tvori tok te stavbe? Za trenutek nas spreleti vizija črede kinetičnih skulptur, mehaničnih bitij Thea Jansena, ki se same gibljejo po peščenih obalah, spomnimo pa se še na eno sorodno nomadsko, tako rekoč deluzijansko, gibanje, in sicer čredo letelih razdeljevalcev informacij, ki jih je pred kratkim predstavil The Pirate Bay v posmeh napovedim, da jim bodo v pravnem postopku zaplenili serverje. Politika realnosti je najširše gledano najbrž prav neka perspektiva, sila, nek pogled na organizacijo in distribucijo čutnega, vidnega in nevidnega. Pogled na tokove teles, ki se organizirajo skozi abstraktne stroje. Skozenj je med drugim mogoče konceptualizirati prostor ali pa na novo napisati zgodovino filozofije, abstraktnih filozofskih strojev. ∞

<http://www.lucymcrae.net/>

Poteze nomadskih prostorov: nehomogeni, brezmejni, decentralizirani, fluidni, odprti, nemetrične multiplicitete, neevklidski prostori, haptični, naseljujejo jih intenzitete, arhitektura sil, neregulirana gibanja. Abstraktne linije s spremenljivo smerjo, ki ne omejujejo nobene forme

Na ravni pisave lahko največ perspektive za nomadske, odprte forme najdemo v obliki digitalnih hipertekstov. Internet je v veliki meri nomadski prostor. Na drugi strani imamo zaprte forme tiskanih knjig, pri katerih se na robovih strani kot nomadske forme deteritorializiranja – branja sem in tja zapišejo s tiskom nehomogene anotacije.

Lep primer nomadskega razgrajevanja funkcionalne organiziranosti meščanskih prostorov lahko najdemo tudi v genealogiji hekerspejsov. Več o tem si lahko preberete pri Johannes Grenzfurthner + Frank Apunkt Schneider: // Hacking the Spaces: <http://www.monochrom.at/hacking-the-spaces/>

Brian Massumi + Thomas Markussen, Transforming Digital Architecture from Virtual to Neuro: http://www.intelligent-agent.com/archive/Vol5_No2_massumi_markussen+birch.htm

<http://www.strandbeest.com/>

<https://torrentfreak.com/worlds-first-flying-file-sharing-drones-in-action-120320/> Na tem mestu še enkrat poudarimo deluzijanski point, po katerem je zanimivost toka informacij in informacijske družbe ravno v tem, kar te počnejo s telesi, tokovi teles, njihovim vidnim in nevidnim.

Globoko grlo od interneta

Reportaža z deep weba

piše Matjaž Juren Zaza

ilustracija Aljaž Košir – Fejzo

ZGORI

»Pod površino imate vse od hekerjev, znanstvenikov, dilerjev, morilcev, policajev, perverznejakov, revolucionarjev, teroristov, zvodnikov, pedofilov, ugrabiteljev ... Šit, žur se nadaljuje daleč preko običajnega moralnega spektra. Folk, ne zabavam se, pizda. Gladiatorski boji do smrti. Bogataši plačajo gore denarja za profesionalne borce, ki se mlatijo do konca. Za njih je UFC pussy. Slišal sem, da imajo celo borbe ljudi proti živali. Ni jih težko najti. Ne bodite tam idioti spodaj, ne klikajte random linkov, ne klikajte po čemerkoli, kar bi bilo lahko povezano z otroško pornografijo. Dvakrat greš ponesreči na eno in isto tovrstno stran, pa te oblasti držijo za jajca. Pamet v roke. Preden začnete, obvezno zaščitite svoj računalnik pred morebitnimi vsiljivci in pred vsem, kar bi lahko ogrozilo vašo anonimnost. S selotejpom si prelepite svoj webcam, če nočete, da vas kdo gleda skozi kamero. Vse skupaj je kakor kakšen postapokaliptičen svet z lastno bizarno valuto bitcoin, kjer vse strani izgledajo kot v devetdesetih ...«

Bral sem ta forumski zapis, cel sam in v gatah, klavrna slika, na usta so mi kot pene udušencu vrele prestrašene, a sladke nejevernice: »O šit, o fak. O šit ...«

Nekaj čistokrvno blaznega je v človeku, ko se intencionalno goni širom spleta, kognitivno razcepljen na ducat raznovrstnih tematskih sklopov, ko mu sto različnih pomenskih odstavkov poplesava pred očmi in mu utripajoči notifikejšni in tviti in apejti silijo v nabuhlo možgansko skorjo. Obsodili smo se na to kolektivno norost, medicinski žurnali že dokazujejo teze o uničujočem drobljenju pozornosti in dokončno sfukani koncentraciji ob dolgotrajni izpostavljenosti spletnega mrcvarjenja ... O ti digitalni kurc, zavezan v tesno zanko okoli naših bingljajočih vratov, ti ... A tega votlega oblaka otopelosti, ki se hrani zgolj z vedno novimi šaržerji brezumnih dražljajev, k sreči ni težko razkaditi. Dajte človeku nek cilj, dajte mu vsaj provizorično občutek smisla in med tane spletnih blodnjakov se bo pogнал z vnmemo verskega fanatika.

To je očitno ugotovil tudi moj urednik, ta manijak, ki mi je poslal grozilen mejl, v katerem je mojo labilno psiho zopet privil v svojo korist: »Rabil bi hardcore reportažo iz deep weba, iz tistih odurnih prostorov interneta, kamor novinarsko oko še ni seglo. Reportaže iz fizičnega prostora so passe, reportaže iz neta, to je prihodnost ... «

»Fakin šit, « sem si mislil, »reportaža iz neta, kaj, pa saj ti ljudje ne vedo, kaj govorijo – lahko sem doma, nikamor mi ni treba hoditi, nad tipkovnico lahko žrem pico (na bon), lahko se igram hekerja in zraven pušim čike in goltam pivake in ta avtentično divjaška novinarska podoba bi mi pravzaprav nadvse godila, seveda se bom razpisal predvsem o tem, hvala lepa. Pa še tisto za povrh, ne, tista obljuba o skritih, neraziskanih kotih interneta, saj ima človek navsezadnje prav, tu bom prvi, ma super, ej.«

Kot noob kakopak nisem imel pojma, kaj bi to lahko bilo, ampak slišalo se je v redu, slišalo se je zares v redu.

Po nekaj dnevih vlačuganja po domačih in internacionalnih računalniških forumih ter nekritičnega vsrkavanja raznih wiki-člankov je začelo kazati, da je bila moja dosedanja predstava o spletu kot o ogromni, razpotegnjeni ploski mreži predvsem plod otroškega popreproščanja kompleksnosti, ki je nisem razumel. Mentalna ličinka sem bil prepričan, da je moje občasno bluzenje po random sekciji 4chana (zloglasna rubrika slovitega imageboard-a, ob listanju katere naj bi se posamezniku um sesiril v brozgo) nekakšno radikalno izvajanje na enem skrajnih robov interneta. Nabrekli kurci, joški in polnjene vulve, memeti vseh vrst politične (ne)korektnosti, tožbe o samomorilskih nag-njenih in zgodbe običajne osamelosti, topoumni rasizem ter žaljenje s »faggotom gor« in »faggotom dol«, dobro, to niso ravno dehteča stebelca cvetličnega ekosistema, toda »deep web«, kakor se je izrisoval v grozečem obrisu obilice pričanj, je zelo konkretno presegal te nominalne norčije raznih chanov in gagov. Šlo je za to, da ima internet globino, nekakšno brezno brez kolektivne vesti, ki kakor Dantejevo peklo napreduje nizdol po moralni zavrženosti, izprijenosti in ilegalnem gomazenju. Neki tip mi je po mejlu poslal sliko, ki je totaliteto spleta enačila z ledeno goro – površje, kjer se vlači večina rulje, naj bi predstavljalo zgolj 20 odstotkov celotnega interneta. Običajni spletni brskalniki so svojimi brezzobimi lopatami zgolj impotentno praskljali po butasti ploskvi vrhnjega neta, pod njegovo gladino nikakor niso mogli seči. Smisel deep weba je bila ravno anonimnost, ki pa je po pričevanjih očitno odprla pot vsej prekleti bolanariji tega sveta. Strici so po forumih kot ciganski preroki noči svarili pred »snuffom«, ki se ti kar sam odpira gor na

zaslonu, pred krajo vseh možnih pinov in gesel, pred oblast-mi, ki si beležijo vsak tvoj korak, pred prepovedanim čtivom, pred terorističnimi načrti, v katerih štrene padeš nevede kot kup dreka v školjko.

Poročila, kot je bilo tisto zgoraj, sem goltal hlastno in z zamaščenim cmokom v grlu. Tistega dne, ko sem se odločil, da bom na deep web vstopal kar od doma in ne iz kakega madafakin hipster kafiča z wifijem (kakor so priporočali nekateri forumaši), mi je proti večeru na enem od ameriških forumov pred ksihtom poutripala mršava ikona »inbox«. Eden od domnevno pogostih obiskovalcev spletnega podtalja mi je odgovoril na splošno poizvedovanje, ki je bojda dišalo po eklatantnem »noobovstvu«.

»Be extremely careful. This shit is not a joke,« mi je napisal.

SPODI

S pomočjo navodil za popolne idiote sem zaščitil trdi disk in čez kamero kot pravi mali posranček prilimal kos hanza-plast selotejpa. Šit.

Kako velik del vsakdanje osebnosti je postal računalnik, sem se zavedel ob iskreni bolečini, ki mi je život stisnila ob obetu, da se bo na tej ekskurziji v čipih, ali nekje znotraj kompa pač, kaj zjebalo. »Ne, ne,« sem se miril in bodril, govoril sem si: »Veš kaj, Matjaž, že George Orwell je rekel, da novinarstvo objavlja tisto, česar kdo drug ne želi videti objavljenega. Vse ostalo so odnosi z javnostmi ... In ne bit pičkica zdej, sej je samo komp, sej ni lajf.«

Prek sistema TOR (The onion router) sem urno planil na »Hidden wiki«, običajno vstopno točko deep webba, mater hotnico, zbirko nečednih naslovov podtalnih spletnih strani. Hitro so mi padli v oči oglasi domnevnih likvidatorjev. Cena uboja je bila monopolno poenotena na prijaznih 20.000 dolarjev. »Se želite znebiti konkurenta, sovražnika, sorodnika? Čista rešitev. Polovico zdaj, polovico po uboju. Storitev izvedemo v dveh do štirih tednih, « sem nejeverno bral z zaslona, kapljice potu so mi počasi izstopale iz por na dlani in močile tipkovnico ter miško. »Res je, vse je res!« Ničesar si nisem upal klikniti, skrolal sem gor in dol po strani, bral iz linkov, živčno vstajal izpred stola in zopet sedal nanj. Čakal sem, da se mi samodejno vklopi kamera in se na drugi strani pokaže psihopat z usnjeno masko na faci in trdim tičem v rokah. Preverjal sem, ali obliž dodobra zakriva izdajalsko oko. Bil sem dekletce, ki je zajadralo v temno ulico, polno pedofilskih oči. Skrita wiki je bila razdeljena po nedolžnih kategorijah, od »Finačnih storitev« do »Erotike«, ki so se dalje razvevale v konkretne naslove, na primer »Enostavna zloraba kreditnih kartic« oziroma »Galerija posvečenju iznakaženih spolnih organov.« Naposled sem se le izvil iz ledenega krča in začel klikotati po linkih. Vse skupaj se je nalagalo izjemno počasi, veliko strani se je tjavdan sesuvalo ali pa so bili njihovi naslovi mrtvi in so se že zdavnaj preselile. Tudi Hidden wiki se je konstantno selila, zato si moral po površinskem netu konstantno loviti njen novi naslov.

»The Human experiment« je pisalo nekje. »Ja kaj pa je zdaj to?« sem si rekel, »tole ni nič dobrega,« sem si mislil. »Valda bom sčekiral.« Še vedno sem bil sam doma, krvavih zenic in zverženega vratu, kakor ptič, preden kljune kako nemarno drobtino s tal. Stran je bila minimalistično izčiščena in bela, vonj zdravniške ordinacije.

»Smo profesinalna ekipa treh medicinskih sester, šestih študentov medicine, dveh specializantov in treh zdravnikov. V štirih skladiščih opravljamo medicinska testiranja na ugrabljenih brezdomcih. Ženske testiranke za posebne preizkuse pogosto naknadno oplodimo. Pogosti testi bolečinskih pragov in drog. Subjektov ne hranimo, ker ob testiranjih navadno umrejo.«

Isuse! Pognalo me je dol s stola, kakor bi me kdo po riti spekel z električnim kablom. Z miško sem suval naokoli, da bi si poplaknil vzbujeno grozo. To ni normalno, kamorkoli, samo proč! Pristal sem nekje, pravzaprav kar nekje:

»Pozor! Bliža se nova žetev! 21. decembra nas bodo vesoljci napokali v svoje ladje in nas kot sužnje prodali na galaktičnem črnem trgu. To se je v naši zgodovini že večkrat pripetilo. Počakajo, da se številčno poredimo in nas potlej požanjejo. Tako je s tem, zato sprejmite.«

Romal sem dalje. Kmalu me je objel občutek, da sem ujet v glavi popolnega norca in se tam po njegovih predalih manično kotalim iz enega razpoloženja v drugega, iz ene neuresničene, podzavestne želje v drugo. Skratka, saj ni bilo tako slabo: »Oprostite, naučil sem se magične tehnike The Ring of death, s katero lahko ubijam. To ni urbana legenda. Lahko vas zjebem, ljudje.«

»Moja sosedja je klinčeva hipsterka. Na kurac mi gre. Ljudje, prosim, shekajte njen fejsbuk profil, uničite jo. Plačam! Hvala.«

»Dober dan! Umoriti nameravam svojega očeta. V ta namen kupujem dušilec za pištolo Glock. Pošljite mi email, plačam v bitcoinih.«

»Živjo. Kradem po trgovinah. Predvsem po velikih veleblagovnicah. Poglejte po njihovih straneh, povejte, kateri artikel želite imeti, po pošti vam ga pošljem za tri četrtrine redne cene.«

Nekoliko sem se sprostil. Na deep webu sem bil pet ur in nekaj drobiža. Ni bil več tako strašljiv, izpadali so mu zobje. Odprl sem si pločevinko piva, prižgal sem si cigareto. Nič od tega mi ni zares pasalo. Oboje sem naredil zato, da bi o tem pozneje lahko pisal, pardon.

A do konkretnih vsebin je bilo vedno težje dostopati. Iskalniki so bili slabi in selektivni. Hekerske in piratske strani so bile zaščitene z gesli. Loadanje vsebin ni bilo preveč priporočljivo, čeprav so se naslovi s snuff materialom vrstili drug za drugim. Prepovedane knjižnice so se šibile pod raznim konspirološkim sranjem, nesnago okultizma, džihadskim agitatorstvom in prevodi Mein Kampfa. Tudi domnevno subverzivne, anarhistične strani so se često izjalovile v banalnosti tipa »Kako staršem uničiti življenje?« Neki prekleti bolnik, ki se je oklical za nominalnega terorista, je imel na svoji strani »obvezno in popolno zbirko praktičnih ‘tutorialov‘«, obvezno čtivo, ki ga je priporočal vsem bojevnikom proti oblasti:

25 načinov usmrtitve človeka z golimi rokami, umetnost klošarjenja, Izdelava noža iz preprostih materialov, kako iz knjižnice spizditi ogromno knjig, kako neslišno ugrabiti človeka, 10 načinov, kako se zabavati na javnem stranišču, izdelava bombe z domačimi predmeti, metodologija samomora, kako izginiti na 100 načinov...

Skinil sem si tistega o klošarjenju in tistega o izginevanju. Slednji se je začel z naslednjimi nasveti:

Prenehajte hoditi v cerkev.

Nikoli ne izražajte kontroverznih mnenj.

Ne zaposlite se v javnem sektorju ...

»No ja,« sem zavzdihnil, zaprl dokument in previdno izključil računalnik. Malo sem bil pa še vedno posran, malo. »Ampak sedem ur štrideset v digitalni ilegali, pfuiuu, ma ni slabo, miko. Ni slabo.«

ŠE ZMER SPODI

V naslednjih dveh dneh sem se še naprej klatil po deep webu, na nekem skoraj normalnem forumu (le tu in tam prestreljenem z zoofilijo) sem navezal stik. Človek je bil računalničar, že dve leti se je pojal po deep webu. »Ne, to je bulšit,« je odgovoril na moje povpraševanje o gladiatorskih bojih, »čisto sranje. S tem že od nekdaj strašijo luleke. Tudi hekerjev, ki prežijo na vsakega nooba, ki vstopi, ni in tudi oglasi morilcev so fejk. Dvajset jurjev za umor, a se ti hecaš? To so troli, večioma najstniški nategatorji, ki želijo od kakih luzerjev izmolsti denar. Pol plačša zdaj, ja, seveda, potem se ti pa ne oglasi več.«

»Kaj pa The Human Experiment?«

»Ta stran je stara dve leti in je fora. Precej bedno narejena, moram dodati. Se pa zaradi nje veliko folka userje, ko pride sem dol. Klasika. Ne, ne, edino, kar tu doli zares cveti, sta Silk road (Trgovina z drogami) in mejna pornografija. Ostalo smo normalni ljudje, ki si ne želimo, da bi nas korporacije na spletu zasledovale, kamorkoli gremo. Sistem TOR je bil sprva tako ali tako zasnovan predvsem za ljudi iz avtoritarnih režimov, da bi lahko z njegovo pomočjo v svet pošiljali informacije. Zato je tudi meni žal, da se je sem nafukalo toliko pedofilov, a popolna svoboda ima pač svoje slabe strani. Ti pa povem nekaj, kar se mi je utrnilo po vsem tem času tu spodaj – naleteti na kaj intelektualno stimulativnega je na deep webu nekaj takega, kot je na chatroulette naleteti na dobro pičko.«

Spomnil sem se, kako smo s frendi nekajkrat silili na chatroulette, »na ženske«, potem pa se nam je na zaslonu zvrstilo kakih 20 erektilnih kurcev/sekundo ...

Mrtvi linki, počasno nalaganje, brezupno stikanje, upadanje začetne vznemirljivosti in pristne groze so me počasi potiskali nazaj proti površju. Dosti je bilo, sploh za ta honorar.

Vrstice nekega izpuščenega linka na Hidden-wiki so obljublale »resnično spoznanje, ki se skriva na strani.« No, ajde, ajde, še tale, zadnja stvar.

Preprosta, špartanska stran s temno zeleno podlago.

»Dobro premislite, če želite nadaljevati. Oziroma drugače ... modro ali rdečo tableto? «

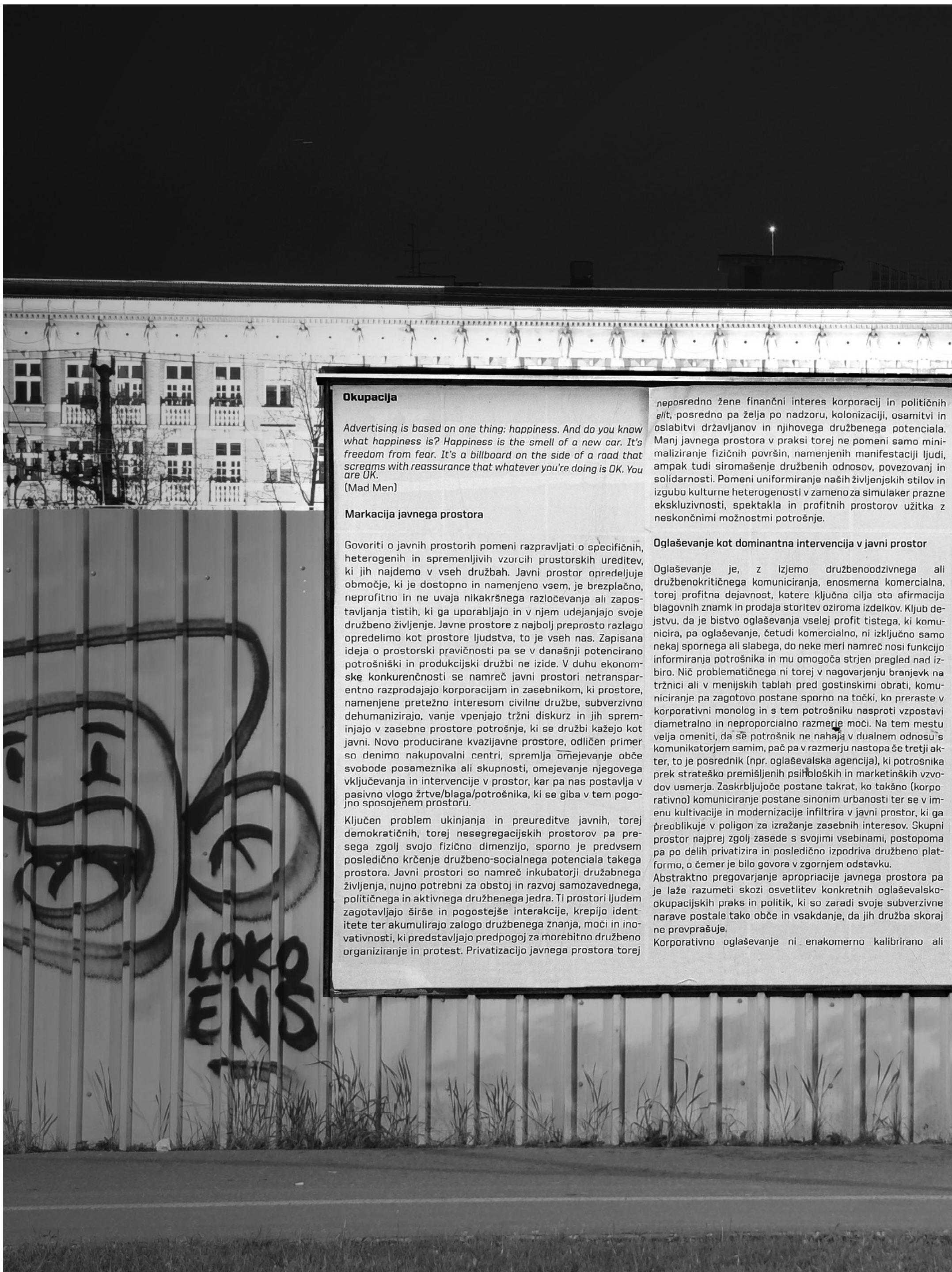
Ja, ja, gledal sem Matrico, pizda, rdečo.

Kliknil sem rdečo.

»Kontaktiral te bom, ko boš to najmanj pričakoval. Kar verjemi.«

Antidepresivi so v tej državi na recept zastonj in za to se bom boril do konca. ☺





Okupacija

Advertising is based on one thing: happiness. And do you know what happiness is? Happiness is the smell of a new car. It's freedom from fear. It's a billboard on the side of a road that screams with reassurance that whatever you're doing is OK. You are OK.

(Mad Men)

Markacija javnega prostora

Govoriti o javnih prostorih pomeni razpravljati o specifičnih, heterogenih in spremenljivih vzorcih prostorskih ureditev, ki jih najdemo v vseh družbah. Javni prostor opredeljuje območje, ki je dostopno in namenjeno vsem, je brezplačno, neprofitno in ne uvaja nikakršnega razločevanja ali zaposlavljanja tistih, ki ga uporabljajo in v njem udeležujejo svoje družbeno življenje. Javne prostore z najbolj preprosto razlago opredelimo kot prostore ljudstva, to je vseh nas. Zapisana ideja o prostorski pravičnosti pa se v današnji potencirano potrošniški in produkcijski družbi ne izide. V duhu ekonomske konkurenčnosti se namreč javni prostori netransparentno razprodajajo korporacijam in zasebnikom, ki prostore, namenjene pretežno interesom civilne družbe, subverzivno dehumanizirajo, vanje vpenjajo tržni diskurz in jih spreminjajo v zasebne prostore potrošnje, ki se družbi kažejo kot javni. Novo producirane kvazijavne prostore, odlični primer so denimo nakupovalni centri, spremlja omejevanje obče svobode posameznika ali skupnosti, omejevanje njegovega vključevanja in intervencije v prostor, kar pa nas postavlja v pasivno vlogo žrtve/blaga/potrošnika, ki se giba v tem pogojno sposojenem prostoru.

Ključni problem ukinjanja in preureditve javnih, torej demokratičnih, torej nesegregacijskih prostorov pa pre-sega zgolj svojo fizično dimenzijo, sporno je predvsem posledično krčenje družbeno-socialnega potenciala takega prostora. Javni prostori so namreč inkubatorji družabnega življenja, nujno potrebni za obstoj in razvoj samozavednega, političnega in aktivnega družbenega jedra. Ti prostori ljudem zagotavljajo širše in pogostejše interakcije, krepijo identitete ter akumulirajo zalogo družbenega znanja, moči in inovativnosti, ki predstavljajo predpogoji za morebitno družbeno organiziranje in protest. Privatizacijo javnega prostora torej

neposredno žene finančni interes korporacij in političnih elit, posredno pa želja po nadzoru, kolonizaciji, osamitvi in oslabitvi državljanov in njihovega družbenega potenciala. Manj javnega prostora v praksi torej ne pomeni samo minimaliziranje fizičnih površin, namenjenih manifestaciji ljudi, ampak tudi siromašenje družbenih odnosov, povezovanj in solidarnosti. Pomeni uniformiranje naših življenjskih stilov in izgubo kulturne heterogenosti v zameno za simulaker prazne ekskluzivnosti, spektakla in profitnih prostorov užitka z neskončnimi možnostmi potrošnje.

Oglaševanje kot dominantna intervencija v javni prostor

Oglaševanje je, z izjemo družbenoodzivnega ali družbenokritičnega komuniciranja, enosmerna komercialna, torej profitna dejavnost, katere ključna cilja sta afirmacija blagovnih znamk in prodaja storitev oziroma izdelkov. Kljub dejstvu, da je bistvo oglaševanja vselej profit tistega, ki komunicira, pa oglaševanje, četudi komercialno, ni izključno samo nekaj spornega ali slabega, do neke mere namreč nosi funkcijo informiranja potrošnika in mu omogoča strjen pregled nad izbiro. Nič problematičnega ni torej v nagovarjanju branjevk na tržnici ali v menijskih tablah pred gostinskimi obrati, komuniciranje pa zagotovo postane sporno na točki, ko preraste v korporativni monolog in s tem potrošniku nasproti vzpostavi diametralno in neproporcionalno razmerje moči. Na tem mestu velja omeniti, da se potrošnik ne nahaja v dualnem odnosu s komunikatorjem samim, pač pa v razmerju nastopa še tretji akter, to je posrednik (npr. oglaševalska agencija), ki potrošnika prek strateško premišljenih psiholoških in marketinških vzvodov usmerja. Zaskrbljujoče postane takrat, ko takšno (korporativno) komuniciranje postane sinonim urbanosti ter se v imenu kultivacije in modernizacije infiltrira v javni prostor, ki ga preoblikuje v poligon za izražanje zasebnih interesov. Skupni prostor najprej zgolj zasede s svojimi vsebinami, postopoma pa po delih privatizira in posledično izpodriva družbeno platformo, o čemer je bilo govora v zgornjem odstavku. Abstraktno pregovarjanje apropiacije javnega prostora pa je lažje razumeti skozi osvetlitev konkretnih oglaševalsko-okupacijskih praks in politik, ki so zaradi svoje subverzivne narave postale tako obče in vsakdanje, da jih družba skoraj ne prevprašuje.

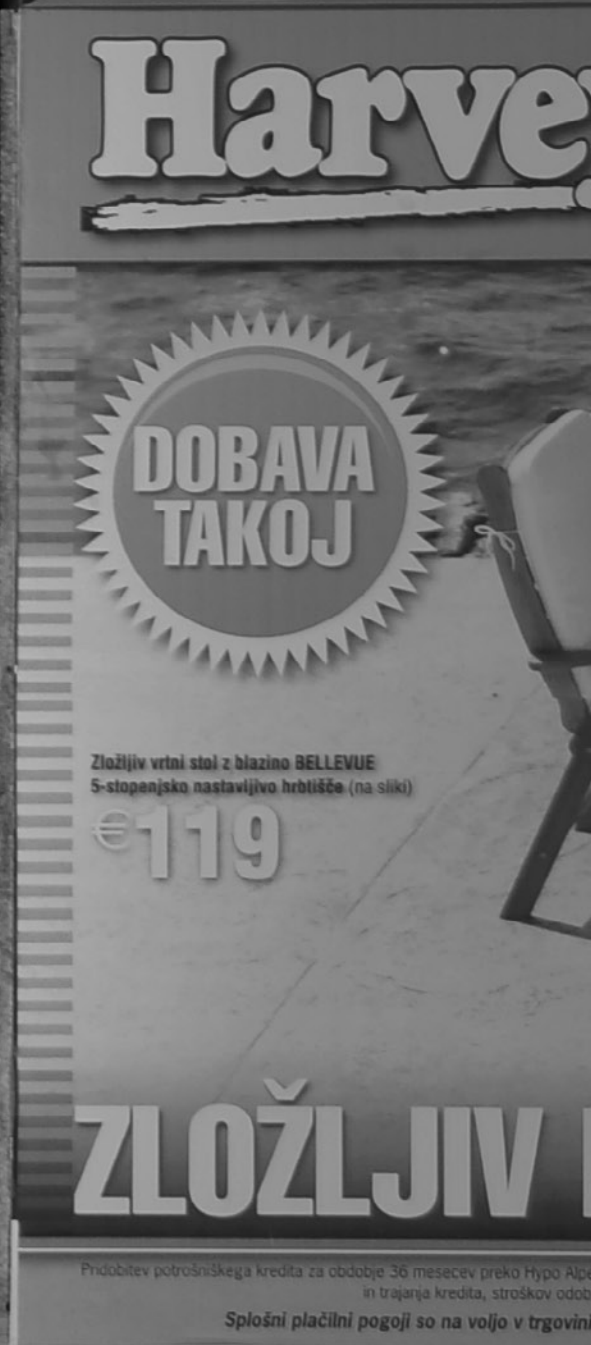
Korporativno oglaševanje ni enakomerno kalibrirano ali

azpršeno, ampak segregira tako v smislu nagovarjanja ciljnih skupin kakor tudi v izbiri samih lokacij. Večina oglaševanja v urbanih središčih je namenjena srednjemu in višjemu sloju, bistveno manj, če sploh, pa nagovarja etnične in druge robne skupine. Kdaj ste nazadnje v kakšnem javnem prostoru zasledili oglas, ki bi nagovarjal denimo Romsko skupnost? Nadalje izbiro komunikacijskih lokacij pogosto pogojuje elitnost in aktualnost prostora, večina korporativne komunikacije poteka na najbolj pretočnih in aktualnih, torej najbolj javnih in najbolj skupnih mestnih točkah, manj je oglaševanja na obrobju mest in v revnejših kvartih. Na ta način korporacije oblikujejo lastno percepcijo prostora in prostorskih politik, ki ne odgovarja dejanskim družbenim ali urbanističnim problemom, pač pa služi ustvarjanju hiperlokacij in elitiziranju oglaševalskih prostorov, ki postanejo dostopni samo finančno dominantnim podjetjem. Vprašanje, kdo in kje bo oglaševal, tako regulira samo višina finančnega inputa. Manjšim, neprofitnim in šibkejšim podjetjem, dejavnostim in startupom, predvsem tistim s socialnim in družbenim potencialom, je tako oglaševanje v javnem prostoru, ne glede na dejstvo, da v prostor utegnejo prispevati, onemogočeno.

Kljub (minornim) zakonskim določilom, ki so sicer vezani predvsem na varovanje kulturne dediščine, pa ne obstajajo natančnejše vsebinske ali količinske restrikcije, ki bi omejevale oglaševalske prakse. Oglaševalski panoji in ostali komunikacijski mehanizmi so brez posebnega fokusa, logike in ravnovesja zarasli mestna jedra in okoli sebe ustvarili nedotakljive cone, ki jih je družbi prepovedano prilagajati ali kako drugače spreminjati. Tako krčijo naš maneverski prostor in vanj vpeljujejo večji nadzor. Ne glede na dejstvo, da sredstva oglaševanja fizično in agresivno posredujejo v vsakdanji skupni prostor, osmišljevalci javnega prostora nimamo nobene pravice o izbiri komunikacijskih sredstev in intervenciji vanje. Obratno, vsakršna ljudska intervencija, denimo trganje ali prepisovanje plakatov, je zakonsko omejena, medtem ko so oglaševalske agencije zaradi svojega nepravilnega poseganja v prostor ali neupoštevanja določil sankcionirane le redko. Razen z različnimi gverilaakcijami je torej posameznikov odvis v javni prostor skoraj nemogoč. Zanimivo je tudi dejstvo, da smo državljani kakršnekoli posege ali dogodke na javnem prostoru dolžni naznaniti pristojnim družbam, ki naknadno odločajo o legitimnosti prijavljenega dogodka, hkrati pa nam zanj zaračunajo tudi določeno pristojbino. Nas o vsebinah, di-

menzijah in kvaliteti oglasnih sporočil, ki posegajo v skupen prostor, ne sprašuje nihče, še manj, zadnje čase zglada celo, da se s tem ne ukvarjajo niti zadolžene službe. Nenadzorovano oglaševanje v javnem prostoru med drugim predstavlja tudi motnjo v ekološkem in vizualnem onesnaževanju. Oglaševanje v javni prostor posega z nenaravnimi in teže razgradljivimi materiali, predvsem pa s svetlobno polucijo, torej s svetlobnimi napisi, nočnim osvetljevanjem ter uporabo LCD-površin, ki so energetske potratne in dolgoročno negativno vplivajo na človeško in živalsko vrsto. Posledica nebrzdanega oglaševanja je tudi vizualno onesnaževanje, ki se kaže skozi neharmoničen viden vtis mesta, posejanega z njemu netipičnim kaosem barv, vzorcev in dimenzij oglaševalskih sredstev. Problem vizualnega onesnaževanja je smiselno obravnavati tudi skozi vprašanje turizma in potencialne turistične privlačnosti, ki jo lahko vizualnih motenj očiščeno mesto dosega v širšem globalnem merilu. Vizualno čistejši javni prostori vplivajo tudi na družbeno percepcijo prostora in posedujejo potencial odkrivanja starih in vznikanja novih referenčnih točk druženja in interakcije, ki skupne prostore vračajo družbi. Plakatiranje in prekrivanje infrastrukture lahko med drugim zakriva nepravilnosti mestnih ureditev, resnih urbanističnih, komunalnih, pa tudi socialnih problematik, ki sicer za plastmi komunikacijskega materiala ostajajo varne. Manjša je pokritost mesta, manj je urbanističnih anomalij, večji sta torej njegova transparentnost in uporabnost za družbo, rečeno drugače: manj oglasov pomeni več mesta.

Apropriacija javnega prostora, ki jo izvaja zasebni kapital, grobo posega v skupne prostore, namenjene manifestaciji kolektivizma in kulturnega napredka, ki se počasi umikata iz javne sfere, in jih krči. Premišljanje korporativnega oglaševanja v javnem prostoru kot enega njegovih ključnih kolonizatorjev je v času, ko nas oglašuje dnevno dosegajo prek vseh obstoječih fizičnih in virtualnih medijskih platform, nujno. Preden se javni prostori dokončno transformirajo v plačljive prostore instantnega užitka in simulaker realnosti, je treba vzpostaviti ravnovesje med zasebnim in javnim ter korporativni diskurz spremeniti v družbeni dialog. Treba je vzpostaviti vsebinske, količinske in prostorske limite ter vzpostaviti telesa, ki bodo dosledno nadzorovala njihovo izvajanje. Korporativno oglaševanje potrebuje moderiranje strokovne javnosti, oblasti in participacijo civilne družbe, ki naj ji povrnejo, kar ji je enkrat že pripadalo. Skupne prostore udejanjajo ljudje in tako naj tudi ostane! ∞



Harvey

DOBAVA TAKOJ

Zložljiv vrtni stol z blazino BELLEVUE
5-stopenjsko nastavljivo hrbtišče (na sliki)

€119

ZLOŽLJIV

Pridobitev potrošniškega kredita za obdobje 36 mesecev preko Hypo Alpe
in trajanja kredita, stroškov odobritve

Splošni plačilni pogoji so na voljo v trgovini.

ŽE ODLOČITEV DA BOŠ

sprašuje: Zala Razpotnik

riše: Ana Baraga

PRISTOPILA ZRAVEN JE V DANIH POLITIČNIH RAZMERAH POLITIČNO DEJANJE.

INTERVJU S

TEO

HVALA



V času namnoženosti konser-
vativnih politik se krči javni
prostor za izpostavljanje vpra-
šanj neformalnega izključeva-
nja manjšin in različnih praks
zatiranja. Potrebe po ustvarja-
nju avtonomnih prostorov in
politične mobilizacije so hitro
prepoznane kot radikalne, saj
je vsakršno izzivanje dominan-
tnih družbenih diskurzov in
oddaljitev od heteroseksistič-
nih kulturnih normativov pre-
poznano kot grožnja, ki izzove
različne obsodbe.

Feministična pozicija je predpostavljena kot nele-
gitimna, odpiranje in branjenje javnih ženskih ali
feminističnih prostorov pa je označeno kot spogle-
dovanje z intelektualnim nazadnjaštvom ali separa-
tizmom. Različne feministične iniciative so se v času po
osamosvojitvi razpršile z ulic, z njimi pa tudi politično bolj
ostre in vidne zahteve po odpravi različnih neformalnih
razlikovanj. Prav zaradi potreb po odpiranju feminističnih
diskurzov in javnih prostorov je leta 2000 začel delova-
ti mednarodni feministični in queerovski festival Rdeče
zore. Iz bolj lokalno zasidranih začetkov se je vse bolj širil
in pridobival internacionalne razsežnosti, postal križišče
srečevanja in sodelovanja različnih društev in organizacij
ter začel segati tudi preko festivalskega formata. Na načel-
lih solidarnosti, samoorganiziranosti in nehierarhičnosti,
ki pritičejo »naredi-sama-politiki«, nudijo prostor in pro-
mocijo kulturi, umetnosti in aktivističnim pobudam, ki jih
dominantni patriarhalni in šovinistični diskurzi prepogo-
sto potiskajo v nevidnost. O avtohtonem feminističnem
aktivizmu, o prizadevanju za večjo vidnost in razpiranju
javnega prostora feminističnim in queerovskim vpraša-
njem smo se pogovarjala s Teo Hvala, magistro študij spol-
lov in aktivistko, ki kot organizatorka Rdečih zor sodeluje
že od domala samih začetkov.

Zala: Na letošnjem že 13. festivalu je bil med drugim or-
ganiziran javni pogovor Zakaj potrebujemo feministično
javnost in javne prostore za ženske in LGBTIQ-skupnost?
Zdi se, da je potrebo po avtonomnih prostorih še vedno treba
upravičevati, da še vedno ni samoumevna. Kako odgovarjate
na očitke o separatizmu?

Tea: Najprej se pojavi vprašanje, ali sploh odgovarjati.
Večina teh ugovorov je čisti trolling, miks sovražnega govo-
ra, nevednosti in občutkov ogroženosti, ki prihajajo s strani
tistih, ki svoje prostore in društva jemljejo kot samoumevne
in univerzalne ter odprte za vse. V trenutku, ko podrezaš v to
samoumevnost, se začnejo glasni ugovori, saj pokažeš na to,
da neformalna diskriminacija še vedno obstaja. Navadno gre
za očitane povratne diskriminacije ali seksizma, kar je ab-
surdno. Da si separatistka, strahopetna, ker se ne upaš vple-
sti v širšo javnost in v njej sodelovati enakovredno, da rabiš
poseben tretma ... Vse to je povezano z zelo neoliberalno in
postmodernistično predstavo o tem, da živimo v najboljšem
možnem svetu in da legalna enakopravnost zagotavlja tudi
dejansko enakopravnost. Običajno je moj odgovor na očitke o
separatizmu, če se že spustim v to debato, zelo pragmatičen,
čeprav se ga da teoretsko na marsikakšen način izpodbijati
ali zagovarjati. Dokler bodo imele ženske, feministke, lezbij-
ke potrebo po tem, da se samoorganizirajo ločeno, do takrat
bodo ti prostori potrebni in ni argumenta, s katerim bi se to
preprečilo. Pravica do organiziranja je osnovna pravica.

Zala: Z Rdečimi zorami si se tudi teoretsko ukvarjala kot s
primerom feministične kontra-javnosti, pri čemer si izhajala
iz teoretskih pogledov Rite Felski in Nancy Fraser. Slednja
je notranji funkciji ženskih kontra-javnosti pripisala opol-
nomočenje, artikuliranje zahtev, ustvarjanje prostora za
umik, zunanji pa politično udejstvovanje, izzivanje obsto-
ječih struktur moči in seganje navzven. V uvodniku knjige
Rdečke razsajajo! si zapisala, da ste notranji funkciji zado-
stile, zunanji pa še ne toliko, kolikor bi si želele ...

Tea: Seveda ne, hočemo revolucijo! Ker sem zelo vpletena v
festival, težko presojam zunanje odzive. Te sem preverjala
predvsem skozi mnenja drugih organizatork in medijske od-
zive. Vprašanje pri tem je, kdo je širša javnost. Govorila sem

o več kontekstih, širila obseg. Najbližje so nam druge opozi-
cijske javnosti, pomembna je tudi lezbična in gejevska scena.
To je krog, ki bi ga želele doseči, z njim sodelovati ter nanj
s svojimi feminističnimi intervencijami vplivati. Mislim, da
nam je to uspelo, kar se kaže tudi skozi vsa sodelovanja, ki
smo jih izpeljale v vseh teh letih. V drugem krogu nagovarja-
mo akademski oziroma teoretski feminizem, torej intelektu-
alke, raziskovalke in pedagoške delavke, saj opažamo, da je
med aktivizmom in akademskim feminizmom premalo stika.
Še širša javnost so ljudje, ki zahajajo na Metelkovo in morda
niti ne vedo, kaj je feminizem, še širša pa ljudje, ki ne živijo
v Ljubljani in jih želimo doseči tudi s pomočjo medijev. To je
najtežje, zato se nam zdi že to, da pridemo v velik nacionalni
medij in da morajo v njem zaradi festivala zapisati besede,
kot so patriarhat, feminizem, queer in razredni boj, dosežek.
Pomembna je izobraževalna dimenzija, motnje ali poskusi
polemiziranja o temah, ki sicer ne bi prišle na dnevni red.
Seveda, če želiš delovati kontinuirano in okupirati različne
javne prostore, želiš vedno več odziva, vpliva ...

Zala: Kako se torej počutite na Metelkovi, ki je kot prva jav-
nost, ki vas obdaja in se zdi liberalna ter odprta? Kako morda
Rdeče zore subvertirate, posegate v ta alternativen prostor?

Tea: To je vprašanje za metelkovce. Prepričanje, ki velja v
širši javnosti – da smo vsi enakopravni, da je vse v najlepšem
redu, da je feminizem passe – se čuti tudi na alternativni
sceni. Na to kažejo odzivi v stilu: »Čemu, zakaj se morate
ukvarjati s tem, ali nimate že vsega?« Mlajše prostovoljke
so celo v prijateljskih krogih naletele na nerazumevanje ali
posmeh, češ: »Kaj je s tabo, da boš pomagala tem možačam,
lezbam, amazonkam?« Umetnice imajo podobno izkušnjo: s
tem ko se priključiš Rdečkam, tvegaš profesionalno diskredi-
tacijo. Že samo to, da se odločiš, da boš pristopila zraven, je v
danih razmerah politično dejanje. In neformalnega pritiska
je veliko. Znotraj Metelkove je največja težava nezaintere-
siranost dela metelkovcev za sodelovanje, z drugimi pa že
leta sodelujemo: delimo si prostore, nudimo jim program ali
pa v času festivala sami organizirajo svojega, da vse skupaj
izpade kot celota. To je super. Na samih dogodkih, predvsem
na tistih, ki so odprti za vse, pride do provokacij. Tudi bolj
miroljubna in razgledana publika, predvsem moški del, ima
včasih do nas pokroviteljski, posmehljiv odnos. Na Metelkovi
je pritisk nekoliko manjši, do neke mere se še pozna vpliv
metelkovske zgodovine bojev za prostor in avtonomijo.

Zala: Festival se je leta 2006 iz ženskega preimenoval v femi-
nistični in queerovski festival. Kaj je botrovalo tej odločitvi,
kakšne spremembe je to prineslo konceptualno? Se ti zdi, da
je festival s tem pridobil več politične ostrine, da Rdečke zdaj
razsajate bolj glasno?

Tea: Ko smo začele, se je začela tudi naša feministična iz-
obrazba. Če bi se že na začetku definirale tako, bi bila to
laž, ker še nismo imele politične izobrazbe, izkušenj, teoret-
ske podlage, da bi si to lahko dovolile, da bi bile sposobne
svoj feminizem zagovarjati pred drugimi. V tistem času je
bila to realna samoocena, z leti pa se je pojavil problem, saj
smo dojele, da je termin »ženska ustvarjalnost« zelo apoli-
tičen. Po drugi strani se festival ne ukvarja le z umetnostjo,
temveč je bila vedno poudarjena tudi politična, aktivistič-
na dimenzija z različnimi javnimi intervencijami, protesti,
okroglimi mizami ... Skratka, izkazalo se je, da je ta izraz
preozek, redukcioničen, saj to, da si ženska, še ne pome-
ni, da delaš feministično umetnost ali teorijo. Poleg tega je
bilo na začetku težko najti bende, v katerih bi igrale samo
punce, ali umetniška dela s feministično, queerovsko noto
pa tudi finančno smo bile omejene. S časom se je marsikaj
spremenilo, feminizem je pri mlajših avtoricah postal bolj
ekspliciten, teoretska produkcija se je povečala in tako smo si
lahko privoščile izjavo, da delamo feminističen festival. Tudi
izobraževanje je prineslo rezultate; naučile smo se argumen-
tirano braniti svoje stališče.

Zala: Kaj pa queerovski dodatek k festivalu?

Tea: Queerovsko pozicijo smo dodale k feministični z zave-
stjo, da se po mnenju marsikoga izključujeta. Upale smo,
da bomo s tem sprožile produktivne konflikte med identi-
tetno politiko in bojem za socialne pravice; poleg tega smo
želele razširiti tematsko polje in koncept festivala, saj se fe-
minizem, sploh feminizem drugega vala, pogosto reducira
na žensko politiko, čeprav se s tem briše povezava s širšimi
okolščinami, z vpetostjo v patriarhalno družbo, ki seveda
zadeva tudi moške. Queerovski pristop oziroma pristopi lah-
ko izpostavijo vprašanja, ki jih klasični lezbični in gejevski
aktivizem ter klasična feministična politika doslej nista na-
členjala v enaki meri.

Zala: Prvi Ladyfest je bil organiziran v Olympii, Washington,
leta 2000, kar je v istem letu, kot so začele delovati Rdeče
zore. Je tu kakšna povezava?

Tea: Ni neposredne povezave, je pa lepo naključje.

Zala: Kakšne pa so vzporednice s tujimi DIY festivali, bi v tem
kontekstu lahko govorila o nekakšnem novem gibanju, femi-
nističnem aktivizmu, ki gradi od spodaj navzgor? Je morda to

tudi odgovor na to, da se je feminizem preselil na univerze?

Tea: O tem obstaja kar nekaj študij, uporabljajo pa izraz
feminizem tretjega vala, grajen od spodaj navzgor. Med
Ladyfesti, Rdečimi zorami in drugimi grassroots iniciativa-
mi je veliko paralel. Vse smo si izbrale festivalski format,
kar je svojevrsten problem, saj se danes, deset let kasneje,
že govori o festivalizaciji feminizma kot o simptomu časa, ki
ga zaznamuje pomanjkanje kontinuirano delujočih inicia-
tiv, kot o odrazu prekernih razmer. Za vse je značilna tudi
želja po povezovanju umetnosti s teoretskim diskurzom in
aktivizmom, torej želja po preseganju prepada med teorijo
in aktivizmom. Večina teh pobud je osredotočena na eno, dve
generaciji, na ljudi med 18. in 30. letom starosti. Delovanje
od spodaj navzgor je povezano tudi s prizadevanji za ega-
litarno, nehierarhično delovanje in z iskanjem izvirnih na-
činov financiranja, ki omogočajo programsko neodvisnost.

Zala: Kako se je skozi čas festival organizacijsko spreminjal,
je prevladujoča oblika še vedno »naredi-sama« ali se je sča-
soma profesionalizirala? Meniš, da se še bo? Ali pa so ravno
princiipi, ki temeljijo na samoorganiziranju, nehierarhičnosti,
neprofitnosti itd., pomemben del Rdečih zor?

Tea: »Naredi-sama« in »naredimo-skupaj« sta principa, ki
sta stalno prisotna v subkulturah, manjšinskih javnostih.
Tudi v našem primeru ne gre za izum – začetnice festivala
Nataša Serec, Dragana Rajković, Jadranka Ljubičič so se zgle-
dovale po lekcijah, pridobljenih ob zasedbi Metelkove, pri
kateri so tudi same sodelovale. Po eni strani je bil ta pristop k
organizaciji samoumeven, po drugi pa ni šlo za izbiro, saj je
bil DIY princip tudi odgovor na našo finančno situacijo. Res
pa je, da so na moje hipotetično vprašanje, ali bi Rdeče zore
organizirale tudi v primeru, ko bi si lahko privoščile profes-
ionalizacijo, prav organizatorke, ki imajo izkušnje s profes-
ionalno organizacijo, odgovorile z odločnim ne. Na žalost se
zdi neizbežno, da se v trenutku, ko se razmerja v kolektivu,
torej delitev in delegiranje dela, ovrednoti z denarjem, pojavi
hierarhizacija, nepravilnost, celo občutek oropanosti. Lidija
Radojevič je ob tem opozorila na dejstvo, da je organizacija
festivala, ki deluje na prostovoljni ravni, privilegij tistih, ki
imajo zagotovljena sredstva za preživetje in si lahko privo-
ščijo popoldanski aktivizem. Kar zadeva profesionalizacijo
v smislu delitve dela, mislim, da nam je to do neke mere
uspelo, ne da bi se zaradi tega morale odreči kroženju na-
log, odgovornosti in ljudi. Na to smo ponosne, saj je za tem
dolga proces samoizobraževanja, pa tudi odrekanja občutku
lastne nepogrešljivosti.

Zala: Omenila si že problematičnost prepada med teoretskim
in aktivističnim feminizmom, tudi v že omenjenem zborniku
so bile nekatere organizatorke kritične do prepredenosti aka-
demskega feminizma z angloameriški koncepti, ki brišejo
kolektivni spomin na sicer uspešno feministično gibanje pred
osamosvojitvijo. Kako sama gledaš na to?

Tea: V zborniku sem izpostavila tezo Veronice Schild, da v
razmerah, ko sta lokalni aktivizem in teorija šibka, lahko
pride do tega, da teorije, ki so bile razvite v drugem okolju
in za drug namen, v lokalnem okolju brišejo zgodovinski
spomin in ovirajo razvoj teorije ter prakse, namesto da bi ju
spodbujale. Temu se da oporekati, a dejstvo je, da sta po letu
1991 pri nas sovpadla dva trenda: na eni strani ustanavlja-
nje ženskih študij in študij spolov – ne pa tudi feminističnih
študij, ta izraz je za univerzo že preveč političen – na drugi
pa upad aktivizma, saj so nekatere DIY iniciative razpadle,
nekatere so se spremenile v nevladne organizacije, druge pa
so se vključile v državne institucije. Ni mogoče reči, da so v
fakultetnih programih prevladovali angloameriški viri, lo-
kalna teoretska produkcija je bila že takrat prisotna, čeprav
je do večje pluralizacije in uravnoteženosti virov vendarle
prišlo kasneje. Kar zadeva feministični aktivizem: mislim,
da se scena ni pretirano okrepila. Z LGBTI-sceno je drugače,
če se skupine povežejo med sabo, kot v primeru kampanje
za Družinski zakonik, je zelo vidna. Feministična scena je
zdaj na preizkušnji. Domneva krivde in kriminalizacija sa-
mohranilk v novi socialni zakonodaji, diskriminacija na de-
lovnem trgu, vladni predlogi za zmanjševanje nadomestila
za porodniški »dopust«, ukinitve Urada za enake možnosti,
konservativen in seksističen govor v parlamentu in zunaj
njega ... Upam, da še premoremo toliko solidarnosti in moči,
da se bomo uprle, uprli politikam, ki bodo najbolj prizadele
ženske, konec koncev pa kar nas vse. ☺

Izstop iz evroobmočja: progresivna ali regresivna strategija za Grčijo?

piše Sašo Furlan
ilustracija Miha Kosmač

Strategija reševanja dolžniške krize *Evropske unije* (EU), ki je trenutno vsiljena periferiji evroobmočja (Italija, Španija, Portugalska, Irska in Grčija) s strani *Mednarodnega denarnega sklada* (MDS) in vodilnih evropskih institucij – *Evropske Komisije* in *Evropske centralne banke* (ECB) – je med ekonomisti po navadi poimenovana s sintagmo »interna devalvacija«, kar je evfemizem za agresiven napad na delavski razred in destrukcijo poslednjih ostankov socialne države.

Natančneje rečeno gre za nižanje neposrednih in posrednih stroškov dela (mezd in socialnih transferjev) zavoljo oživljanja mednarodne konkurenčnosti države. Ta strategija je imela povsod na periferiji evroobmočja katastrofalne družbene učinke, obenem pa se je izkazala za popolnoma neuspešno – brez izjem je vodila do silovitega krčenja gospodarske rasti, hitrega upada investicij in enormne rasti nezaposlenosti. Ravno v državah, ki so bile podvržene najostrejšim varčevalnim ukrepom, je nezaposlenost naraščala najhitreje in dosegla najvišje stopnje – v Španiji skoraj 24 %, v Grčiji okrog 21 %, na Portugalskem pa 15 % (ob tem, da je v zadnjih dveh letih iz Portugalske emigriralo pol milijona ljudi). Industrijska rezervna armada na območju evra tako danes šteje več kot 17 milijonov brezposelnih, če pa ji prištejemo še polzaposlene prekarne delavce, se številka več kot podvoji. Poleg tega se je, ironično, prav zaradi varčevalnih ukrepov, ki jih je terjala ponesrečena strategija, delež javnega dolga, v vseh državah na periferiji evroobmočja povečal, obenem pa se je zaradi krčenja bruto domačega proizvoda (BDP) in posledičnega izpada davčnih prihodkov v teh državah refinanciranje javnega dolga otežilo. Celo *Olivier Blanchard*, vodilni ekonomist MDS, je bil pred kratkim v svojem prispevku *The Logic and Fairness of Greece's Program* primoran priznati, da se je postopek oživljanja konkurenčnosti z

2003 in 2007 pa je Argentina konstantno beležila 8–9 % gospodarsko rast.

Obstajajo vsaj trije tehtni razlogi za to, da se podobno uspešen scenarij ne more ponoviti v primeru izstopa Grčije iz evroobmočja in devalvacije drahme. Angleški ekonomist *Jan Toporowski* je opozoril na zgrešenost podajanja analogij med Grčijo in Argentino, saj je bil bančni sistem slednje relativno izoliran od mednarodnega bančnega sistema, medtem ko je v območju evra potekal mnogo intenzivnejši proces finančne integracije, ki posameznim državam onemogoča izstop brez katastrofalnih družbeno-ekonomskih posledic. Velika večina dolga grške države kot tudi privatnega dolga gospodinjstev, korporacij in finančnih institucij je namreč denominiranega v evrih. Iz tega sledi, da bi v primeru devalvacije domače valute oziroma padca deviznega tečaja drahme proti evru – ne glede na možnost države, da z bankrotom odpiše večino svojega zunanjega dolga – prišlo do procesa padanja vrednosti premoženja korporacij, finančnih institucij ter (delavskih) gospodinjstev (denominiranega v drahmah) in paralelne rasti vrednosti njihovih dolžniških obveznosti (denominiranih v evrih), zaradi česar bi se breme odplačevanja dolga v privatnem sektorju in sektorju gospodinjstev še dodatno povečalo in, če tega ne bi prepovedali, povzročilo množične dvige gotovine v evrih, kar bi najverjetneje rezultiralo

ianske in marksistične orientacije so se namreč v zadnjih letih izoblikovale politično-ekonomske strategije, ki niso omejene na projekte posameznih nacionalnih držav, temveč na politično-ekonomski prostor celotnega evroobmočja. V tem tekstu lahko zgolj na kratko povzamemo enega izmed najperspektivnejših in kratkoročno izvedljivih predlogov – t. i. »skromni predlog« (*modest proposal*) ekonomistov *Yianisa Varoufakisa* in *Stuarta Hollanda*.

Le-tega lahko razčlenimo v 3 točke: prvič, tranše v velikosti do 60 % deleža javnega dolga držav evroobmočja naj se kot obveznosti prenesejo na bilanco stanja ECB, nakar naj ECB ta dolg financira z izdajanjem evroobveznic. Prenos dolga bi pri refinanciranju dolžniških obveznosti razbremenil vse periferne evrske države, ki se soočajo z dolžniško krizo, izdajanje evroobveznic pa bi ustvarilo likviden trg evrskih vrednostnih papirjev, ki bi privabil kapital iz centralnih bank držav s presežki in državnih naložbenih skladov ter stabiliziral trg državnih obveznic na periferiji evroobmočja. Drugič, instituciji, ki sta trenutno namenjeni reševanju držav v dolžniški krizi – *Začasni sklad za reševanje evra* (EFSF) in *Stalni mehanizem za stabilnost evra* (ESM) – bi bili zaradi ukrepa, navedenega v prvi točki, razbremenjeni svoje prvotne naloge in bi lahko svoja sredstva uporabili za rekapitalizacijo bank v evroobmočju v zameno za prevzem



interiirno devalvacijo izkazal za zelo težavno in v večini primerov neuspešno strategijo.

V luči popolnoma spodletelega reševanja dolžniške krize, katerega destruktivni učinki se kar najočitneje kažejo v Grčiji, se je tako med nekaterimi marksističnimi ekonomisti, kot je denimo *Costas Lapavistas*, kot tudi med *mainstream* ekonomisti, kot sta *Nouriel Roubini* in *Kenneth Rogoff*, pojavil alternativni predlog. Po mnenju slednjih je najelegantnejša strategija reševanja krize za to prezadolženo državo v globoki recesiji, izstop iz evroobmočja in vrnitev k drahmi, kar bi ji omogočilo devalvacijo domače valute. S tem naj bi na veliko manj boleč način dosegla dvig konkurenčnosti, saj bi se s padcem deviznega tečaja pocenili grški izvozni produkti, kar bi izboljšalo položaj njene izvozne industrije na mednarodnih trgih in jo posledično dvignilo iz recesije.

Vsi izmed naštetih ekonomistov Grčiji za zgled pri tovrstnem podvigu postavljajo Argentino, ki se je leta 2001 znašla v podobni situaciji. Zaradi rastočega deviznega tečaja pesa, katerega vrednost je bila fiksirana na dolar, so izvozniki že proti koncu devetdesetih let izgubili velik tržni delež v mednarodni trgovini, kar je močno najedlo konkurenčnost ekonomije. Sledil je hiter padec BDP-ja, sočasno pa je prišlo do kopičenja zunanjetrgovinskih in javnofinančnih primanjkljajev. Kombinacija hude recesije in dolžniške krize je leta 2001 Argentino privedla do bankrota. Kljub nasprotovanju MDS-ja, ki je narekoval politiko fiksnega deviznega tečaja, je Argentina leta 2002 peso odvezala od dolarske podlage in uvedla drseči devizni tečaj. Četudi je nemudoma prišlo do kratkega obdobja hiperinflacije, nadaljnje ga 11 % padca BDP-ja in navala na banke v obliki množičnih dvigov bančnih depozitov, se je stanje argentinske ekonomije v veliki meri prav zaradi devalvacije pesa že leta 2003 močno izboljšalo – med letoma

le grškega bančnega sistema, temveč tudi dobršnega dela bančnega sistema evroobmočja.

Drugi problem potencialne devalvacije drahme tiči v dejstvu, da grška ekonomija, za razliko od argentinske, ni izvozno naravnana (delež, ki ga k BDP-ju Grčije prispeva izvoz, je zgolj 11 %), temveč je, nasprotno, močno odvisna od uvoza. Kot opozarja turška ekonomistka Özlem Onaran, je ob morebitni devalvaciji pričakovati silovito poslabšanje ekonomske situacije, zaradi podražitve uvoznega blaga, kar bi povzročilo močan inflacijski pritisk, ki bi izničil potencialne prednosti devalvacije za izvozno industrijo in prispeval k padcu realnih mezd.

Tretji problem je v redukciji obravnavane analize na stran ponudbe. Četudi bi namreč Grčija po najbolj optimističnem scenariju uspela razviti kapacitete izvozne industrije, bi za rast le-te nujno potrebovala povpraševanje po svojih izvoznih produktih v tujini. Ravno dvig povpraševanja po izvoznih produktih Argentine na mednarodnih trgih pa je bil poleg devalvacije pesa ključen za restavracijo rasti argentinskega gospodarstva. Grčija v času svetovne gospodarske krize, na kaj takega ne more računati. Skratka, izstop iz območja evra bi bil vse prej kot koristen za njeno industrijo in vse prej kot blagodejen za položaj delavskega razreda, prav tako pa bi lahko pomenil korak nazaj v zasledovanju internacionalne socialno-progresivne politične strategije delavskega razreda in naprednih družbenih gibanj v Evropi.

Z zavrnitvijo te strategije nikakor nismo pristali na *Blanchardov* defetizem, ki temelji na naivnem in nereflektiranem zagovarjanju EU in evroobmočja v trenutni retardirani ekonomski in politično-institucionalni zasnovi. Nasprotno, med mnogimi naprednimi ekonomisti *keynes-*

lastniških deležev v teh bankah (pred tem bi morale banke restrukturirati svoje bilance z vsaj delnim odpisom dolgov, ki izhajajo iz lastništva obveznic prezadolženih držav in »toksičnih« vrednostnih papirjev, pri čemer bi morale biti potencialne izgube krite predvsem s strani privatnih upnikov). Ta ukrep bi bil lahko financiran z izdajanjem obveznic EFSF in ESM in ne z denarjem, zbranim iz davkov posameznih nacionalnih držav, kar bi pomenilo, da tovrstna operacija, za razliko od dosedanjih praks reševanja bank, ne bi zahtevala nikakršne dodatne socializacije stroškov. Tretjič, z evroobveznicami, ki bi jih izdajala ECB, in z obveznicami, izdanimi s strani *Evropske investicijske banke* (EIB), naj se z investicijami v javne infrastrukturne projekte in razvoj podrazvitih regij EU ter z investicijami v javno zdravstvo in javno izobraževanje financira novi »evropski New Deal«. Le-ta bi za razliko od strategije varčevalnih ukrepov, ki lahko vodijo zgolj v deflacijsko spiralo, ta pa pogloblja trenutno recesijo na periferiji evroobmočja, pripomogel h gospodarski rasti, rasti investicij in učinkovitemu zmanjševanju nezaposlenosti.

Predlog, ki ga ponujata *Varoufakis* in *Holland*, ni le kratkoročen recept za elegantno rešitev trenutne krize evroobmočja, temveč tudi prispevek k zasnovi dolgoročne strategije za spremembo ekonomsko-političnih prioritet institucij EU, ki bi vodila k demokratizaciji EU in EMU ter večini prebivalstva v evroobmočju, trenutno soočenega z neznošno pavperizacijo, močno izboljšala socialni standard, obenem pa bi razmerje moči prevesila od predstavnikov kapitala k delavskemu razredu in s tem ustvarila tudi pogoje za radikalnejše alternative. A za slednje je že v tem trenutku potrebna radikalizacija boja proti pogubni agendi varčevalnih ukrepov, nižanja mezd in uničevanja socialne države na ravni celotne Evrope. ∞

Ekonomija kot zamišljanje skupnosti

piše Dragan Nikčević

Učbeniški prelet klasičnih teorij o konceptu nacije je dovolj jasen – v nasprotju z avtohtonističnimi in perenialističnimi teorijami se postopoma uveljavi modernistično pojmovanje, ki nacionalnost opisuje kot kontingentno družbeno konstrukcijo, ki se retrogradno projecira v daljno zgodovino, medtem ko je sama v resnici bistveno mlajša (A. D. Smith, ki opredeli to klasifikacijo, sebe označuje za vmesno varianto, etnosimbolista).

Za naše potrebe je bistven tudi sicer osrednji modernistični koncept *zamišljanja skupnosti* – z njim Benedict Anderson poudari ključni pomen institucionalnih praks pri ustvarjanju videza nacionalne kontinuitete. Različni teoretiki izpostavljajo raznotere prakse: Anderson poudarja zlasti vpliv množičnega tiska, Eric Hobsbawm izumljanje tradicij, Ernest Gellner izobraževalni sistem in tako dalje. V pričujočem članku bomo kot skupnost zamišljujočo analizirali izjemno vplivno – in v enaki meri nereflektirano – institucionalno prakso, imenovano *ekonomija*.

Ideologija nacije vedno učinkuje tako, da ustvarja občutek homogenosti navznoter in heterogenosti navzven. Vprašajmo Katalonce, kako homogena je Španija, medtem ko se spomnimo, da med Nemčijo in Francijo prebivajo Alzačani. Enako kot pri jeziku, genih ali kulturi občutek pripadnosti naciji zakriva pogled tudi na širšo ekonomsko sliko, kar je nemara manj jasno, kot se zdi na prvo žogo, glede na to, s kakšno konsistentnostjo krivimo vsakokratno vlado, kadarkoli gre z makroekonomskim položajem države kaj vidno narobe. Kdo ima nenazadnje več vpliva na slovensko gospodarstvo? Je to (katerikoli že) premier Slovenije ali kancler(ka) največje zunanjetrgovinske partnerice, ki mimogrede diktira še gospodarski tempo in finančno politiko na najširšem nivoju evrointegracij?

Vendar ne moremo nacije razumeti zgolj kot eksogene prikrievanje resničnosti – nacija svojo resničnost hkrati tudi producira. Nenazadnje gre za ideologijo in malo bolj dosledno razumevanje tega pojma nam pove, da ima torej nacija svojo materialno eksistenco in da povzroča še kako materialne učinke. Na primer: v paletu prelivajočih se jezikovnih odtenkov nacija zariše meje in postavi središča – ta izdajajo slovarje, časopise in učbenike, ki jezik znotraj zarisanih meja dejansko (po)enotijo. Enako ekonomija. Poveden je že odgovor na vprašanje, kdaj in kje se prvič sploh resneje začne beležiti parametre nacionalnega dohodka – leta 1925 v Sovjetski zvezi in Kanadi. Prva je sredi povojne obnove z *Novo ekonomsko politiko* (NEP), v drugi manjšinska liberalna vlada vztraja na oblasti po zaslugi progresivcev. Zakaj ravno takrat?

Čas pred prvo svetovno vojno namreč velja za zlato dobo klasičnega liberalizma in v ekonomski politiki vlada načelo *laissez-faire*. Redkokdo, še najmanj pa meščanski liberalci, je dvomil v samoreglativno sposobnost trga. Toda desetletje, ki sledi, prinese konec svetovne prevlade Evrope po najbolj destruktivni vojni v zgodovini, medtem ko mirovni sporazum, ki so ga dosegle liberalne vlade, že obeta nov spopad, toda ne pred veliko depresijo leta 1929. Totalitarna režima v Italiji in Nemčiji ter socialistično gibanje široko po Evropi z velikim zgledom na Vzhodu oznanjata vsak svojo vizijo drugačne prihodnosti. Resnično, če je bil kdaj liberalizem v krizi, je bilo to v obdobju 1914–1945.

Toda preobražen prek neoklasične sinteze je preživel in nato predstavljal skupaj s socialdemokratskim modelom države blaginje in različno etatističnimi inačicami socializma novo svetovno ureditev, iz katere je ultimativno izšel kot zmagovalec. Povojni model nacionalne države razumemo na enak način še danes: vpleta se v gospodarstvo in skrbi za javni sektor. Toda vprašati se je treba, kako zelo drugačen je svet danes v primerjavi s tistim po drugi svetovni vojni?

Ekonomisti so namreč po defaultu privzeli nacionalno državo kot standardno enoto ekonomske analize, ki to samoumevnost, kot smo videli, še pogloblja (stranska posledica tega je, da mnogi razlago za grški javni dolg glede na BDP danes najdejo v vplivu Mediterana na kolektivno mentaliteto). Če je nacionalni okvir nekoč v splošnem vzdržal, pa danes, v času globalne akumulacije profita, ne vzdrži več. Za to obstajata dva dobra primera: internacionalizacija proizvodnje in finančni kapitalizem.

Prvi primer: ko Immanuel Wallerstein, ki prav tako ne naseda konstrukcijam o zaostalosti narodov, neke zapiše, da so nacije statistični približek za prisotnost (centralnih ali perifernih) produkcijskih načinov, s tem analize ne pripelje dovolj daleč, saj ne razločuje med državo in multinacionalko. V resnici ni ameriška (torej: nacionalna) multinacionalka nič drugega kot *contradictio in adiecto*. Globalizacija enostavno pomeni producirati tam, kjer je cena delovne sile nižja, in ustvarjati profit tam, kjer je višji. Za ilustracijo glej primera za leti 1984 in 1987, ki ju v članku za *Review of Radical Political Economics* (letnik 33, št. 57, 2001, str. 67 in 75) navaja Dick

Bryan: obkraj letni trgovinski deficit ZDA znaša preko 140 milijard dolarjev. S spremembo definicije (v osnovi lokacija sedeža podjetja in ne tovarne) pa pridemo do pozitivnih števil, preko 50 oz. 60 milijard dolarjev. Toda ali se s to spremembo v statističnem izračunu spremeni tudi stopnja zaposlitve v ZDA? Ne. Ni je nacionalno osnovane ekonometrije, ki bi lahko zapopadla to diskrepanco, in razlogi za to so konceptualni.

Še boljši primer je finančni kapitalizem. Če namreč pri blagu (manj) in delovni sili (bolj) državne meje še predstavljajo določeno bariero, pa teh pri finančnih transakcijah praktično ni, česar se danes dobro zavedajo tako Islandci in Irci kot tistih okoli 150 mednarodnih bank s sedežem v Luksemburgu ter prej omenjena kanclerka Nemčije.

Seveda globalizacija ne bo odpravila nacionalnih držav. Reprodukcijske sile in skrb za infrastrukturo, brez katerih kapitalizem niti ne bi bil mogoč, do nadaljnega očitno ostajata v domeni držav – glej recimo delitev pristojnosti v EU. Še več, *differentia specifica* kapitalizma, kot pove Braudel, je ravno izkoriščanje neskladij. Svet je danes resda vse manjši, vendar zato nič bolj homogen. Kar je tu novega, je obseg trgovanja s finančnimi derivati in v okviru tega špekuliranje z valutami in javnimi dolgi, ki poteka zunaj območja realnega vpliva ali celo formalnega območja jurisdikcije vpletenih držav.

In to je točka, kjer zamišljena skupnost v tradicionalnem pomenu dokončno odpove. V 19. stol. je konsolidacija moči in suverenosti predstavljala podlago za oblikovanje nacionalne zavesti. Danes pa taista nacionalna zavest prikrija dejstvo, da so od te moči in suverenosti ostali zelo selektivni vidiki.

Povedano drugače, označevalec je ostal isti, nerodno pa je, da je vmes izginil označenec. ☺

Radio Simplon 1

Ta petek je uredništvo radia Simplon izjemoma samevalo (če odštejemo pjanca Ivana Janeza, bivšega rdečega kmera, ki ponavadi kruli, kako more uredništvo varčevati, ker če ne, bo zmanjkalo dnarja za njegov šnops). Namesto za običajni nočni program se je redakcija odločila za vajo v slogu real-socializma oziroma – če hočete, da penetriramo še kanček globlje v anale zgodovine – vajo v slogu radia Kričač, tega častitljivega pradedka našega Simplona. Dobili so se pri eni Stari bajti doma in se šli radijski samizdat. Sestavine so bile času primerne, na tenko narezano Jezusovo telo pa še nekaj sira za povrh, francoska solata, pa veliko, zelo veliko Kristusove krvi in, recimo temu tako, Jezusovega žolča. Naj kar takoj povemo, da smo se tako zelo nažrli našega odrešenika, da nam je naslednje jutro, takoj ko smo vstali od mrtvih, na vrata improviziranega uredništva pozvonila simpatična ženička.

Povedala nam je, da je življenje lepo, še toliko lepše, če si ga takšnega narediš, in nam v roke potisnila Stražni stolp. Le kako se s tem ne bi strinjali, ko pa smo prejšnji večer osvajali ne samo stolpov, ampak smo obvladali kar cel ljubljanski Mordor. Iz naših prenosnih, doma zmiksanih tranzistorjev smo oddajali na polno in v sredi tega pijansko-bakhantskega vrveža se je rodila ideja ... Ideja, ki je iz vseh substanc, skonзумiranih tekom večera, naposled ustvarila subjekt. Vse motne oči so se naposled spogledale, pijansko opletajoče roke so se dvignile in stisnile v pest ter iz neštetih dimljenih grl je zadonelo: »We are the 99 promile! We are the 99 promile!« Kot da bi nas obsedla neka nadčutno čutna sila nečloveškega, kar pa nas je delalo bolj človeške kot kdajkoli prej, smo se zavedli zgodovinske naloge, ki je pred nami ... Vendar se naslednjega jutra prav nihče izmed udeležениh ni mogel več spomniti, kakšna je ta zgodovinska naloga bila. Za enkrat vam lahko le zagotovimo, da so bomo ob prvi priliki spet nažrli odrešitelja in si jo naslednjič zapisali!

Smell this! Vonj kot prostorska dimenzija

Jurij Smrke riše Martyna Maryna Rzepecka

Chandler Burr, kurator olfaktorne sekcije Muzeja umetnosti in dizajna v New Yorku, v svoji knjigi *The Emperor of Scent*, opisuje primer Janet Rippard, „bivše medicinske sestre, živeče v oddaljenem delu Škotske“, ki jo je doletela kakozmija – vonjalna motnja, zaradi katere posameznica vse vonjave dojema kot „utterly disgusting“. Za Janet to pomenilo blagoslov s pet let dolgim sprehodom skozi čistilne naprave in smetišča, ki ga je spremljala izbrana dieta pretežno sestavljena iz polnozrnatega kruha, žitnih otrobov ter riža. Vonj je skozi odsotnost kar naenkrat postal večji del njenega življenja kot kdajkoli prej. Za večino ostalih ljudi pretežno ostaja v ozadju.

Že glede na vokabular, ki ga premoremo za opisovanje vonja lahko sklepamo na njegovo marginalno vlogo. Opisi vonja so vedno sekundarni, medtem ko imamo za vizualno (barve, oblike), zvok (notni zapisi), pa tudi za okus (pet bazičnih okusov), izdelane dokaj prefinjene koncepte, ki nam omogočajo bolj ali manj uspešno manipulacijo z njimi. Nekaj vedno diši po nečem in ni preprosto rumeno ali slano. O postranskosti vonja naj bi pričali tudi evolijski trendi pri človeku. Geni, ki prinašajo „evolijsko nezaželjene“ vonjalne sposobnosti niso nič bolj izpostavljeni selekciji, kot „zaželeni“, kar ironično prinaša ogromno diverziteto ohranjenih mutacij na področju vonjav, ali z drugimi besedami številne razlike v sposobnosti zaznavanja vonjav.

Janet najrazličnejši prijemi, ki jih je na področju vonja razvila marketinška industrija, ne bi prišli do živega. Nikakor ne bi čutila razlike med hišo strahov iz britanskega zabavišnega parka Thorpe, ki so jo v namen intenziviranja izkušnje gorze opremili z vojnim najbolj smrdečega urina v Angliji (zmagovalec je prejel £500), in zapeljivimi mouthwatering vonjavami supermarketov, ki zbujajo apetit in se dobrikajo denarnicam. Spuščanje vonja po svežem kruhu skozi prezračevalni sistem naj bi bila v bolj organiziranih trgovskih verigah že kar stalna praksa. Svoj vonj je s pomočjo umetnice Sissel Tolaas razvila tudi Ikea, prav tako Addidas, čemur lahko mirno rečemo advanced-fucking-branding. Ne sme nas presenetiti, da je ravno marketing prepoznal moč čutila, ki ga večino časa s seboj nosimo nezavedajoč se.

Zmanjšano vlogo vonja v današnji družbi gre razumeti tudi skozi optiko razmerij moči, ki so vpisane v hierarhijo čutov. Genealoške ekspedicije v 18. in 19. stoletje so odkrile vzpostavljanje ločnice med plemenitimi (vid, sluh) in kemičnimi (vonj, okus, otip) čuti. Slednji so se obravnavali kot bližje naravi in zatorej bližje ženskam, otrokom, črncem, ciganom, čarovnicam in kar je še te zalege, medtem ko so prvimi postavili veličastne templje (galerije, filharmonije). Na tej točki lahko nedvomno govorimo o političnosti vonja, še bolj pa o historični specifičnosti vonjav. Ne zavedamo se, kako radikalno drugače dišijo/smrldijo današnja mesta v primerjavi s tistimi iz leta 1850. Migracije (kulinarika) in spremembe voznega parka so prispevali svoje. Po drugi strani pa historična perspektiva odkrije, koliko bolj obremenjeni smo dandanes z vonjem, še posebej ko govorimo o osebni higieni.

Kljub temu ali pa morda ravno zato je pretirano trditi, da je vonj povsem v ozadju. Verjetno ni presenetljivo, da v času biopolitičnega (samo)menedžiranja teles američani vsako leto odštejejo 1,7 milijarde \$ za antiprespirante, še manj pa, da so se oblasti na neki točki ob vzniku moderne in zatonu kuge začele intenzivneje ukvarjati z odprto mestno kanalizacijo ter zasnovali podzemni sistem odplakovanja. Zanimivo je, da se javne strategije le redko ukvarjajo z preliminararno organizacijo prijetnih vonjav, precej pogostejše pa se trudijo, ko je že prepozno, odstraniti neprijetne. Pekinške oblasti so se denimo poskusile kreativno spopasti s smrdečimi smetišči in so svojo smetarsko službo opremile s snežnim topovom podobnimi napravami, ki brizgajo deodorant. Na drugi strani je svetovna prestolnica parfuma, Grasse, eno redkih mest, ki si prizadeva s sramežljivimi urbanističnimi posegi oblikovati ti. smellscape, vonjalno krajino.

Medtem ko določene afektivne silnice že poskušajo upravljati z vonjem, v drugih sferah vprašanja povezana z njim ostajajo na margini. Vprašanje, ki se nam upravičeno zastavlja je, na kakšen način, s kakšnimi tehnikami, posegati v vonjalno krajino in kako organizirati vednost o njej, še bolj pa, kako zasnovati emancipatorno politiko vonja? Profesionalci s področja urbanizma upravljanje z vonjem večinoma razumejo kot prekrivanje in separacijo neprijetnih vonjav (denimo s deo-topovi), medtem ko bi dejansko lahko šlo predvsem za to, da se s „preprostimi“ (voda, materiali in gibanje zraka) rešitvami ustvarja vonjalne krajine, ki intenzivirajo izkušnjo prostora. Zaradi že omenjene (?) heterogenosti človeškega vonjalnega aparata je še posebej pomembno, da pri tem sodelujejo lokalci.

Na tej točki se zdi, da morda ne vemo dovolj o vonju. Če pustimo ob strani probleme medicine, ki še vedno ne ve točno, kako možgani interpretirajo vonj, so precej neznane tudi vonjalne krajine mest. Kaj sploh vohamo v mestih? Kje? V katerem vremenu? Letnem času? - Dobre odgovore na ta vprašanja ponuja razvijajoča se veja kartografije, ki poskuša na papir fiksirati teritorialnosti, ki jih vzpostavljajo različni vonji. To počne tako opisno (Jason Logan) kot s pomočjo izohips (Kate McLehan) kot z ekstrakcijo in prenosom najdenih vonjav na zemljevide (Sissel Tolaas). Tako lahko na papirju podoživljamo vonjave mest in se poigramo z alternatimi organizacijami njih.

Natančnejše upravljanje z vonjavami, njihovo arhiviranje ter celo reprodukcijo omogoča headspace technology - tehnika, ki so jo razvili vohljači in s katero lahko ekstrahirajo vonj iz praktično vsega ter ga „zapišejo“ na razne nosilce (papir, gel ...). Sissel Tolaas, olfaktorna umetnica, ki je pred kratkim s smrtnim strahom odišavila Kapelico, si menda večkrat nadane vonj po denarju, kar pozitivno vpliva na odločitve njenih poslovnih partnerjev. Prav ona poudarja, da možnost shranjevanja vonjav pomeni svojevrstno orožje proti „olfaktorni nepismenosti“, saj omogoča trening vonjalnih organov, ki se mu sama posveča zadnjih 20 let. Brez tega ji za dresdenski Muzej vojaške zgodovine verjetno ne bi uspelo reproducirati vonjav bojišča iz druge svetovne vojne, ne bi ji uspelo odgrniti zapostavljene plasti zgodovine. Bomo nekoč vedeli, kako je dišal stari Rim? ∞

Prva diagnoza ljudi, ki se ukvarjajo z urbanizmom, arhitekturo in vonjem je, da je vonj „slepa“ (ali bolje anozmična) pega teh disciplin. To predvsem pomeni, da se načrtovalci ne zavedajo vonjalnih/olfaktornih krajin, ki jih z razporejanjem elementov po prostoru ustvarjajo. Urejanje prostora je fokusirano na vizualno komponento, ki se ji včasih pridruži premislek o zvoku, medtem ko nihče ne načrtuje parkov in vodnih površin, ne postavlja avtobusnih postaj, gradi cest, smetišč, se ne sprašuje o zračnih tokovih, da bi uravnotežil vonjave določene soseske ali mesta. Kot zapiše Mirko: „City planning has long privileged qualities of urban space based exclusively on visual perception. Above all, odours have been considered disturbing elements, and architecture and city planning have exclusively been concerned with marginalizing them, covering them up, or eliminating them altogether.“

Užitek v mestu piše Jasmina Šepetavc

Kje drugje začeti prepleteno zgodbo prostora in užitka kot na strehi katerekoli hiše, le da ima razgled na mesto. Ko tako stojimo na strehi neke hiše, se nam zarisujejo sledi silnic, v katere je vpet prostor: zarisanih mej, teritorijev, poti, po katerih naj bi hodili, ko raziskujemo mesto, prepovedi (ne prečkaj, ne plavaj, ne žri, ne kadi, ne seksaj), pravil delovanja in performativnega udejanjanja le-teh. Streha je voajeristična točka pogleda, s katere zaobjamemo mesto v totalizirajoči celoti, do njega postavimo distanco, ki nas zavaruje pred množico vtisov in postavi v pozicijo moči risanja teritorija, zamišljanja mestnih zgodb in premikanja figur po fiktivnih poteh razgrnjenega zemljevida pred nami. Za trenutek se počutimo kot lokus oblasti, veliki brat/sestra, ki opazuje in odreja mrežo mesta. Drugo plat zgodbe o prostoru, ki nakazuje potencial sprevačanja oblastniške geografije, dobimo na ulici, v mestnem labirintu strahu in ugodja, med akterji, ki se pomikajo skozi mestne tekste, med vrsticami tistega, kar je nadzirajočemu pogledu od daleč nevidno. Mestni pohajkovalci s svojimi delovanji sprevačajo določene prostorske pomene, si prisvajajo prostor, iščejo bližnjice in iz fragmentov mesta sestavljajo to, čemur bi de Certeau rekel prostorske zgodbe. Če želimo spoznati užitek, se moramo spustiti nazaj na zemljo, nazaj k telesu, ga izpostaviti intenziteti prostorskih impulzov in iz posameznih besed mesta sestaviti novo zgodbo. Zavzamemo držo sodobnega *flâneurja*. Kar sledi, so zgolj nesmiselne asociacije.

Ko se po stopnicah spuščamo s strehe, kjer smo občutili *užitek neskaljenega miru* (1. primer užitka po SSKJ-ju), gremo mimo sodobnega svetišča mazohističnega telesnega užitka, fitnes studia. Mazohizem je od vsega začetka izziv klasični formulaciji principa ugodja. Kako razložiti užitek ob bolečini, če naj bi nagonsko iskali ugodje, ki je bolečini diametralno nasprotno? Še več, lahko mislimo mazohizem rekreacije kot psihopatologijo mentalnega in kulturnega stanja sodobnega človeka, ki se izrisuje in razrešuje v fitnes studiu, prostoru preživljanja prostega časa *par excellence*? Fitnes je z napravami iz kovine, vrvi in svinca ter s pripetimi telesi, ki se mučijo, raztezajo in krčijo ob zvoku lastnih krikov videti kot sodobna mučilnica, a videz vara. Navsezadnje pripada telovadnica nesporno mazohističnemu principu v deleuzovskem pomenu. Je pogodbeno razmerje, v katerem ima mučeni vso oblast, njegova Venera v krznu (trenerka) pa ga muči do dogovorjene meje. Trpi in hkrati *drhti od užitka* (SSKJ, 2. primer užitka).

Smo nazaj na cesti. Kot padli angeli doživljamo stimulacije in šoke, glasno vpitje otrok in pijancev, slabo glasbo iz sosednjega lokala. Iz žepa vlečemo slušalke, ko pritisnemo *play*, ustvarimo svoj individualen prostor užitka, zvočno zaveso (*soundscape*), ki nas izolira in hkrati povezuje s prostorom, postavi mesto v novo perspektivo. Besedilo

naključnega komada projeciramo na mimoidoče (*Every living thing /.../ Pushed into the ring /.../ Fight it out /.../ To wow the crowd /.../ Guess you thought /.../ You could just watch /.../ No one's getting out /.../ Without stadium love*), ustvarjamo svojo zgodbo, ko se v ritmu basa pomikamo neznano kam. Nazadnje nas vonj zanese h kavarni. Nova definicija užitka po SSKJ-ju – *zemeljski užitki*; cigarete, pijača in drugi užitki, kamor spada tudi pitje kave. Kavarne (prva naj bi bila ustanovljena v Istanbulu v 16. stoletju) so od nekdaj združevale funkcijo sprostitve (kot bi se zdelo z današnje perspektive) ter politike in kreativnosti, zato so jih imami v strahu pred upori začasno prepovedali. K sreči je navada skozi ekspanzijo Otomanskega imperija prišla tudi v Evropo, kavarne pa so sčasoma postale, bolj kot druga javna zbirališča prostočasne sprostitve (gostilne, javne hiše ali pubi), odprte tudi ženskam. Od vsega začetka so bile tudi povezane z druženjem, igranjem iger, zbiranjem »deviantov« vseh vrst ali necenzuriranim branjem čtiva. Tako odpremo knjigo o svetovni lezbični zgodovini v hlastanju po intelektualnem užitku.

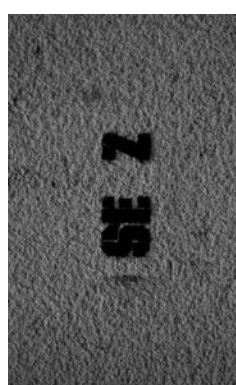
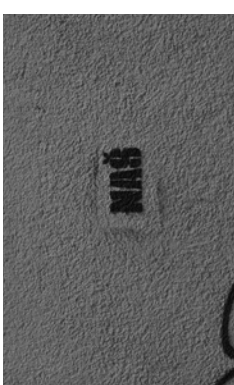
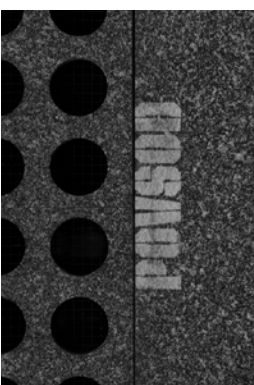
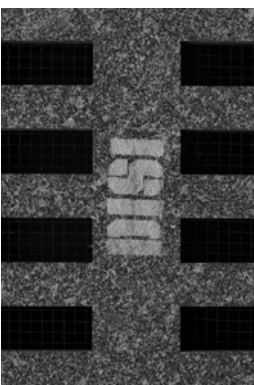
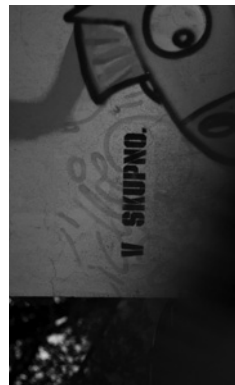
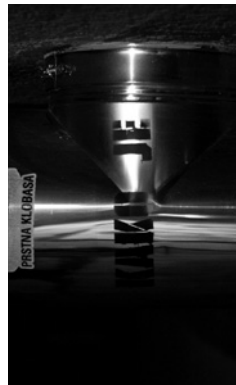
Če presedlamo na nov primer v SSKJ-ju, *spolni užitek*, ima ta svojo genealogijo in kontekstualno spreminjajoče se pomene (glej evangelij po Laqueurju in Foucaultu), ki so povezani s tem, kar bi lahko imenovali teritorializacija telesa:

vprašanja, kje je lociran užitek, katere pomene se pripisuje telesnim delom, kaj je orgazem ipd. Tema seksualnosti je na površini zahtevala spodobno potiskanje v zasebnost (temno spalnico in tipanje za telesom drugega) in hkrati nenehno govorjenje, spovedovanje, pripovedovanje, ki je vpelo telo v javne geografije moči. Hkrati nas feministični premislek o prostoru uči, kako je javni prostor vedno pripadal moškim, zasebnost pa je bila v domeni ženske (ne)inovativnosti. Poglejmo primera obeh. V 19. stoletju pastoreva žena zapiše v poduk mladim nevestam: *One cardinal rule of marriage should never be forgotten: GIVE LITTLE, GIVE SELDOM, AND ABOVE ALL, GIVE GRUDGINGLY*. Potem ko podrobno opiše, kako moža odvrniti od seksualnih kontaktov (če je sreča, se bo na poti do postelje v temi spotaknil in poškodoval), zariše telesne meje, ko pravi: *If he lifts her gown and attempts to kiss her anyplace else she should quickly pull the gown back in place, spring from the bed, and announce that nature calls her to the toilet. This will generally dampen his desire to kiss in the forbidden territory*.

Če ni moč locirati užitka v spalnici pastorja in njegove žene, pojdemo na drugo, manj tipično lokacijo iskanja seksualnega užitka – spričo panoptikuma vseprisotnega božjega očesa – samostan. 17. stoletje, Italija. Sestra Benedeta doživlja videnja, v katerih se ji prikazujejo angeli, Kristus in vsi svetniki (katerih imena ni moč naštetih v tako kratkem tekstu). Stigmata, markacije Kristusa na njenem telesu, razkriva njeno svetništvo in duhovno transcendenco, ki ima kaj malo opraviti z mesenimi užitki. Med navali (duhovne) ekstaze jo v njeni celici straži mlajša nuna, sestra Bartolomeja, dokler sumničave samostanske oblasti ne vdrejo v njeno celico, kjer se izkaže, da goreča vne-ma nune ni imela toliko opraviti z vero kot z drgnjenjem. Bartolomeja je prisiljena, da v spovedniški pokesanosti inkvizitorjem podrobno opiše izkušnjo: Sestra Benedeta jo je vsaj trikrat na teden počakala, da se sleče, jo poklicala k sebi in vrgla na posteljo. Po strastnem poljubljanju se je »tako sunkovito gibala na njej, da sta se obe pokvarili« (evfemizem za *la petite mort*, najbližje onostranstvu, kot je nunama uspelo priti). Po tragičnem koncu strastne samostanske zgodbe nadalje beremo razburljive zgodovine, ki so bile prikrite zaradi prostorske segregacije, potiskanja v zasebnost, prepovedi in iskanja užitka njej navkljub. Zgodbe – delno fragmenti, vidni skozi razpoko zaprtih spalnic, delno imaginativne projekcije želje piscev – govorijo o haremi, javnih hišah, orientalskih hamamih in njihovih modernih nasledkih, savnah, sodobnih lokacijah prepovedanih seksualnosti, *dark roomih*, S & M zabavah itd. Naenkrat se zavemo, da smo v javnem prostoru, platnica naše knjige in obscen nasmeh razkrivata tematiko

našega branja, ogorčenje starejšega meščansko spodobnega para pa tiho šepeta stari prostorski slogan »*Get a room*«. Radi ubogamo.

Zadnja postaja večera je žurka na Metelkovi. V prostoru kluba se združijo vsi elementi definicije užitka: alkohol, droge, glasba, ki ustvari zvočno obzidje in poveže vse udeležence v ritmičen pomikanju telesa, čemur bi rekli ples, če ne bi odsev okna razkrival drugačne resnice, wc je zaprt že pol ure (pa imamo element seksa (nekoga drugega) s polnim mehurjem). Neka ženska skače naokoli z novim polaroidom, objestno zapisuje in mumificira vtise, fotografinja kot sodobni *flâneur* (evangelij po Sontag), a ve, da s klikom sprožilca hkrati že mine trenutek, telo neselektivno pozablja. Čas mineva, prostor pulzira v ritmu močnih basov. Po koncu žura pridemo v stanovanje. Dani se. Pogledamo skozi okno na prazno mesto. Naenkrat se nam v vidnem polju pojavi nerazločljiva črna figura na cesti. Kam greš, katero pot ubiraš, kaj je tvoja prostorska zgodba? ∞





tekst Jurij Smrke, tag/fotografije: Umetnik Klemen Ilovor & Mellow & Muki

Instalacija: politika forme

O prostoru, sodobni umetnosti in logiki novih medijev

piše Kaja Kraner

»Moji pritiski na stopalki mestnega kolesa namreč spominjajo na klikanje miške. Zapisal sem že, da poganjam počasi, se pravi tako, da kar se da čutim feed back sile, zato se mi tisto, kar vidim pred sabo, ne odpira kot tradicionalen, na občutljivi kemiji filmskega traku temelječ film, tu ni hitrosti in igre mestnih luči, ampak se mi odpira v smislu stopničastega, v določenem smislu žagastega prodiranja kot stopenjskega približevanja; dejansko gre za sekvenčno približevanje v metronomsko-digitalnem ritmu. /.../ Tudi v mestu ne kolesarim samo po ulicah, kajti kolesarim-klikam, to pa pomeni, da ne sledim le ulični mestni mreži, ampak med njenimi nitmi in vozlišči vlečem tudi svoje zanke – prek dvorišč, ob slabo zagrajenih gradbiščih, po ozkih prehodih. Kolesar ni ne pešec ne voznik ne letalec, ampak je tisti, ki sekvenčno vozi po mestu kot spletu analognih in digitalnih, pri domišljelnih pokrajinah. /.../ Kolesarim po cestah, poteh in peščenih brezpotjih in gledam-v-gibanju podobe v tunelski mreži kot posebni konfiguraciji prostora, ki je produkt moje aktivnosti; to je prostor-časa-kcija, ki ga vzdržujem in modificiram z vožnjo, dejansko je eden v množici prostorov-derivatov.«

.....

V knjigi *Umetnost interneta* je teoretik novih medijev Janez Strehovec opisal izkušnjo prostora med vožnjo s kolesom, ki jo je močno načenjalo logika potovanja po kiberprostoru ali simulatorju vožnje. Prostor mesta tukaj ni nekakšen oddaljen zaslon ali posoda, ki jo napolnjujejo oblike in stavbe, temveč je prostor-dogodek, proces, ki se uresničuje z vsakim pritiskom na pedal. Vzpostavlja se (kot so poudarjali fenomenologi) prek posredništva telesa, telesne izkušnje v procesu zaznavanja. V tem kontekstu bi zato lahko rekli, da je mogoče posamezno obliko prostora razbrati iz načina recepcije. To, da Strehovec klika po mestu, že nakazuje, da njegova mentalna projekcija prostora ni več homogena, kontinuirana in koherentna.

Strehovčeva izkušnja izpostavlja nekaj, kar Lev Manovich v knjigi *The Language of New Media* poimenuje računalizacija kulture; projekcija računalniške ontologije v kulturo. Specifična logika potovanja po računalniškem prostoru, kjer se »razdalje« – ker so v veliki meri osvobojene fizičnega telesa – s pomočjo hiperlinkov premagujejo hitro in s preklapljanjem, skorajda teleportacijo iz enega kraja v drugega, seveda ne krči geofizikalnega prostora. Se pa na račun izginjanja telesnega premeščanja zmanjšuje psihološka percepcija količine prostora, predvsem skozi predruženje organizacije naravnega spomina, ki naj bi temeljil na antični topografski metodi *mnemoniki*. *Mnemonična* tehnika memorizacije, v okviru katere si med potovanjem po prostoru na podlagi lahko zapomnljivih asociacij zafiksiramo določene lokacije (vzpostavimo trdne točke), omogoča naknadno rekonstrukcijo potovanja (omogoča povleči črto skozi njih, jih povezati), prek tega pa tudi mentalno projekcijo/zemljevid poenotene prostora. Računalniški prostor (če vzamemo za primer računalniško simulirane prostore videoiger) pa je kot prostor-dogodek veliko bolj očitno produkt interakcije, sploh pa členjen na številne dvorane, koridorje in arene, dojete kot množica ločenih prizorišč, ki praktično onemogočajo tako rekonstrukcijo potovanja kot tudi zaznavo prostora kot totalitete.

Ravno v tem kontekstu, skozi perspektivo recepcije, je mogoče računalniški prostor navezati na formo (novomedijske) instalacije, od sredine 90-ih eno najbolj razširjenih sodobnoumetniških izraznih oblik. Če naj bi imel prostor v sodobni umetnosti skozi teoretične prispevke iz 80-ih predvsem brezglobinske učinke – kar prvenstveno pomeni, da sočasna umetnost ne podpira recepcije kot mentalnega prodiranja v likovni prostor; v veliki meri ukinja kakršnokoli verzijo linearno-perspektivno organiziranega likovnega/slikovnega prostora – se prostor v umetnosti v poznih 90-ih kaže na drugačen način. Predvsem novomedijski sodobno-umetniški projekti, največkrat materializirani v formi instalacije, skozi vidike interaktivnosti/relacijskosti bolj kot kaj drugega silijo v prostor gledalca oziroma gledalec vstopa v prostor umetnine.

Instalacija kot navigable space

Lev Manovich poudarja, da računalniška kultura uprostorja vse oblike reprezentacij in izkušenj, novomedijski logiki specifična oblika prostora pa je t. i. *navigable space*. Gre za multimedijski informacijski prostor oziroma način vizualizacije in uporabe podatkov. Zato *navigable space* ni pravi prostor, temveč bolj zbirka ločenih predmetov, način navigacije skozi uprstorjene podatke. Interaktivnost kot ključna komponenta *navigable space*; nefiksiran red reprezentacije, ki uporabniku omogoča neke vrste soavtorstvo, ni toliko produkt teženj emancipacije gledalca, temveč je prvenstveno imanentna *computer-based* medijem – v kontekstu le-teh je koncept interaktivnosti za Manovicha pravzaprav tautologija. Ravno v teh vidikih pa je, kot že rečeno, *navigable space* soroden formi instalacije. V galerijski prostor razpršen umetniški objekt/prostorska postavitve podob, besedil, videa, grafik in/ali 3D-predmetov v večini primerov dosledno privzema novomedijsko logiko, kar pa dejansko ne predpostavlja nujno tudi rabe (izključno) novih medijev. Tak primer je instalacija *GOSTikulacije* Margarete Kern, razstavljena v okviru letošnjega festivala Rdeče zore v galeriji Kapelica, sestavljena iz različnih didaktičnih pripomočkov (grafo-skop, diapozitivi), dokumentov, besedil, *double-screen* videa, ki – razen slednjega – predpostavljajo gledalčevo aktivno uporabo podatkovnih zbirk. Gre namreč za umetniško-etnografski projekt v času, ki zbira informacije o ekonomskih migracijah delavk in delavcev iz držav so-

cialistične Jugoslavije v zahodno Nemčijo v poznih 60-ih in ki se zgolj občasno materializira v obliko razstave. Instalacija kot *navigable space* predpostavlja gledalčevo potovanje med nekakšnimi podatkovnimi postajami, pri čemer v veliki meri sam interaktivno odbira med (i) zbranimi podatki, vzpostavlja lastno različico dela (hipertekst). »Zgodba« in čas sta v instalaciji kot *navigable space*, torej izenačena s potovanjem skozi 3D-prostor, hkrati pa so že tudi sami sestavni elementi pogosto deležni transformacije v smeri uprstorjanja.

Kakor na primer besedilo v okviru novomedijske logike, ki le redko dopušča linearno branje/recepcijo in ne implicira več toliko – predvsem v formalnem smislu – površinskega efekta, ampak postaja **besedilna pokrajina**. Takšen primer je interaktivna instalacija *Screen* Noaha Wardripa-Fruina in sodelavcev iz leta 2003, ki uporabniku (ne več toliko gledalcu/bralcu) omogoča celostno telesno izkušnjo besedila. Instalacija je oblikovana kot projekcija besedila na tri površine – stene kubusa, v katerega uporabnik vstopi, pri čemer je opremljen z očali za trirazsežno gledanje in podatkovno rokavico kot krmilno napravo, s katero se lahko dotika »projiciranih« besed. Beseda/besedilo ima tukaj poudarjeno prostorsko razsežnost ravno skozi »zapovedano« dotikanje, ko iz stene vstopa v prostor uporabnikovega telesa, kar pa je mogoče šele takrat, ko njeno mesto ni dokončno fiksirano v stavku tiskanega besedila (ni dokončno vtisnjeno v prostor papirja). Med interakcijo v 3D-digitalnem okolju se besede namreč iztrgajo iz originalne (prostorske) konstelacije, premikajo se v skladu s premiki rok uporabnika in nato zasedejo poljubno mesto v besedilu. Uporabnik torej doživlja čisto formalno raven besedila uprstorjeno, ko (in le takrat ko) ima ta dogodkovno/procesualno dimenzijo.

Na podoben način tudi klasično časovno/zaporedno filmsko montažo vse bolj nadomešča **prostorska montaža**, predvsem v okviru t. i. galerijskega filma. V najenostavnejših primerih eno podobo/okno nadomestita najmanj dva koeksistirajoča (razdeljeni zaslon), največkrat pa gre za film, ki je projiciran na več ločenih zaslonih hkrati. Takšen primer je videoinstalacija *The House* Eije Liise Athile iz leta 2002, v okviru katere je video projiciran na tri stene manjšega prostora, pri čemer ne gre enostavno za sopostavljene posnetke ali pač različna predvajanja enega in istega posnetka, temveč bolj za istočasno predvajane različne perspektive enega in istega dogajanja. Tovrstna montaža na ravni recepcije ne omogoča več potopitve v zgodbo (ob imobilizaciji telesa), temveč preklapljanje, t. i. nemogoče/skokovito gledanje (podobno skakajočemu branju spletnih strani), zaznavanje v gibanju skozi prostor in čas objektov, razsredičenje pozornosti, znova na račun prostorskega efekta.

Estetika bližine

Paul Virilio, ki je v knjigi *Hitrost osvoboditve* govoril o sodobni imploziji prostora zaradi onesnaževanja razdalj/distanc s strani tehnologij, je to utemeljeval ravno na podlagi domnevno naravne prostorske oddaljenosti med gledajočim in gledanim kot ključne komponente človeške percepcije. Zrušena *distanca*, paradigma estetike bližine in kulture dotika, v perceptivno-formalnem smislu ključni temelj novomedijske logike, vzpostavljajo omenjene prostorske učinke na povsem specifičen način. V kontekstu estetike bližine ne gre namreč za kakršne koli prostorske razdalje, ampak za prostorske učinke skozi obvladovanje »globin časa«. V sodobni umetnosti je torej dani, predobstoječi prostor (in v končni fazi tudi materialnost dela) pogosto nadomeščen s prostorom kot projektom-v-času kot v primeru **uprstorjene risbe**, zaznane skozi optična očala v delu *LUMEN: Risanje v povečani realnosti* Dominika Mahnič in Matica Potočnika, ki je bila na uporabo ob začetku leta v galeriji Alkatraz. V delu namreč uporabnik z miško riše in ob gibanju doživlja lastne poteze digitalnega spreja s pomočjo tehnološkega vmesnika tridimenzionalno, poteze pa se po določenem času tudi avtomatično izbrišejo, da jih lahko nadomestijo nove poteze novih uporabnikov. Risba je tukaj skržena na čas recepcije (ni več nikakršnega končnega produkta, ostanka akcije), tehnološki vmesniki, ki si jih uporabnik nadene, pa njegovo gibanje po realnem prostoru prevajajo v virtualnost ter na novo konstruirajo prostor galerije v relaciji z risbo, pri čemer je v ospredju ravno moment navigacije, ki zaradi tehnoloških vmesnikov poteka po rahlo spremenjenih pravilih. ∞

V Swenaku želijo ustreči vsem

Klubska scena, šesti del

piše Neja Marković
fotografije Andrej Lamut



Idrija je znana kot rojstno mesto mnogih alternativnih, predvsem punk bandov. Konec 70-ih in začetek 80-ih let prejšnjega stoletja sta namreč alternativno sceno pretresla dva odmevna idrijska punk benda: Kuzle in Šund. Tudi kasneje so se v Idriji oblikovale mnoge mlade glasbene skupine, katerim je od začetka njihovega delovanja prostor in priložnost predstavitve nudil predvsem klub Swenak. S čim se klub ukvarja danes, mi je nazorno predstavil Matevž Straus, eden od članov Kluba idrijskih študentov. Pričakal me je v centru in me usmerjal do Swenaka – sama bi naj ga ne našla, saj stoji, kot je povedal v telefonskem pogovoru, »kar nekje«. Po približno petminutni vožnji po ovinkasti cesti, med drugim tudi mimo slavne idrijske psihiatrične bolnišnice, sem prispela med griče, s katerih me je pozdravilo kar nekaj mladih na klopcah sedečih smejočih se kadilcev, ki naj bi s svojimi prostočasnimi aktivnostmi metali slabo luč na člane. Sredi teh gričev, odmaknjen od vikendic in stanovanj, je lociran Swenak, hiša, ki je od zunaj poslikana z grafiti s svinjskimi motivi in pred katero so si člani postavili nekaj iz lesa zbitih klopi. Poleg Swenaka stoji manjša hišica, v kateri sedaj vadijo bendi in s katere med drugimi zanimivimi napisi iznad vrat kriči grafit Kuzle. Med njima stoji utrujen oder, ki je preživel že marsikateri band. Klubski prostori na prvi pogled obetata zanimivo, nenavadno zgodbo. Enako obljublja notranjost Swenaka, kjer obiskovalca sprejmejo zatohel vonj, ki obudi spomin na petkov večer, in pografitirane stene, ki so ostale nedotaknjene še od prejšnjih generacij.



V glavnem prostoru so me pričakali štirje z brošurami in dokumentacijo opremljeni člani. Pokazali so mi arhiv fotografij za primerjavo klubskega prostora na začetku in danes ter mi podarili mapo z brošurami, kjer so zbrani predlogi in priložnosti ter stanje in želje mladih v Idriji, prav tako pa sem dobila nekaj natisnjenih strani klubske zgodovine. Iz prvega vtisa me je predramila njihova urejenost in organiziranost.

V nasprotju s prvim vtisom se je namreč izkazalo, da gre v Swenaku skozi karkoli. No, razen ilegalnih vsebin, seveda. Pa Atomik Harmonik. Swenak je čist, urejen, legalen, neproblematičen in ustrežljiv. Člani ali, kot si sami pravijo, aktivisti so prilagodljivi, nekonfliktni in opravljajo svoje delo vzorno in dosledno. Kot iz škalice.

Neja: Za začetek me zanima, od kod ime kluba?

Matevž: Psihiatrična bolnica je v času, ko je vsaka ustanova morala imeti svojo pridelavo, tu imela svinjak. To je bilo v hiši zraven, v tej hiši pa so bila stanovanja. Klub idrijskih študentov (KIS) formalno obstaja od leta 1992, ta prostor pa uporablja od leta 1996. Pred tem je bil nekaj časa opuščen. Takrat je imelo vodstvo KIS-a na voljo tri lokacije za klub in izbrali so to. Direktorica psihiatrične bolnice je ponudila lokacijo, KIS jo je sprejel. Gre za dogovor med KIS-em in psihiatrično bolnico, občine ni bilo vmes. Swenak pa zato, ker mi tako rečemo svinjaku, tako govorimo tudi, ko si med seboj dopisujemo, pišemo tako.

Neja: Kako pa ste sprejeti s strani občine? Kakšen je vaš odnos z občino?

Matevž: Nimamo nekega odnosa. Občina

se v prostor ni vpletala. Dobro se razumemo, ampak nima tu nič zraven. Edini formalni odnos imamo s psihiatrično bolnico in z Ministrstvom za zdravje, saj je stara hiša še vedno v njihovi lasti, mi jo imamo samo v najemu.

Na začetku so sicer bile neke pritožbe s strani stanovalcev, predvsem v večernih urah, tako kot v večini primerov po Sloveniji, ko se je nekaj novega odprlo. Bile so pritožbe, češ da ta klub ni sprejemljiv za Idrijo in da gre za zbirališče narkomanov. Včasih so res obiskovalci naših dogodkov na vrčičih kaj uničili, sedaj pa ni več tako. Zdaj smo nekako sprejeti. Še vedno pa kdo misli, da je v Swenaku veliko drog. Tako da kar se tega tiče, večina staršev ne bo nikoli prišla sem, tudi župan je bil prvič tukaj pred štirimi leti.

Neja: Kdo financira KIS?

Matevž: Kot vsak klub študentov, financira se iz koncesij, javnih razpisov, sponzorstva.

Neja: Kakšna je razlika med začetno pridobitvijo prostora in prostorom danes? Se je namen spremenil?

Matevž: Tisti, ki so bili prvi v tem prostoru, so že starejši in so se umaknili. To so bili takrat študentje, ki so sedaj zaposleni in imajo družine.

To nikoli ni bil squat, ker je bilo vedno vse formalno urejeno z lastniki. Tukaj nekih subkultur nikoli ni bilo, mi nismo kot Metelkova. Klub ni nastal kot posledica kakšnega upora. Od samega začetka je KIS formalna organizacija, prostori so bili pridobljeni po legalni poti. Nikoli ni bilo neke subkulture, ki bi hotela nekaj neformalno ... Pa tudi Idrija je premajhna, da bi se formirale takšne skupine. Vedno so pa bili bendi.

Neja: Bi rekli, da je klub Swenak prostor alternativne scene v Idriji?

Matevž: Mešano. Določeni dogodki so alternativni, kot je Klubski maraton radia Študent, koncert N'toka in take vrste dogodki. So pa tu tudi ostali dogodki in koncerti, kot so na primer Zmelkow. Drugače pa so skoraj vsi lokalni bendi začeli tukaj. Tudi Zablujena generacija ima prostore za vajo tukaj.

Neja: Nad vrati nekdanjega svinjaka je opazen tudi grafit Kuzle. So tu vadili, imeli koncerte?

Matevž: To je že predaleč nazaj. Oni so imeli vaje verjetno v gradu.

Neja: Koliko so regulirane aktivnosti? Kako močna je hierarhija?

Matevž: Imamo običajno razdelitev v klubu, kot jo ima vsako društvo, torej

V smislu formalne organizacije smo dobro organizirani, vse je urejeno po legalni poti, ni nobenih mutnih poslov. Tako da nimamo nobenih problemov, da bi nas kdo želel zatirati, kar je včasih slabo, ker če te nihče ne zatira, pomeni, da tu res nikogar ne motimo – in potem se tudi nihče ne bori.

predsednik in te stvari. In naš klub je razdeljen na pet odborov in en od njih je klub Swenak. V smislu formalne organizacije smo dobro organizirani, vse je urejeno po legalni poti, ni nobenih mutnih poslov. Tako da nimamo nobenih problemov, da bi nas kdo želel zatirati, kar je včasih slabo, ker če te nihče ne zatira, pomeni, da tu res nikogar ne motimo – in potem se tudi nihče ne bori.

Neja: S čim se klub Swenak sploh ukvarja?

Matevž: Nudimo prostor in priložnost za predstavitev mladih bendov. V štali (zraven je prostor, kjer imajo bendi vaje), v Swenaku spodaj ima prostor Zablujena generacija. Sicer pa spodbujamo glasbeno sceno tudi s koncerti, po navadi ni vstopnine, razen če gre za večje bende, sicer je vstop prost. Imamo tudi projekcije, anima večer smo imeli, ne osredotočamo se le ne eno stvar, ampak želimo ustreči vsem. Torej z vsem: šport, kultura, izobraževanja, sociala, tudi krvodajalske akcije ... Skrbimo za dogodke tukaj in za prostor, kar je tudi že samo po sebi zalogaj, saj drugi odbori nimajo opravka s fizično zgradbo, mi pa se moramo spoprijeti še z raznimi težavami v zvezi s tem. Na primer urejamo in čistimo okolico ...

Poanta tega odbora je osredotočena na Swenak, na lokacijo. Potem imamo pa znotraj KIS-a še odbor za kulturo, ki organizira stvari tudi drugje v Idriji. Na primer idrijsko Filmsko gledališče, mesečno se predvajata dva filma v stavbi idrijskega gledališča, uporabljamo pa tudi prostore Mestne kavarne za razne manjše dogodke, literarni večeri so v prostorih knjižnice. V Centru idrijske čipke se prireajo okrogle mize. Delujemo na različnih lokacijah glede na tip dogodkov. Včasih je bila dejavnost KIS-a osredoto-



Klub ni nastal kot posledica kakšnega upora. Od samega začetka je KIŠ formalna organizacija, prostori so bili pridobljeni po legalni poti. Nikoli ni bilo neke subkulture, ki bi hotela nekaj neformalno ... Pa tudi Idrija je premajhna, da bi se formirale takšne skupine. Vedno so pa bili bendi.

čena samo na Swenak, na fizični prostor Swenaka. Ampak se je izkazalo, da če želiš tukaj delati program, se stvari hitro zožijo. Tu ne moremo organizirati okrogle mize ... Lahko jo sicer organiziramo, ampak ljudje ne bodo prišli.

Neja: Na kakšne teme pa organizirate okrogle mize?

Matevž: Zadnjo okroglo mizo smo imeli na temo Družinski zakonik.

Neja: Torej ste politično aktivni?

Matevž: Ne. Odvisno, kaj je za vas politika. Strankarsko se ne opredeljujemo.

Neja: Aktivni ste, kot ste našli, na mnogih raznovrstnih področjih. S čim pa se ne ukvarjate?

Matevž: Želimo ustreči vsem. V ilegalo ne gremo (smeh).

Neja: Kdo ali kaj je Klub idrijskih študentov?

Matevž: Smo skupina prostovoljcev, ki je pripravljena mladim ponuditi možnost tečajev, dogodkov, koncertov, prireditev v Idriji, nismo pa vezani pa klubski prostor. Predvsem želimo delati dobro za mlade v Idriji, in ker imajo mladi različne interese, hočemo ustvariti neko raznolikost.

Neja: Identiteta kluba torej ni vezana na prostor. Ste pripravljeni spreminjati identiteto in se umakniti generaciji, ki bi namestila iz kluba narediti nekaj popolnoma drugega?

Matevž: Sedaj načrtno že dijake vključujemo v aktivnosti, da že takrat, torej kot dijaki, vidijo, kako vse skupaj funkcioniira, in da so vključeni. Da ko bomo mi šli, bodo oni ostali. Mi smo pripravljeni poslušati nove predloge, dejstvo pa je, da če ni nekoga, ki bo to pripravljen izvesti, in če aktivistom ne bo do tega, da bodo to izvedli, tega pač ne bodo izvedli. Drugače pa so nove ideje dobrodošle in imajo našo podporo, tudi finančno.

Neja: Ne bi oporekali niti radikalno drugačnim idejam novih generacij?

Matevž: Ne bi oporekali ... Razen če bi nekdo prišel pa s seboj posteljo prinesel, da bo tu živel ...

Neja: Se pravi, da obstajajo neke radikalne ideje, katerih vi ne bi sprejeli. Bi v takšnem primeru branili prostor? Za koga?

Matevž: Saj ga braniš že čisto po legalni poti. Že zato, da bi nove generacije imele enake možnosti. Da bi še vedno imeli nek prostor. Če bi nekdo želel uničiti, zažgati ta prostor ali pa živeti tukaj, itak da smo proti, saj so leta in leta dela vseeno vložena vanj.

Neja: Se vam je to že kdaj zgodilo?

Matevž: Ne, ker smo le odmaknjeni od

centra. Tukaj se Swenak razlikuje od mnogih študentskih klubov. Smo »kar nekje«, nismo v centru in ne motimo nikogar.

Neja: Obstaja kulturna scena zunaj Kluba idrijskih študentov?

Matevž: Obstaja KUD Avgust, ampak tudi z njimi sodelujemo, včasih izkoriščamo njihove prostore. Trudimo se sodelovati z večino kulturne scene v Idriji. To je predvsem naše področje; kultura in izobraževanje.

Neja: Je kaj, kar vas v zvezi s tem ne zanima?

Matevž: To je odvisno predvsem od generacije, ki je takrat v klubu, od tega, kakšni ljudje so. Saj je logično, če jih nekaj zanima, bodo šli v tisto smer. Koncerta Atomik Harmonik ravno ne bi imeli.

Neja: Zakaj ne?

Matevž: Niti ni povpraševanja, vsaj med mladimi v Idriji ne, tisti, ki si želijo takšnih koncertov, pa gredo v okoliške vasi.

Neja: Bi torej rekli, da sledite trendom – ali jih ustvarjate?

Matevž: Ne moreš čisto ločiti, ali ustvarjaš ali slediš. Itak slediš in znotraj tega verjetno tudi kaj ustvarjaš. Prilagajaš vse obstoječe kulturne vsebine, ki jih prevzameš, jih jasno transformiraš, da so temu okoli primerno, da je stvar zanimiva za folk. Konec koncev delamo za folk. Na primer: približno dve leti nazaj je bila Čipkarija, bil je prvi open-air party v Idriji, ki ga je organiziral KIŠ. Največjo prireditev za mlade v idrijski občini je organiziral KIŠ. Tako da neke trende že moramo postavljati. ☺

Radio Simplon 2

Drage poslušalke, dragi poslušalci, dragi Brane!

Posebni neporočeni poročevalci Radia Simplon se je v velikem slogu privohal iz tujih dežel, kjer je vase vlekel čudesa severo-dišečnih urbanih džungel. Tisti med vami, ki imate pod nosom primerne sprejemnike in ste večji sinhroniziranja z AM frekvencami, ste ga lahko ovohavali tudi v živo, za vse ostale pa na običajnih smradovnih dolžinah prinašamo kratke omamne izcedeke, sladkorčke nadsladke osladne - kot jagode v smetani kratke.

Simplonstrasse, z našega zornega vonja ena najbolj zaudarjajoče splendidnih znamenitosti severa, nas je obdajala s svojimi sublimno objektnimi stavbami, ki so se nekje visoko na nebu menda stikale, toda tako daleč človek žal ne vidi, kaj šele voha, še posebej ne, ko je tako stoječ, smrdeč in gledajoč. Simplonstrasse je frekvenčni pek, tako pekoč in zasičen z različnimi frekventnimi obiskovalci beznice, da človeka kar mitralne celice zaskelijo, ko vžije njihove kislo dehteče vibracije.

Stanovanje kot prostor razlastninjenja

piše Asja Hrvatin

slika Suzana Brborović

Occupancy gibanja, ki so vzniknili okrog ideje o zlomu diktature finančnih trgov, so hkrati z uporabo teles zasedla prostor, zamajala njegovo vezanost na lastnino in vezanost lastnine na identiteto. Znotraj šotorov nastaja skupno, gradijo se odprti prostori solidarnosti in rušijo se lastniški odnosi, ki posameznike definirajo »od zunaj«, njihovo identiteto enačijo z lastnino in jih s tem naredijo še bolj odvisne, podrejene in lažje pretvorljive v sredstvo izkoriščanja in produciranja. Zahteva po prostoru kot skupnem, znotraj katerega bi se lahko oblikovale neinstitucionalizirane oblike skupnosti, in identitetah, ki bi polnile prostor, ga prerasle in živele neodvisno od njega, je hkrati zahteva po razlastninjenju in ponovnem prilaščanju nadzora nad identiteto. Stanovanje kot osnovna potreba za dostojno življenje mora biti tako rešeno vezanosti na lastniškost in na identiteto, ki iz tega izhaja. Namesto sredstva za kontrolo človeških življenj mora postati sredstvo za grajenje solidarnostnih oblik skupnega.

Lastnina se namreč izenačuje z družbeno močjo, ki postavlja pogoje boja za lastnino osiromašenim posameznikom. Ti so v boju povsem podvrženi pravilom lastninjenja, ustvarjeni nepovratni odvisnosti od trga dela kot sredstvu za pridobivanje lastnine in nazadnje v svojem boju razčlovečeni, zreducirani na blagovno vrednost, ki so jo njihova razosebljena telesa zmožna proizvesti. Pretvarjanje izčrpavajočega boja za lastnino v zahtevo po razlastninjenju – svobodi – je ključna točka današnjega boja za popolno emancipacijo 99 %. Emancipacijo od lastnine, ki si posameznike lasti (z dolгови, negotovimi razmerji, brezperspektivnostjo), in njeno vračanje v službo posameznika.

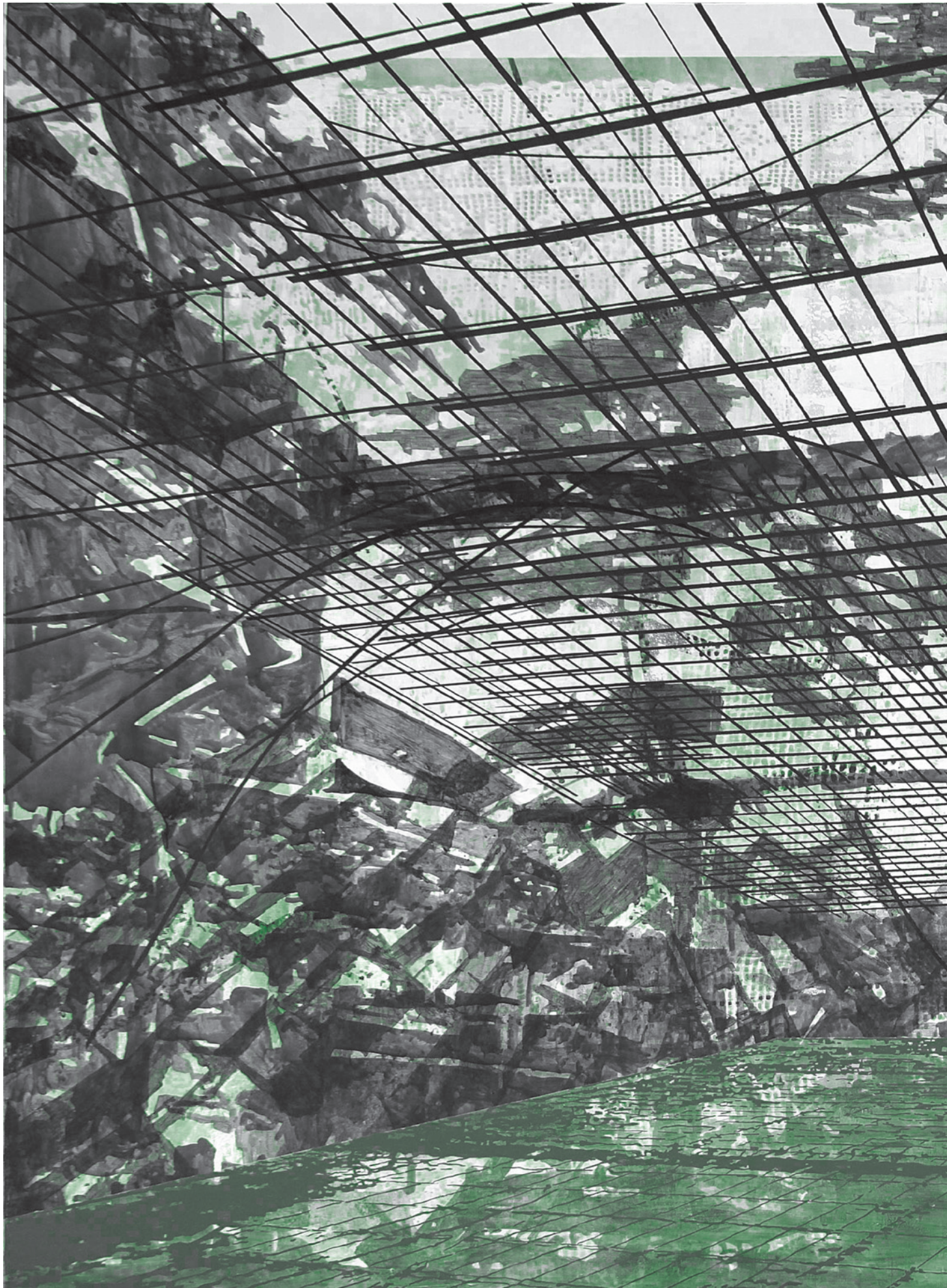
Stanovanje: lastnina, identiteta in skupno.

Zadovoljiti se s pojmovanjem stanovanja kot prostorom lastnine pomeni sprejeti obstoječe strukture lastnine, ki so izključujoče, zacementirane v svoji predefiniranosti in determiniranosti in ne omogočajo avtonomnega razvoja skupnega in izgradnje identitete posameznika. Zatorej je nujno, da se takšno lastniško razumevanje stanovanja prekine in se začne njegovo preoblikovanje v prostor skupnega in prostor avtonomne izgradnje identitete, ki ne bo pogojena z zunanjo kategorizacijo, temveč z vsebinami in pomeni, ki jih bo posameznik sam določal in z njimi upravljal. Ločiti se od nujnosti lastnine pomeni osvobajanje in prevešanje ravnovesja družbene moči. Hkrati pomeni podlago za krepitev skupnosti: pomeni socialne centre, pomeni dezinstitucionalizacijo (življenje v skupnosti – skupnost rodi solidarnost, ki postane orožje proti lastniškim razmerjem kontrole, prisile in nujnosti), pomeni varne sobe za uživanje drog (prostore, ki so subverzivni že sami po sebi in dajejo uporabnikom možnost upravljanja z njimi, možnost nadzora uporabnikov nad vsebino) pomeni zadruge, znotraj katerih lahko nastajajo avtonomne solidarne skupnosti, in pomeni stanovanje, ki je namesto lastnine prostor svobode.

Stanovanje namreč omogoča enakovredno participacijo v družbi, saj pomeni prostor ustvarjalnosti, prostor vključujočega, prostor razlastninjenja kot osvobajajočega momenta »ne-nujnosti«, ne-vezanosti, ne-odvisnosti. Lastnina ustvarja odvisnost od nenehnega boja za njeno ohranjanje in prilaščanje. Odvisnost od lastnine v kapitalizmu definirajoče nujnosti za vključevanje v družbo in na trg delovne sile (odsotnost lastnine ne pomeni le tega, temveč tudi odsotnost možnosti enakovredne participacije v družbenem, v produciranju in reproduciranju). Lastnina je poleg tega neposredno vezana na družbeno identiteto, saj razdeljuje družbo na dva pola – prvi pol predstavljajo ljudje, ki lastnino imajo in si prek nje lahko ustvarijo pogoje za premik, priključitev h koncentraciji moči, za katero je značilno kopičenje skupnega bogastva.

Lastninjenje skupnega se začne z lastninjenjem prostora. Iz abstraktnega, kjer nam ponuja možnosti za polnjenje s subjektivno vsebino, za njegovo širjenje, za sprevačanje, prevpraševanje in upravljanje z njegovo odprtostjo na način, ki bo odprtost ohranjal in jo prenesel na druga področja, se pri pretvorbi prostora v lastnino zgodi omejevanje, ograjevanje od drugih delov realnosti in od možnosti svobode. Lastninjenje je namreč nasprotno procesu osvobajanja in je nujno za vzpostavljanje neenakosti v razmerju družbenih moči, ki potem upravljajo z lastninjenjem in določajo njegove pogoje ne le na ravni prostora, temveč tudi na drugih sferah skupnega: naravno in proizvedeno skupno vedno hitreje drvita v privatizacijo, prežeta s pogoji lastninjenja, ki skupno potvarjajo v lastno.

Nasprotni pol pa so ljudje, ki lastnine nimajo (ali so jo pri-



siljeni prepustiti zaradi nezmožnosti odplačevanja dolgov) in so na ta način podvrženi podrejanju pogojev lastninjenja, ki jih narekujejo strukture moči. Michael Hardt in Antonio Negri se v svojem delu *Skupno* dotakneta emancipatoričnega trenutka, ki ga vidita v razlastninjenosti tako subjektivitet kot družbene kategorije le-teh: »ne-imeti« zaradi takšnega pojmovanja postane »imeti« – imeti moč za upor lastninjenju in njegovo spremembo v razlastninjenje. Tega seveda ne gre razumeti v klasičnem smislu jemanja lastnine in njenega prenosa k drugemu kot tudi ne v konceptu podružbljanja, ki ga uvaja socialistična miselnost, temveč v redefiniciji lastnine same za iztrganje izključujočega, hierarhičnega in materialnega elementa in njihovo zamenjavo z ustvarjalnim, povezovalnim, gradilnim. Pri boju za razlastninjenje gre hkrati tudi za boj za izgradnjo identitete znotraj prostora, ki se je odcepil od lastnine in je odprto polje za premišljevanje in polnjenje z vsebino, ki ni kontaminirana z vnaprejšnjo vsebnostjo lastnine. Konec koncev gre pri boju za razlastninje-

nje tudi za spremembo ravnovesja v razmerju moči. Gre za premik od pojmovanja razlastninjenih kot zatiranih, stigmatiziranih in viktimiziranih k pojmovanju le-teh kot osvobojenih nosilcev surove, usmerjene moči, rešenih spon boja za lastnino (s tem pa tudi za preživetje) k boju za ustvarjanje novega skupnega (sveta).

Stanovanje (prostor razlastninjenosti): med pravico in soustvarjenim skupnim

Kot je bila potrebna redefinicija samega pojma stanovanja in njegovo iztrganje iz polja lastniškega, je treba razmisliti tudi o načinu zagotavljanja, uresničevanja zahteve po (novo koncipiranem) stanovanju. Razpravljanje o skupnem namreč prek razmišljanja o lastnini Hardta in Negrija pripelje do teze, da je bilo ustvarjanje pravic vedno povezano z lastnino in njeno obrambo. Z ograjevanjem s pravicami lastnikov in izločanjem večine iz dostopa do fonda pravic je bilo mogoče

K reappropriaciji skupnega

Na primeru tovarne Rog

piše Nenad Jelesijević



Po šestih letih delovanja različnih skupnostnih pobud v nekdanji tovarni Rog morajo uporabniki njenih prostorov sredi Ljubljane še zmeraj uporabljati agregate za proizvodnjo elektrike. To absurdno dejstvo pove veliko o odnosu oblastniških struktur do systemske prostorske stiske, a tudi do samoiniciativnosti občanov. Po drugi strani nam ta odnos kaže širšo sliko politične zavesti ali šibkosti slednjih, ki le izjemoma zavrnejo ustaljeno logiko upravljanja resursov na podlagi domnevno svete lastninske pravice, vedno podprte z določenim strukturnim nasiljem, ki seveda ni prijazno do kakršnihkoli poskusov reartikulacije skupnega.

V Rogu so to logiko zavrnil. Za tiste, ki še ne vedo, za ostale pa v imenu kratke rekapitulacije: kljub oviranim resursom Rog deluje kot bolj ali manj odprt prostor eksperimenta na različnih umetniških področjih, z veliko koncertno dvorano za glasbeno udejstvovanje mladih glasbenikov, z nočnim življenjem pod najbolj nedobičkonosnimi pogoji v mestu, izjemno pomembna pa je njegova družabna in s tem tudi politična razsežnost, h kateri prispeva zlasti tamkajšnji socialni center kot dragocen prostor socializacije ter artikulacije številnih raziskovalno-aktivističnih dejavnosti, z jasnim onkrajnacionalnim in nasploh dezidentifikacijskim pristopom, ki človeka razume kot ultimativno svobodno bitje s pravico do skupne blaginje. Lokalni zametek na solidarnosti temelječe skupnosti enakih je tako danes nedvomno tudi v Rogu. Osrednji objekt kompleksa je zapuščena tovarna koles, strastna industrijska arhitektura z impresivno funkcionalno zasnovo, z možnostjo neposrednega dostopa do vse infrastrukture, a dolga leta propadajoča pred našimi očmi, navkljub vsem možnostim uporabe, ki so nam jih njeni ogromni prostori ponujali. Ta čas vedno več ustvarjalnih mladih ljudi živi v prekerih pogojih, medtem ko opazuje draga prazna stanovanja in lokale. Tisti pogumnejši so v Rogu videli priložnost za dejavnosti ateljejev, plesnih vadb, bišč in prireditvenih prostorov, nakar so se organizirano lotili njegovega urejanja in oživitve skozi aktivnosti, ki so jih po načelih demokracije direktne akcije usklajevali na skupščinah. Z mestno administracijo so se mukoma dogovorili začasno rabo objektov – na lastno odgovornost uporabnikov, medtem pa je bil kompleks podvržen običajnemu institucionalno vodenemu planiranju, ki naj bi iz njega ustvarilo nov center sodobnih umetnosti ...

Drive-in Rog

Vendar se za floskulo o tovrstnem umetnostnem središču, ki naj bi s pomočjo tako imenovane kulture oživilo (že oživilen!) prostor – če tu odmislimo totalitarnost koncepta centraliziranja umetnosti – v resnici skriva zbirokratiziran načrt o vsaj 52-milijonski javno-zasebni investiciji, ki naj bi na privlačni lokaciji obenem zagotovila prestižna stanovanja, hotel, gostilne, trgovine in neizogibne garaže. Že na prvi pogled veliko zasebnega na račun skupnega – tovarna je sicer vse od zaprtja primer špekulacije z nekdanjo družbeno lastnino – naj bi pretežno financiral bogat zasebnik, a ga zaenkrat menda ni na vidiku. Diskrepanca predvidenega kapitalskega razmerja izplava skozi jezikovno rabo oksimorona javno-zasebno. Tu namreč odločno zagovarjamo stališče, da resnično socialne in umetniške dejavnosti niso združljive z logiko profita. Le zakaj bi morali uporabniki prostorov naenkrat postati najemniki oziroma se v nasprotnem izseliti? Kje je ovira, da bi bil prostor v brezplačno uporabo? V resnici je ni. Ni pa to seveda zaželena opcija, ker je pač dominantnim vzvodom samoumevno, da je treba tovrstne prostore najprej getoizirati, potem pa jih disciplinirati, narediti všečne, čiste, »kulturne« in *upravljane*. In kaj pri vsem tem počne tako imenovano *javno*? Ta precej kontaminirana beseda ne odraža nič drugega kakor uzurpirano skupno, ki ga oblikuje neka predstavniška, menedžerska struktura. Sparjenje javnega in zasebnega je zgolj simptom privatiziranega dobička (zasebni investitor) in hkrati podružbljenega dolga (zadolžena občina, se pravi njeni prebivalci). Omenjeni oksimoron tako pervertira v povsem logičen, pravno-ekonomsko racionalen termin, ki odraža jezikovne perversije kapitaloparlamentarizma.

Hkrati je bil s tem postopnim gentrifikacijskim postopkom, ki poteka ob močni podpori kulturniškega menedžmenta, zagnan tudi projekt za revitalizacijo kompleksa, ki naj bi zagotavljal soudeležbo zainteresiranih občanov. Vendar je v precej uradniškem slogu napisano povabilo uporabnikom Roga k sodelovanju pri projektu izzvenelo neprepričljivo, v slogu neoliberalnega pristopa,

ki s svojim deklarativno horizontalnim upravljavskim instrumentarijem vstopa v ranljiv prostor alternativ, se vanj postopoma, precej neopazno zajeda in na njem parazitira tako, da navzema, predeluje in normalizira njegove ideje, postopke, koncepte ter, kar je zelo pomembno, njegovo specifično estetiko. Revitalizacija v tovrstnih primerih prej ko ne pomeni arhitekturno olepšavo mrtvih objektov ter trendovske nove gradnje, ki bodo potem že zapolnjeni z ustreznimi »človeškimi viri« (to je z umetniki, oblikovalci in arhitekti, ki si bodo lahko privoščili plačevanje najemnin, itd.). Estetika sedanje alternative bo pri tem do določene mere ohranjena, saj bo služila nadaljnji prodaji novih, podjetnih konceptov umetnosti, gostinstva, nakupovanja itn., na primer na način romantičnega sklicevanja na socialistično preteklost tovarne, na pomembno industrijsko dediščino, na zgodovino objekta, vključno z njegovo zasedbo, in podobne turistične floskule nekrokapitalizma: lepo je le tisto, kar je anestetizirano oziroma impotentno.

Boj za skupno in zavrnitev estetizacije

Nedavno so, prek ust v projekt vpletenih strokovnjakov iz tujine, v medije priplavale kritike pristopa upravljavcev prenove, ki da je vertikalni, drag, megalomanski, da v resnici ne upošteva živih iniciativ, ki v kompleksu že potekajo. A to je zgolj nek površinski detajl celotnega razvoja dogodkov, ki odstira potekajoč poskus odtujitve nekega skupnega prostora od njegovih sedanjih in potencialnih bodočih uporabnikov. Ideja o »kreativnih industrijah« pod plaščem lepe arhitekture sicer ni nova, je zgolj prenos praks, uveljavljenih po različnih sterilnih *artish* kotičkih Evrope, od dunajskega *Museumsquartierja* prek londonske *Tate Modern* do helsinške *Kaapelitehdas*. Pri tem snovalcem in izvajalcem te ideje najbrž ni bilo zanemarljivo dejstvo, da Rogove skupnostne pobude zavračajo neoliberalno logiko na celi črti, saj si prizadevajo za skupno kot ultimativni prostor političnega, to je kraja izmenjave mnenj, žive demokracije in s tem tudi *upora* proti totalitarnim posegom. Ravno v tej točki zavrnitve od zgoraj vsiljenega upravljanja oziroma uzurpacije skupne blaginje je treba izpostaviti fenomen socializacije kot enega nujnih odgovorov na ukrepe finančnega kapitalizma, ki privatizira dobiček skozi podružbljanje dolga.

Dogajanje okrog Roga je treba uzreti predvsem kot interakcijo simbolnih operacij različnih skupnosti, tako tistih na strani skupnega kot onih na poziciji menedžerskega diskurza. Če se pa posvetimo afirmativnemu premisleku o vplivu aktivističnih praks, ki se zavzemajo za skupno, bomo ugotovili, da že prihaja do tektonskih premikov v razumevanju pravice do resursov za vse in odnosov moči, ki določajo, komu in pod kakšnimi pogoji bodo ti resursi pripadli. Dekonstrukcija veljavnih mehanizmov porazdelitve po načelu kapitalsko močnejšega (oziroma izkoriščanja) lahko poteka tudi z zavrnitvijo banalne estetizacije prostorov skupnega, ki naredi še bolj pregledno razprto polje premisleka o njihovi reappropriaciji – ponovni prilastitvi – ki se je, ne le v primeru Roga, skozi ustvarjalno solidarnostno rabo prostorov že zgodila in se še dogaja. Skupno je namreč tam, kjer ga aktivno živimo. Je pa pomembno, da si ga vzamemo oziroma ustvarimo sami, saj nam ga nobena upravljalna struktura ne bo podarila. Oziroma, povedano z Jacquesom Rancièreom: »Resnična politika nastane takrat, ko je komurkoli omogočeno, da vstopi kjerkoli.« 

DAN ANTIFAŠIZMOV
na Fakulteti za družbene vede
»Znanost kot ideološki aparat«,
15. maj 2012 od 12h na FDV.
Ob 12h vodena razprava na temo znanosti kot ideološkega aparata in delavnica pisanja kolektivnega članka za Tribuno.
Od 14h delavnice izdelave antifa šablon, grafitov, bedžev, protikartografij, delavnica Radia študent in že tradicionalno kafetkanje v arabskem kotičku z DJ Kantrimanom.
Od 21h koncert v Menzi pri koritu, Metelkova mesto: N'toko, DJ Kantriman.
Vstop prost. Medijska podpora: Tribuna in Radio študent

obdržati to začetno neenakost in jo pravno-formalno upravičiti in legitimirati. Pravice vedno zastopajo selektivnost, ekskluzivnost in pogojenost ter so še eden od mehanizmov ohranjanja koncentracije moči; hkrati pa so zaprte in ne sprejemajo sobivanja različnih konstrukcij realnosti (in iz njih izpeljanih potreb) ter tako svojega univerzalizma nikoli ne dosežejo. Otresti se je treba starih pojmovanj, ki pravice pogosto utemeljujejo kot bistven element svobode, in začeti z ustvarjanjem novih, skupnih pojmovanj. Takšnih, ki ne bodo potrebovala operacionalizacije v zapleten, pošasten pravno-državni sistem, ki se na koncu v svoji nenasitnosti obrne proti posameznikom, ki naj bi jih ščitil. Takšnih, ki bodo nestalna, spremenljiva, prilagodljiva, razvijajoča se in soustvarjalna v polju skupnega. Ki ne bodo vezana na zasluznost, hierarhičnost, sistem nadzorovanja in kaznovanja, temveč bodo omogočala, da se z novimi načini odločanja znotraj novih odprtih prostorov identitete in skupnega začnejo porajati svobodni posamezniki in kolektivitete. 

Prostor kot družbeni odnos

piše Lidija Radojević

ilustracija Aljaž Košir - Fejzo

Ko govorimo o alternativni v času dominacije neoliberalizma, ko se logiki kapitalističnega načina produkcije realno podreajo vse produkcije, ne gre več le za izbor teme, ki pod vprašaj postavlja sodobno realnost, saj ta čas temelji na eklekticismu in načelu *anything goes*, kjer je vsaka razlika na ravni produkta zabrisana, dokler se produkt ohranja zgolj in samo v svoji blagovni formi. Treba je poudariti, da je v kapitalističnem načinu produkcije, ki temelji na neposredni prodaji delovne sile na trgu, nelegitimnem prisvajanju presežne vrednosti s strani kapitalistov in privatni lastnini, blagovna forma osnova, na kateri sloni celotna produkcija, saj je tako vse blago med seboj komenzurabilno in zato primerljivo ter zamenljivo.

V realnosti, kjer je prevladujoči odnos med posamezniki menjava blaga, ki kroži v družbi, pa tekmovanje v tem, katero blago je boljše ali koristnejše, ne povzroča spremembe. Razlika med blagom temelji na okusu posameznikov, ki prek svojih ideoloških preferenc o njem sodijo in ga kupujejo oziroma ga proizvajajo po zakonitostih t. i. svobodnega trga, ki kljub svoji navidezni objektivnosti in svobodnosti deluje skozi odnose dominacije in ima svoje ideološko zaledje. Dokler proizvajamo produkte kot blago, pripravljeno za na trg, in pri tem ne postavljamo pod vprašaj same blagovne forme oziroma je ne presežemo, bodo vsi naporji za ustvarjanje alternative pri tem zbledeli v ustvarjanje novih tržnih niš za potrebe trga. Če torej danes želimo govoriti o alternativni kot o alternativni obstoječemu sistemu, lahko to storimo le skozi način produkcije in v njem iščemo razliko od dominantnega (kapitalističnega) načina produkcije – to pa lahko pelje v spremembe obstoječega sistema.

Prav tako vsak prostor, ki ga lahko uporabljamo, še ni javni prostor. Javni prostor ima svoje zakonitosti, ki ga strukturno ločujejo od privatnih in se ne ustavijo že na ravni tega, da je fizično dostopen. Razlikovanje med javnim in privatnim prostorom lahko ponazorimo s trgi v nakupovalnih centrih, z gentrificiranimi središči mest in pa javnimi institucijami, kjer se kljub njihovi navidezni splošni odprtosti srečamo s strogo določenimi, nenapisanimi pravili, kdo lahko vanje vstopa oziroma kakšno javnost želijo privabiti. V naštetih primerih je publika pogojena predvsem s finančnim zaledjem – prostori so namenjeni le tistim, ki si lahko privoščijo nakup blaga, nudenega v teh prostorih, ki so primerno oblečeni in ki se držijo določenih pravil obnašanja (marsikatera družbena aktivnost je v njih prepovedana). Vsak prostor lahko že s svojo arhitekturno ureditvijo določa ustrezno obnašanje, delovanje in gibanje v njem. Ta pravila smo večinoma ponotranjili, svoja telesa skladno z njimi disciplinirali. Velikokrat se jih niti ne zavedamo in jih jemljemo kot nekaj naravnega.

Zaznamo jih šele na ravni posamične izkušnje, ko nevede prekoračimo meje dovoljenega, npr. ko se usedemo na ograjo mosta v središču mesta in nas varnostnik (!) prijazno opomni, da tega ne smemo početi, saj lahko pademo v reko. Šele ko nehamo spadati med disciplinirano javnost in želimo koristiti t. i. javni prostor za kaj več kot le to, kar naj bi bila njegova predpisana funkcija – denimo s prijatelji sedeti na trgu namesto v kafiču, tam piti pivo ali pa imeti predavanje – ugotovimo, da je ta prostor javni le navidezno. Javni prostor je javni ravno zaradi svoje odprtosti do nepredvidljivega delovanja v njem, dogajanja in sprejemanja vseh ne glede na njihov (finančni) status v družbi.

Pri produkciji (javnega) prostora je zato pomembno, na kakšen način ti prostori nastajajo, kakšni odnosi se med tvorci ustvarjajo in kako se vzdržujejo, kakšne pristope uporabljajo in kako se ti odnosi in pristopi vidijo v formi produktov, ki v procesu nastajajo. Ali če uporabimo marksističen žargon: ko govorimo o produkciji prostora, ne moremo mimo vprašanja proizvodnih sredstev, ki jih akterji uporabljajo v produkciji, in proizvodnih odnosov, skozi katere se prostor vzpostavlja.

S proizvodnimi sredstvi mislimo tukaj predvsem na različna delovna orodja, ki jih akterji uporabljajo, pa naj bodo to neposredne akcije, predavanja, seminarji, razstave, časopisi, stavke, delavnice ali kakšno drugo sredstvo iz nabora orodij znanosti, umetnosti ali iz zgodovine delavskega gibanja. Družbeni aktivizem, ki deluje v smeri spreminjanja obstoječega stanja, je organsko povezan s polji znanosti in umetnosti ne glede na formalno izobrazbo ali habitus njegovih akterjev, saj sta bili zgodovinsko ti dve področji v meščanski družbi rezervirani za mišljenje obstoječe realnosti in eksperimentiranje z njenimi mejami in možnostmi. Prav tako je s proizvodnimi sredstvi mišljena uporaba in gradnja infrastrukture, ki je potrebna za delovanje, naj gre za sam fizični prostor, vključevanje posameznikov v izgradnjo teh prostorov ali pa pridobivanje materialnih sredstev za ohranjanje in delovanje prostorov. Produkcija javnega prostora tako ne pomeni samo ustvarjanja fizičnega prostora, konkretnega zasedanja nekega fizičnega prostora, pa naj bo to zasedanje ali oživljanje zapuščenih stavb ali le začasno prisvajanje javnih površin, kot so ulice, trgi ali parki.

Kot smo že omenili, je alternativni produkcijski način odvisen tudi od alternativnih produkcijskih odnosov, ki se znotraj produkcije ustvarjajo. Dominanten odnos menjave blaga temelji na monetarizmu oziroma na vpeljevanju denarnega odnosa v vse interakcije med družbenimi akterji in na privatni lastnini. To lepo izraža sintagma »daj-dam«, ki povzema glavni problem sodobnih družb, kjer vsak odnos temelji na menjavi blaga s posredova-

njem denarja in zavrača kakršnokoli obliko socializacije življenjsko potrebnih dobrin, naj gre za dostop do izobraževanja, zaščite zdravja, kulturnih ali umetniških dobrin ali pa za medgeneracijsko skrb za otroke in starejše. Socializacija produktov pa, nasprotno, vključuje kolektivno skrb za življenjske potrebščine posameznikov, temelji na družbeni lastnini ter razumevanju družbe kot celote in ne kot izolirane in zase odgovorne posameznike ali njihove vsote. Če kapitalističen produkcijski način temelji na blagovni formi in menjavi blaga, je njegova alternativa čim večja socializacija produktov in odprtost za vključevanje posameznikov v dejavnosti, saj je njena primarna naloga ustvarjanje javnega dobrega in ne privatne lastnine posameznikov, menjavo blaga pa nadomešča solidarnostna redistribucija ustvarjenega bogastva. Da tega ne bi zamešali z danes zelo popularno filantropijo in humanitarizmom, je treba poudariti, da pri tem ne gre za privatno darovanje iz usmiljenja ali zaradi davčnih olajšav, temveč za na solidarnosti temelječe ustvarjanje drugačnih odnosov, ki jih dovoljuje dominantni sistem.

Zato so zelo pomembni vidiki alternativne produkcije medgeneracijsko predajanje znanja, nesebično in neavtorsko ustvarjanje novih znanj, solidarnostno transnacionalno povezovanje in podpiranje ter ustvarjanje prostora za različnost, iz katere lahko nastajajo novi modeli in principi delovanja. Torej produkcija javnega prostora kot prostora za alternativne modele družbenega življenja mora ustvarjati prostor za problematiziranje legitimnosti kapitalističnega produkcijskega načina, obenem pa mora s svojo neposredno prakso graditi prostor za prakticiranje ter eksperimentiranje s temami, pristopi in načini delovanja, ki lahko nadomestijo oziroma odpravijo dominanten (kapitalističen) način produkcije, skozi procese socializacije, edukacije in vključevanja posameznikov v določene dejavnosti.

S tem intervjujem odpiramo serijo intervjujev z različnimi družbenimi akterji in iniciativami, umetniškimi pristopi, teoretskimi akcijami in tematskimi festivali, ki na različne načine ustvarjajo prostor za – v najširšem smislu povedano – družbenokritične teme in razvijajo alternativne prakse produkcije, od katerih nas bodo zanimala predvsem vprašanja in podteme, povezane s produkcijo (javnega) prostora.

Kot prvega v seriji intervjujev smo opravili intervju s kolektivom [BLOK] iz Zagreba (Vesna Vuković, Marijana Rimanić, Ana Kutleša, Ivana Hanaček), ki od leta 2001 kontinuirano pripravlja UrbanFestival, kjer na različne načine tematizira probleme, povezane z javnim prostorom, s procesi privatizacije in gentifikacije javnega prostora ter eksperimentira z različnimi modusi uporabe prostora in opozarja na njegovo kodificiranost.



Lidija: Da ne bi zamešali stvari, bi najprej naredili razliko med tem, kaj je UrbanFestival, in med tem, kaj je [BLOK]? Kakšna je funkcija enega in drugega ter v kakšnem odnosu sta?

[BLOK]: [BLOK] – Lokalna baza za osveževanje kulture (Lokalna baza za osvežitev kulture) je (predvsem, ne pa tudi izključno) kustoski in (predvsem, ne pa tudi izključno) ženski kolektiv, ki ima kot neprofitna organizacija bazo v Zagrebu. Ustanovljen je bil leta 2001 in deluje na presečišču med umetnostjo, aktivizmom in urbanizmom. Naši projekti so zastavljeni in realizirani kot platforme – na katerih skupaj delujejo kustosi, umetniki, raziskovalci, aktivisti in vsi, ki jih zanimajo vprašanja, povezana z javnim prostorom in produkcijo skupnega – ter kot prostor za recepcijo in refleksijo umetniških praks, ki so občutljive na družbene okoliščine in produkcijske pogoje, v katerih nastajajo. Skozi kontinuirano delovanje od leta 2001 je [BLOK] koncipiral in produciral projekte v javnem prostoru, predavanja, razstave, dolgotrajne raziskovalne projekte, publikacije, prav tako pa je načel javne razprave/boje, ki so povezani s transformacijo javnega prostora, in sodeloval pri njih.

UrbanFestival, naš največji in najdaljši program, izvajamo že 11 let, ukvarja pa se z vprašanji javnega prostora in javnosti v najširšem smislu. Izvedba programa se vsakokrat osredotoča na javne prostore in javne površine: ulice, trge, parke, nakupovalne centre, javni promet itd., in to z namenom širjenja njihovega področja delovanja onkraj zaščiteneh zidov galerij in gledališč ter animiranja javnega prostora kot prostora soobstoja, konfrontacije in antagonizma.

Lidija: V spletni predstavitvi UrbanFestivala navajate, da uporabljate multimedialen in interdisciplinaren pristop pri ustvarjanju programa. Kako vidite umetnost, njeno potencialnost in kako jo povezujete s prostorom in produkcijo le-tega?

[BLOK]: Ti dve oznaki moramo do neke mere razjasniti. Pomembno je namreč izpostaviti, da je bil UrbanFestival v začetku bolj usmerjen v uprizoritvene prakse. Predvsem nas je zanimal status izvedbe onkraj zidov umetniških institucij in toliko je tudi multimedialnost, ki smo jo izpostavile v opisu, za nas takrat pomenila spremembo smeri ali, bolj natančno, razširitev na druge formate, prav tako pa tudi širjenje ideje o javnem prostoru onkraj njegove omejene fizične definicije, saj sama intervencija v fizični prostor ni dovolj, da bi lahko rekli, da gre za intervencijo v javni prostor. Javni prostor ni fizična lokacija, čeprav se lahko odpira na njej. Interdisciplinarnost pa nam je pomembna zaradi kompleksnosti razstavljanja/izvedbe/delovanja v kontekstu, je nam pa zanimivo tudi širiti področje intervencij v druga, ne nujno umetniška področja.

Kar se tiče drugega dela vprašanja, povezanosti umetnosti in javnega prostora: UrbanFestival je nasploh začel z idejo, da umetniške institucije (kot so gledališča, muzeji, galerije) niso vedno pravišnja mesta za predstavitev sodobne

umetnosti – določene umetniške prakse, tiste, ki so prežete z aktivističnim in političnim delovanjem, namreč potrebujejo razširjeni, ne samo reprezentacijski prostor. Dela smo se odločile razstaviti ravno v kontekstu, v katerem nastajajo, torej ne z njihovim vračanjem v galerijski prostor, temveč z njihovim postavljanjem na oči javnosti v prostorih, ki so kodificirani z drugačnimi modusi obnašanja in uporabe, pogosto pa tudi z drugačnim lastništvom. Tako odpiramo tudi neko razpoko v mestnem tkivu, ki se s temi »čudnimi« uporabami vsaj začasno spremeni, prav tako pa tudi njihovi uporabniki s takšnimi akcijami dobijo drugačno izkustvo tega prostora v glavah.

Lidija: Ukvarjate se s prevpraševanjem mesta/javnega prostora. Kaj vam pomeni mesto in kaj javni prostor? Skozi delo tako na festivalu kot tudi ostale dni v letu verjetno ustvarjate neko svojo sliko/projekcijo o tem, kaj bi mesto moralo biti in kaj je. Bi lahko podale refleksijo, kolikšna je razlika med vašo percepcijo mesta in sliko, ki jo mesto daje navzven?

[BLOK]: [BLOK] ne pristopa k javnemu prostoru kot k mestu, kjer se gradi podobe mesta s ponudbami zabave in lepih slik, temveč kot k mestu, ki je od vedno služilo za dialog, soočanje nasprotnih mnenj, pregovarjanje. Ulicam, trgom in parkom so se danes pridružile nadstrešne aleje in trgi s kafiči v nakupovalnih centrih. Če jih sprejmemo kot javni prostor in se pri tem ne vprašamo, kakšne prebivalce naj bi ti prostori predstavljali in zakaj bi se v njih morali počutiti ugodno, potem smo podlegli vizualno zapeljivi, privatizirani viziji mestnega življenja. S tem ko javne prostore začasno zapolnimo z umetniškimi deli, želimo spodbuditi ljudi, da si ponovno prisvojijo nekatera mesta, se jih spomnijo, formirajo mnenje o spremembah, ki se dogajajo. Skratka, našo usmeritev lahko zvedemo na nekaj razorožitvenih vprašanj: Komu pravzaprav pripada (mestni) prostor? Kdo v njem dominira? Kako ga narediti skupnega?

Lidija: UrbanFestival kontinuirano deluje že celo desetletje. Kako bi ocenile svoje dosedanje delo? Koliko bolj ozaveščeni postajajo prebivalci mesta ob vprašanjih prostora – pri tem ne mislim, da bi statistično ocenile vaše uspehe, ampak se mi vprašanje zastavlja zato, ker je bilo v Zagrebu, v primerjavi z Ljubljano in ostalimi slovenskimi mesti, v preteklosti veliko več reakcij na procese privatizacije javnega prostora. Iz tega razloga me zanima – saj problematiko spremljate že več kot 10 let – koliko so se stvari na tem področju v tem času pri javnosti spremenile?

[BLOK]: Ja, malo nam je težko oceniti učinke lastnega delovanja, mogoče bi izpostavile predvsem vztrajno desetletno aktivnost, redne začasne nastanitve drugačnih praks v mestnem prostoru in trmasto vztrajanje na uvajanju problematike prostora v javno sfero. Lahko izpostavimo tudi to, da nam je od začetka pomembno vztrajanje na lokalnem kontekstu. Trudimo se umetnike čim bolj povezati z lokalnim kontekstom

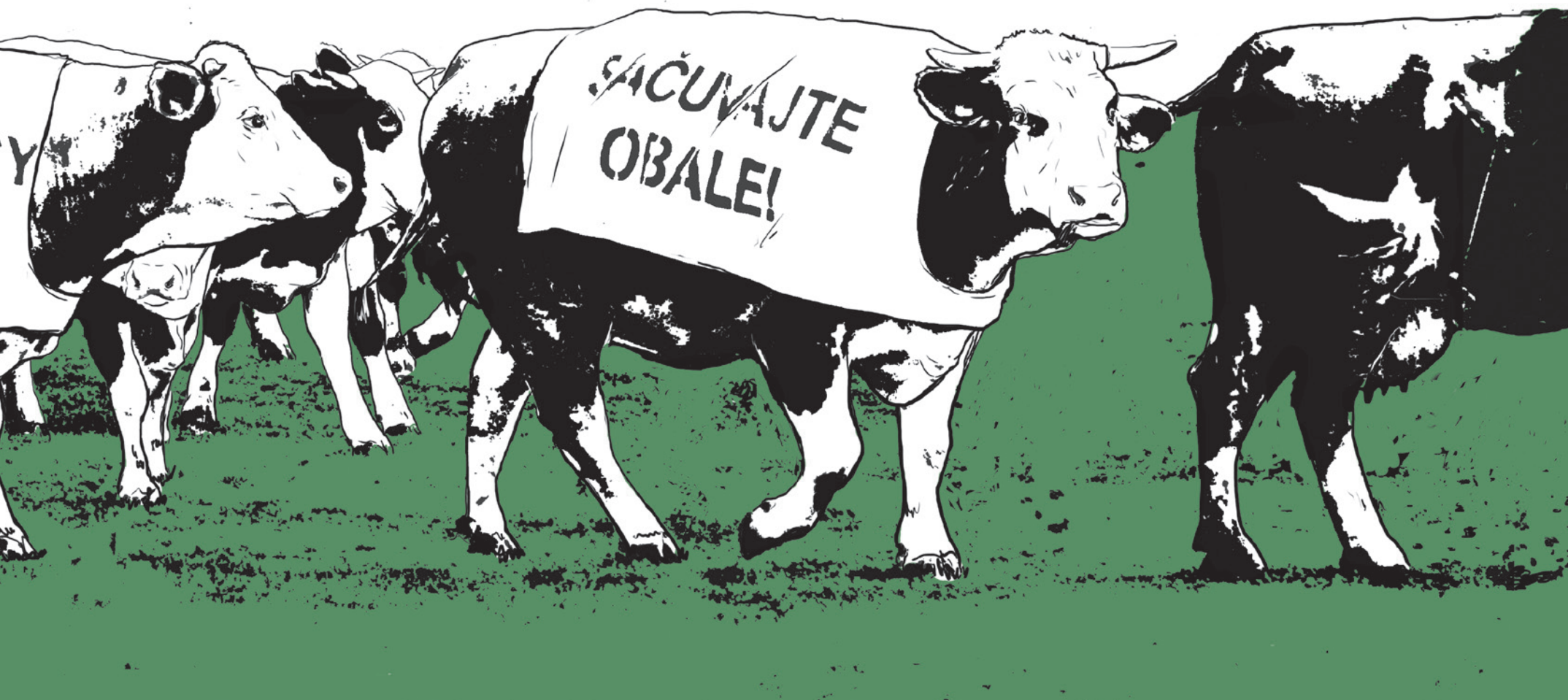
in, če je le mogoče, tudi z lokalnimi iniciativami in boji.

Glede tvoje opazke o Zagrebu, da je tukaj veliko več reakcij na procese privatizacije javnega prostora, je pa tako: to je posledica združevanja, ki se je zgodilo zgodaj leta 2000 na kulturni sceni, kjer je prišlo do »srečnega spoja« med nekaj organizacijami iz različnih področij (vizualna in uprizoritvena umetnost, arhitektura, novi mediji), ki so v nekem trenutku našle svoj »najmanjši skupni imenovalec« v prevpraševanju prostorske politike kot dela kulturne politike. Pomembna izkušnja je bila organizacija Operacija: grad leta 2005, kjer se je v zapuščenem tovarniškem kompleksu Badel-Gorica zbralo skoraj 30 društev in iniciativ, vendar se je žal neslavno končala: zbrana društva so bila izigrana s strani mestne uprave, ki jim je obljubila zeleni prostor za delo. Rezultat te grenke izkušnje je bil v širjenju platforme onkraj kulturniških krogov v civilno platformo Pravo na grad, ki je, predpostavljamo, znana tudi slovenski javnosti. To, da je kulturna politika mesta Zagreb razumljena kot del širše politike z daljnosežnimi posledicam na mestni prostor in življenje, je zelo pomemben korak v prepoznavanju izvora problema in zbiranju ter mobiliziranju prebivalcev.

Lidija: Ali umetniške intervencije v javnem prostoru pomagajo k ozaveščanju mestnih prebivalcev o problematiki javnega prostora ali pa ravno zato, ker so umetniške in s tem dajo poseben status samemu dejanju, bolj ovirajo kot krepijo agitacijo med meščani, ki bi jih spodbudila k večji aktivnosti?

[BLOK]: Na to vprašanje ni jasnega odgovora. Status umetnosti kot avtonomnega področja, v katerem je dovoljeno (skoraj) vse, vendar pod pogojem, da ostane v okvirih umetniškega polja in se nikoli ne prelije na širše družbeno področje, je eden od poligonov našega delovanja. Tako nam je v program zanimivo uvrščati prakse, ki niso umetniške – pa ne da bi jih želele kulturalizirati in jim na ta način zmanjšati možnosti, temveč zato, da bi te meje postale poroznejše. Težko je reči, katera vrsta delovanja prinaša rezultate, to je primerljivo z večno razpravo o učinkovitosti med teorijo in prakso. Mnenja smo, da gre pri tem prej za medsebojno križanje, prav tako pa tudi menimo, da se umetnost zares lahko zarije v vsakdanjik. Problem kulturalizacije se pojavi kasneje, ko se začne vzpostavljati kanona, ki se gradi iz logike novega v umetnosti, a ne iz njenega učinka na družbo, vendar je to druga raven problema. Tisto, kar se nam zdi zanimivo, je, da se določene umetniške prakse in metodologija lahko preslikajo na družbena gibanja, kar smo v določenih bojih za prostor tudi uporabili. Pomembno nam je, da ne parazitiramo na omenjenih bojih, prav tako pa tudi, da jih na noben način ne nadzorujemo niti komodificiramo, temveč jim pomagamo pri razvoju, kar v določenih trenutkih zares pomeni odreči se umetnosti v korist družbene akcije. Na takšno obliko odrekanja smo absolutno pripravljene.

Lidija: V predstavitvi UrbanFestivala pišete, da se izogibate



Spot the (lumpen)proletarian!

ali urbani in izbrisani

Sergej Harlamov

festivalski formi, zato je festival vsako leto rahlo drugačen. Kako rešujete problem festivalizacije in komodifikacije produktov oziroma, bolje, sestavnih delov programa, npr. intervencij, umetniških akcij, inštalacij itd. pred tem? Kako se ogniti situaciji »ostati na ravni enkratnega dogodka« in ali se vam zdi to problematičen format?

[BLOK]: Festivalska forma je precej restriktivna, če se ukvarjate s praksami, ki vključujejo raziskovanje, produkcijo, prezentacijo in refleksijo. Še posebej v primerih, ko govorimo o delih, ki so procesna, uprizoritvena, eksperimentalna, in če vsemu temu dodamo še nepredvidljivost javnega prostora – je vse to težko vključiti v sedemdnevni raspored z zgoščenim urnikom. Zaradi vsega tega skušamo pojem »festival« raztegniti do skrajnih meja in njegovih (ne)možnosti, na nek način si ga želimo ponovno prisvojiti, iztrgati iz običajnega ležernega, pasivizirajočega in zabavlaškega modusa v želji, da ga naredimo kot mesto zbiranja, proizvodnje skupnega in aktivne participacije čim bolj široke publike/javnosti. Pomembno se nam zdi poudariti, da UrbanFestival ne želi biti še ena manifestacija sodobne umetnosti brez skrbi za lokalni kontekst, v katerem nastaja. Veliko nam je do tega, da so vsa dela globoko »prežeta« z lokalnim oziroma, kot me to rade imenujemo, da so »lokalizirana«. Zato kolikor je le mogoče, vse produkcije redno »porivamo« v smeri povezovanja z lokalnimi akterji.

Lidija: V desetih letih je verjetno prišlo do zamenjave generacij, ki mnogim – tako festivalom kot tudi organizacijam – povzroča resen problem. Kako se ve spopadate s tem? Kakšna je inkluzivnost delovanja tako [BLOK]-a kot tudi UrbanFestivala zainteresiranih za delo na temi?

[BLOK]: UrbanFestival ni bil nikoli mišljen kot avtorski projekt, temveč kot platforma, ki nima zacementirane hierarhične strukture, ampak skuša vzpostaviti procedure, ki jo odpirajo v največji možni meri. V tem smislu je šlo in še vedno prehaja skozi [BLOK] in UrbanFestival veliko sodelavk in sodelavcev, nekatere/i so sodelovale/i samo na določenih projektih, nekatere/i pa so se v organizaciji zadržale/i več let. Zainteresiranosti in veselja za sodelovanje v tej vrsti kolektivnega podviga nikoli ni manjkalo, manjkala je bolj infrastruktura, ki bi širjenje podprla; od delovnih prostorov, ki jih nimamo, do razstavnega prostora, ki ga tudi nimamo, če ne upoštevamo majhnega uredniškega prostora, ki pa ga tudi večino časa našega delovanja nismo imele. Vsekakor smo mnenja, da je menjava generacij nujen proces, veliko nam je do tega, da prenesemo metodologijo in znanje, ki smo ga razvile, in to vidimo kot našo nalogo, kot nadaljevanje enakega dela z drugimi sredstvi.

Lidija: In za konec – kaj dela [BLOK], ko ni UrbanFestivala?
[BLOK]: Najprej moramo poudariti, da se UrbanFestival ne izčrpa v svojem »festivalskem« formatu, saj temu predhodi tako dolga in pogosto nevidna predprodukcija kot tudi malo bolj opazna postprodukcija v formatu urejanja in objavljanja kataloga, arhiviranja del, refleksije skozi tekste in intervjuje. Naše leto je zelo prežeto z UrbanFestivalom tudi takrat, ko se le-ta kot festival ne dogaja. Ugotovitev o relativni nevidnosti, o tem, da njegova proizvodnja ostaja na nek način skrita pred pogledom širše javnosti, in tudi dejstvo, da je »ulica« odlično mesto za direktno akcijo, intervencijo, ki se lahko odpre v smeri političnega delovanja, vendar kot taka ni pravišnje mesto za refleksijo, sta nas pripravila do tega, da smo leta 2006 začele serijo predavanj in razgovorov pod nazivom Mikropolitike. Serija zbira umetnike, praktike, vendar tudi teoretike, ki predstavljajo in/ali reflektirajo sodobne umetniške prakse, te pa same sebe različno imenujejo – družbeno angažirana umetnost, umetnost skupnosti, dialoška umetnost, participativna umetnost, intervencijska umetnost, raziskovalna umetnost, sodelovalna umetnost ... Gre za dolgoročne projekte, ki se osredotočajo na proces, ne na zaprti proizvod, za projekte, ki eksperimentirajo z novimi modeli proizvodnje, projekte, ki jih ne moremo zajeti z enim pogledom, skratka, za umetniško delovanje, ki je močno usmerjeno na kontekst, v katerem se odvija. Ko govorimo o takih delih, je prej omenjena »nevidna« predprodukcija zelo pomembna, celo pomembnejša kot to, kar se formalno predstavlja kot končni produkt. Mikropolitike so nastale v tej smeri, in sicer zaradi nuje, da se ta situacija osvetli, da se pokaže vse, kar se skozi te procese pred predstavljanjem dela dogaja, in da se vidi, koliko je pravzaprav ta del pomemben in neločljiv od rezultata tega, kar se prezentira. Festivalski format tega ne more zajeti, ker je omejen v trajanju in ker v množici »majhnih del« nima dovolj prostora, da se o tem na ta način pogovarja. Prav tako se ob predavanjih redno prevajajo eseji in intervjuji, lani pa smo izdale tudi dve publikaciji – tako da so Mikropolitike na nek način naš protoizobraževalni program. ☺

Nekaj dni nazaj sem v *Globalu*, reviji s pisanim izborom člankov iz tujega tiska, z zanimanjem prebral krajši esej Francisa Fukuyame, saj veste, tistega modela, ki je ob padcu železne zavese samozave-stno najavil konec zgodovine in končno zmago liberalno-demokratskega svetovnega nazora. Ena izmed njegovih predpostavk v tem eseju, s katero je zavrzel nekatere zastarele teoretične (beri: predvsem skrajno leve, marksistične) okvire delavske emancipacije, je bila ta, da jih ni možno aplicirati na (post)moderno realnost (predvsem) zahodnega sveta. S tem je cilj al na razvoj informacijskega/storitvenega/you name it kapitalizma, ki je v tesnem sodelovanju z izobraževalnim sistemom ustvaril visoko izobraženega (in prilagodljivega) delavca srednjega razreda. Fukuyamova stava je torej v tem, da dobra stara emancipatorna politika proletariata ne zadostuje več, saj, kvantitativno gledano, delavskega razreda kot takega (oziroma delavskega razreda, kakršen je obstajal ob svojem rojstvu v 19. stol.) ni več. Da, res je, gospod Fukuyama, ni ga več V RAZVITEM ZAHODNEM SVETU! Če so Monty Python v skeču, imenovanem *Spot the Loony*, izzivali gledalce, da na tv-ekranu detektirajo izstopajočega čudaka, potem si z lahkoto predstavljamo zmedenega Fukuyamo, kako v šovu *Spot the (lumpen)proletarian* vpije: »Kje je?! Kje je?!« In ja, kje je? Eksploatiran proletarijat v pravem pomenu besede namreč v ogromnem deležu ne korenini več v srčiki liberalnega kapitalizma (ki zvesto sledi praktični filozofiji, zgoščeni v mantri: *Not in my backyard!*), pač pa ga je ta skoraj v popolnosti preselil na svojo periferijo oziroma na periferijo periferije: v slume milijonskih metropol t. i. tretjega sveta oziroma sveta v razvoju.

Slum je svoj aktualni pomen dobil v tridesetih in štiridesetih letih 19. stoletja, ko je, v nasprotju z izvor-nim pomenom, ki je sinonim za goljufijo ali zločinsko dejavnost, že pričel označevati tudi prostor, kjer je rezidual najrevnejši del mestne populacije. Če povzamemo po knjigi *Planet slumov* Mika Davisa, v to kategorijo tako zapadejo: t. i. piratske (neformalne) gradnje (lastniško zasedene ali v najemu), skvoterji brez lastniške ali najemniške pravice (pa tudi tisti z dovoljenjem, kot denimo skvoterji, vključeni v program »komunalno opremljena parcela«) in begunski centri (ah, ta Lampedusa). Seveda slumi niso zgolj urbani fenomen podivjanega kapitalizma, kot bi se to lahko zazdelo bralcu uvodnih vrstic tega prispevka, vendar pa se forma kopičenja presežnega oziroma ekonomsko neprofitabilnega prebivalstva, ki se dogaja na margini sočasno z vzponi in padci tržnega gospodarstva, kljub nekoliko drugačni vsebini v končnem rezultatu ne razlikuje veliko od *slumizacije*, ki jo generirajo vojna območja (npr. zmeraj problematični Bližnji vzhod in Gaza kot njegov slumovski preostanek *par excellence*), kolonizacija, kapricioznost komunistične partije (bivša Sovjetska zveza, današnja turbokapitalistična Kitajska) in takšne in drugačne oblike segregacije in izključevanja na rasni osnovi (npr. Južna Afrika). Rasizem, komunizem in kolonializem so v dandanašnjem liberalnem svetu človekovih pravic seveda *out*, a naj vas to ne zavede: kastni sistem aktualnega trenutka temelji na bolj subtilni osnovi – na golem ekonomskem cenzusu.

Sociologi, geografi in celo ekonomisti neoliberalnih institucij, kot sta Svetovna banka in Mednarodni denarni sklad, po vsem svetu ugotavljajo, da je eksplozija slumov eden izmed največjih izzivov naše prihodnosti. Vendar pozor! Preden začnete aplaudirati očitni zaskrbljenosti omenjenih mesij prihodnjega globalnega razvoja, je vendarle treba izpostaviti, da sta ti dve isti instituciji eni od – če ne pospeševalk, pa vsaj ohranjevalk statusa quo! Da je vse še toliko bolj *unheimlich*, je dovolj, če pogledamo, s kakšnimi svežnji varčevalnih ukrepov sta omenjeni hvale in spoštovanja vredni ustanovi bombardirali s slumi in revščino že tako preresetane države. Bingo! Z ukrepi, ki so skoraj popolna kopija doktrine šoka, kot jo opisuje Naomi Klein, in ki jih poskušajo uvesti (bolje rečeno vsiliti) tudi pri nas. Naj med kopico apokaliptičnih jezdecev, ki naj bi jim pod kopita pometali oljčne vejice, omenimo samo totalno poblagovljenje znanja, privatizacijo javnih dobrin, prekerizacijo delovnega trga in splošno shušjevalno kuro za javni sektor, pa vam bo takoj jasno, na kaj ciljamo. Da, ti instituciji, ki bi tako radi rešili pereči problem slumov, sodelujeta pri izkoreninjanju populacije iz kakršnegakoli institucionalnega okvira, ki bi jim zagotavljal vsaj minimalno socialno varnost, in s tem posledično pošiljata teiste ljudi, katerim naj bi pomagali, v svet dotrajanih barak

brez pitne vode, sanitarij in sleherne zasebnosti, te svete krave naših modernih časov.

Če mislite, da je ta paradoksalna situacija višek komičnosti, se seveda globoko motite. Slume se vse bolj per-cepira tudi skozi naivno slavljenje individualnosti in nje-ne prislovne iznajdljivosti! Populacija iz slumov ima tako v očeh nekaterih priložnost, da se samoorganizira zunaj do nje itak izključevalnega establišmenta. A je resnica seveda daleč od te, milo rečeno, utopije. Raziskovalci namreč ugotavljajo, da najemniški odnosi v slumih spominjajo bodisi na poplačevanje s takšnimi in drugačnimi uslugami v slogu filmske trilogije *Boter* (še posebej na območjih, ki jih obvladujejo lokalne kriminalne združbe in kjer policije ni na spregled, razen če jim nekdo z neba sesuje helikopter, kot se je to zgodilo v neki brazilski fa-veli) bodisi na izsiljevanje oderuških najemnin s strani lastnikov zemljišč, ki so po pravilu srednjega in višjega razreda. V slumih zaradi procesa poblagovljenja nastanitve, ki jo ureja (tudi tokrat dobesedno) nevidna roka trga, tako ni več nobene kolektivne pobude po uporabi zoper lastnike zemlje in kapitala, saj imajo po pravilu tudi tisti, ki so že skoraj na dnu hierarhične lestvice, pod sabo še nekoga, od katerega lahko tudi sami pobirajo rento za nastanitev, in jim trenutna *stanovanjska* politika predstavlja vsaj nekaj dodatnega zaslužka. In krog je tako sklenjen. Kot v svojem delu *Zapori revščine* ugotavlja Wacquant, se je discipliniranje revnega proletariata, ki ga opravlja zapor, že zdavnaj tesno povezalo ter integriralo s povsem legalnimi družbenimi prostori (npr. črnski geti v ZDA), kjer kvadriliranje in z njim impliciran policijski nadzor (če ni teritorij za take posege zares preveč rizičen in če ne ogroža drugih, beri: srednjega sloja prebivalstva) ustvarjata nove in nove poslušne *fizičke radnike*, ki so srečni, da lahko sploh delajo, ne pa zato, ker bi imeli s tem zagotovljeno socialno varnost v svoji bližajoči se prihodnosti.

Na drugi strani tega istega teritorija pa kot gobe po dežju rastejo od umazanega, *primitivnega* in kriminaliziranega sveta slumov povsem ločene aseptične soseske za srednji in višji sloj, z zasebnimi zdravstvenimi ordinacijami, šolami in varnostnimi službami, kjer, tako pravi Jeremy Searbook, »*pripadniki urbane buržuazije tretjega sveta niso več državljani lastne države, temveč nomadi, ki pripadajo – in služijo – nadzemeljski topografiji denarja; postanejo domoljubi bogastva, nacionalisti izmuzljivega in zlatega Nikjer.*«

Ultimativno sporočilo slumov se torej glasi: dobrodošlo zategovanje pasov in krčenje srednjega sloja! Vaš raj je bil zgrajen na peklu drugih in ta pekel sedaj prihaja po vas! ☺

Neznanska težavnost prostor-časa

Ko Evklid sreča Einsteina

Borut Trpin

Težave s časom ne pestijo samo sodobnega človeka, ki nikoli nima časa, ampak so pestile tudi že davno pokopane mislece. Sveti Avguštin se je tako na koncu četrtega stoletja v Izpovedih spraševal, kaj je čas, in odgovoril: »*Če me nihče ne vpraša, vem; če pa hočem odgovor na vprašanje razložiti, ne vem.*« Težave se začnejo že s samim definiranjem časa, nadaljujejo pa se tudi pri definiranju prostora, zato dejstvo, da so težave še večje s fizikalnim prostor-časom, niti ne preseneča. Prostor-čas se sicer zdi razmeroma enostaven in sprejet pojem, ki bi ga najlažje opisali s štirimi dimenzijami, v katerih živimo (tri prostorske in ena časovna). Kljub temu prostor-čas ni tako enostaven, saj je lahko podrejen različnim geometrijam (enostavno rečeno, lahko je raven ali upognjen), poleg tega pa ima lahko več prostorskih in celo časovnih dimenzij. Teorija strun, ki skuša poenotiti izsledke relativnostne teorije in kvantne fizike, na najmanjših delcih tako operira z od 10 do 28 dimenzijami.

Za ilustracijo, kako izbira geometrije ne določa samo oddaljenega vesoljskega prostora oziroma prostora na kvantni ravni, ampak se lahko odvije tudi na ravni arhitekture in urbanizma, si poglejmo Situacionistično internacionalo, združenje povojnih intelektualcev, ki je poskušalo družbeno kritiko in aktivizem, tradicionalno dogajajoča se na področju ekonomije in dela, prenesti drugam. Trdili so, da se je zahod po 2. svetovni vojni znašel v novi situaciji, v kateri je oblast močnejša kot kdajkoli, saj je začela prežemati vse sfere družbe. Razširitev boja jih je napeljala na to, da so začeli tudi o arhitekturi, urbanizmu in mestih razmišljati kot o prostorih, kjer se bijejo družbeni boji in kamor se vpisujejo razmerja moči. V skladu s tem so razvili psihogeografijo, študijo tega, kako geografski prostor vpliva na (ne)zavedna čustva in obnašanje posameznika. En izmed ključnih pristopov pri njihovem izvirnem urbanizmu je bil zato zavračanje klasičnega evklidskega, skoraj popolnoma funkcionalističnega pristopa v arhitekturi. Neevklidski princip v urbanizmu in arhitekturi jim je pomenil uvajanje amorfnih in neurejenih oblik, s katerimi bi v opazovalcu, ki se (ne)hote odziva na svojo okolico, vzbudili zavest o tem, da je oblika okolja vedno že posledica manifestacije moči in da mesta lahko raziskujemo tudi na drugačne (igrive) načine. Kaj pa evklidska (pozicija moči za situacioniste) in neevklidske geometrije sploh so in katera izmed njih vlada na ravni vesolja?

Rojstvo neevklidske geometrije

Evklid, grški matematik iz 3. stoletja pr. n. št., je najbolj slaven po svoji knjigi *Elementi*, kjer je na podlagi petih aksiomov na geometrijski način dokazal mnogo teoremov, med drugim tudi slavni Pitagorov izrek. Pet aksiomov in geometrijski sistem, ki ga je Evklid razvil iz njih, so bili tako vplivni, da so preživeli vse politične tvorbe od svojega nastanka in so še vedno osnova za pouk geometrije v vseh svetovnih osnovnih šolah. *Sile kontinuitete*, torej. Prvi štirje aksiomi so enostavni:

1. Dve točki lahko poveže zgolj ena premica.
 2. Vsaka daljica je del premice.
 3. Če imamo točko za središče in razdaljo (polmer) od nje, lahko narišemo krog.
 4. Vsi pravi koti so si med seboj enaki.
- Peti izmed aksiomov se v poenostavljeni, a ekvivalentni verziji glasi: »*Skozi točko, ki ne leži na dani premici, lahko potegnemo kvečjemu eno vzporednico.*«

Peti aksiom je pritegnil pozornost mnogih matematikov že od antike dalje, saj se je zdelo, da zaradi kompleksnosti ni neodvisen od prvih štirih in da bi se ga dalo izvesti iz njih. Vsi poskusi so bili neuspešni, omeniti pa velja predvsem poskuse dokaza s protislovjem pri srednjeveških arabskih in perzijskih matematikih.

Dokaz s protislovjem gradimo tako, da želimo dokazati trditev a in predpostavimo njeno nasprotje ne-a, ki nas privede v očitno protislovje, iz česar sklenemo, da a drži. V skladu s tem so predpostavili, da peti aksiom ne velja (skozi točko zunaj dane premice lahko potegnemo bodisi več kot zgolj eno vzporednico – hiperbolična geometrija – bodisi ne moremo potegniti nobene vzporednice – eliptična geometrija). Do zelenega protislovja niso prišli, so pa na tak način že postavili temelje neevklidski geometriji, ki je do pravega izraza prišla šele na začetku 19. stoletja. Za začetnika neevklidske (hiperbolične) geometrije tako

imenujemo šele Bolyaija in Lobačevskega, ki sta svoji razpravi objavila neodvisno v kratkem zamiku, za začetnika eliptične geometrije pa imamo Riemanna, ki je možnost neskončno različnih geometrij prvič javno predstavil dvajset let kasneje.

Neevklidska geometrija v Einsteinovem prostor-času

Neevklidske geometrije so pomenile pomemben paradigmatški preobrat v matematiki, vendar bi brez Einsteinove splošne relativnostne teorije bržkone ostale le matematični kuriozum. Nasmejani Einstein, ki kaže jezik, je danes že *trademark*, a o čem pravzaprav govori njegova splošna teorija relativnosti?

Splošna teorija relativnosti je nadaljevanje Einsteinove posebne teorije relativnosti (iz katere izhaja slavna enačba $E = mc^2$, drugi *trademark*), v kateri je skušal razložiti gravitacijo na podlagi izsledkov posebne teorije. Gre za vključitev gravitacije kot geometrične lastnosti 4-dimenzionalnega prostor-časa. Poenostavljeno rečeno, gre za to, da je prostor v primerih gravitacije težkih teles ukrivljen, kar se da tudi empirično preveriti. Ukrivljenost prostora si je najlažje predstavljati kot nekakšno nape-to rjuho, na katero postavimo uteži (planete), ki rjuho ukrivijo. Eksperimenti so tako pokazali, da se svetloba, ki potuje po najbližji poti, v bližini težkih teles (denimo sonca) ukrivi, saj je prostor, podobno kot obtežena rjuha, ukrivljen. Do splošne teorije relativnosti Einstein sicer ne bi prišel brez prostor-časa Minkowskega, ki je v klasičen evklidski prostor treh dimenzij uvedel še četrto dimenzijo časa, ki je prepletena s prostorskimi dimenzijami, in s tem postavil okvir za razlago posebne relativnostne teorije (v njej je Einstein namreč pokazal, da čas ni nekaj absolutnega, ampak se lahko odvija hitreje ali počasneje). V splošni relativnostni teoriji tako pride do posplošitve prostor-časa Minkowskega v neevklidsko obliko (prostor je upognjen zaradi gravitacije), s tem pa se neevklidska geometrija preseli iz okvirov matematične teorije v fizikalni svet vesolja.

Katera geometrija vlada vesolju?

Povsem jasno se zdi, da je naš svet urejen po evklidskih načelih (dve vzporedni premici se nikoli ne sekata), Einsteinova neevklidska geometrija v splošni relativnosti teoriji pa nas lahko napelje na misel, da je pravi prostor, ki »vlada« vesolju, neevklidski. Einstein tega ne trdi, saj se njegova teorija ukvarja le z lokalno geometrijo vesolja (ukrivljenost prostora ob težkih telesih), ob strani pa pusti globalno topologijo. Globalna geometrija vesolja je tako odprto vprašanje velikega pomena, saj vpliva na prihodnost vesolja. Če privzamemo enačbe splošne relativnostne teorije, v vsaki izmed treh glavnih geometrij (eliptični, evklidski in hiperbolični) namreč lahko napovemo vesolju različno usodo. V eliptični geometriji (kjer skozi točko, ki ni na premici, ne moremo potegniti vzporednice) enačbe napovedujejo veliki kolaps: vesolje se bo nekoč sesedlo v točko. V hiperbolični geometriji (kjer skozi točko, ki ni na premici, lahko potegnemo neskončno vzporednic) enačbe napovedujejo večno širjenje, pri čemer se bo stopnja širjenja ustalila pri neki konstantni vrednosti. V klasični evklidski geometriji pa enačbe napovedujejo večno širjenje, a v manjši meri (stopnja širjenja se manjša proti nič). Katero geometrijo uporabljamo na globalni ravni vesolja, tako lahko napove tudi to, da se bo vse vesolje (v primeru eliptične geometrije) sesulo v eno samo točko.

Omeniti velja število Ω (omega), ki astrofizikom pomeni razmerje med dejansko gostoto snovi v vesolju in »mejno gostoto«. Če je $\Omega > 1$, živimo v eliptičnem vesolju, ki se konča v velikem kolapsu. Če je $\Omega < 1$, živimo v hiperboličnem vesolju, sicer ($\Omega = 1$) pa v evklidskem. Po trenutnih ocenah astrofizikov naj bi bil Ω zelo verjetno med 0,02 in 4 (kar o geometriji vesolja ne pove veliko), drznejša ocena pa trdi, da je Ω med 0,1 in 0,3, kar bi pomenilo, da ima vesolje hiperbolično geometrijo in se bo večno širilo. Dobra novica za naše prapnotomce.

Vprašanje dimenzij

Eno največjih nerazrešenih vprašanj fizike je, kako skupaj misliti kvantno fiziko (ki se dogaja na zelo majhnih razda-

ljah) in relativnostno teorijo, dve največji disciplini sodobne fizike. Med najuspešnejšimi v usklajevanju je teorija strun, ki trdi, da elektroni in kvarki v atomu niso 0-dimenzionalni, ampak 1-dimenzionalni (podobni strunam). Zaradi kompleksnosti teorije in njenih posledic velja na tem mestu zgolj omeniti, da imamo pri teoriji strun opravka s prostor-časom, ki predpostavlja od 10 do 26 dimenzij (v primeru bozonov).

Glede na to, da imamo že s štirimi dimenzijami precej težav, se pri tako velikem številu dimenzij intuitivni kompas dokončno zmede – situacionisti bi se danes najbrž posluževali pristopov teorije strun in skušali oblikovali desetdimenzionalno mesto.

Težavnost prostor-časa je tako v tem, da je glede na trenutne izsledke v posameznih območjih enkrat evklidski, drugič ne, v dimenzijah pa sega od štirih do (vsaj) šestindvajsetih. *Eppur si muove.* ♾

KOLOFON

Zapis v razvidu medijev Ministrstva za kulturo:
Zaporedna številka 1492
ISSN (International Standard Serial Number):
0041-2724

Uredništvo:
Kersnikova 4, 1000 Ljubljana
3. nadstropje, prostor 306
Telefon: +38614380263
Faks: +38614380264
Elektronski naslov: urednistvo@tribuna.si
Spletni naslov: www.tribuna.si
Twitter: [www.twitter.com/trobilo](https://twitter.com/trobilo)
FB: www.facebook.com/casopis.tribuna

Člani uredništva:
Robert Bobnič, *simulaker neodgovornega urednika*
Jasmina Šepetavc, *Članica*
Jurij Smrke, *hišnik*
Nejc Prah, *likovni urednik*
Aljaž Košir – Fejzo, *urednik ilustracije*

Programski svet:
Tomaž Gerdina, *direktor Študentske založbe*
Bojan Anđelković, *odg. ur. Radia Študent*
Miha Lobnik, *višji svetovalec na ŠOU v Ljubljani*
Robert Bobnič, *neodgovorni urednik Tribune*
Aleksander Šmitran, *pomočnik predsednice ŠOU LJ*

Lektura: Anita Jurič
Tisk: Tiskarna Hren, 5000 izvodov

Časopis je stavljen v črkovni družini Tribunal, ki jo je za potrebe Tribune zasnoval Aljaž Vindiš. Tribunal izhaja pod licenco Creative Commons, Uporabo del tako dovoljujemo ob priznanju avtorstva po principu Ime Priimek / Tribuna za nekomercialno rabo in v nespremenjeni obliki. Iz Creative Commons licence so izključene črkovna družina Tribunal in gostujoče črkovne vrste. www.creativecommons.org

Izdajatelj:
ŠOU v Ljubljani
Kersnikova 4, 1000 Ljubljana
Telefon: +38614380200
Faks: +38614380202
Spletni naslov: www.sou-lj.si
Matična številka: 5133734
ID za DDV: SI55049745
TRR: SI56 02010-0018933202

Za izdajatelja:
Rok Sotlar, *direktor*
Ana Pleško, *predsednica*

Članki, objavljeni v Tribuni, se v raziskovalne namene beležijo v Korpusu slovenskega jezika.

»Ground Control to Major Tom«

»O vesolju – prizemljeno.«

piše Natalija Majsova

ilustracija Matija Medved

24. marec 2012. Planet Zemlja. »V zgodnjih jutranjih urah je v bližino Mednarodne vesoljske postaje (ISS) zataval večji kos ruske rakete. Zaradi nevarnosti, da bi t. i. vesoljske smeti trčile v ISS, se je šest astronautov s postaje preventivno umaknilo v posebne kapsule, so po poročanju tujih tiskovnih agencij sporočili z ameriške Nacionalne administracije za aeronavtiko in vesolje, NASE. Astronavti z ISS so se sicer pred vesoljskimi smetmi tokrat morali skriti že tretjič v zadnjih 12 letih,« v poročilu o neljubem dogodku še navaja STA.

Lahko bi sicer po hitrem postopku sklenili, da gre preprosto za eno bolj trivialnih novic v zvezi z vesoljem in za dober primer hiperprodukcije medijskih prispevkov, ki, kot se zdi, zadnje čase vse bolj očitno seva skozi krinko gesel, kot sta »ažurnost« in »aktualnost«, s katerimi svoj obstoj upravičuje množica *mainstream* medijev. A ne glede na povedano ne moremo zanikati, da večino sodobnih bolj ali manj poljudnih predstav o vesolju oblikujejo ravno mediji, ki z občudovanja vredno smelostjo pokrivajo množico področij, pravzaprav skoraj vse, kar naj ne bi sodilo v »onstranstvo«, načeloma docela tuje sodobnemu, dozdevno sekulariziranemu zahodnističnemu diskurzu. Na »tej«, na »našik« strani se je tako očitno znašlo tudi vesolje. In le kako bi bilo lahko drugače, če smo ta prostor, nekoč v veliki meri rezerviran za božanstva, metafiziko in sanje, v pičlega pol stoletja, kolikor je preteklo od poleta prvega kozmonavta in astronauta, ne da bi ga sploh uspeli malce bližje spoznati, že uspeli teritorializirati: umazati, skomercializirati, umestiti v dokumente mednarodnega prava in programe nacionalnega razvoja, varnosti in obrambe ter mu, nenazadnje, odrediti posebno mesto na t. i. globalnem kapitalističnem trgu?

Toplogredni učinek cinizma

A drugače bi vendarle lahko bilo, ko bi le znali prepoznati, s čim natanko imamo opravka, ko govorimo o tako prizemljenem, skorajda »*homemade*« vesolju, in kak(šn) o je lahko drugod. Skratka, če bi pojem časovno-prostorsko kontekstualizirali in poskušali izslediti njegove metamorfoze in rdečo nit teritorializacije, namesto da bi se – kot se vse prepogosto dogaja – zaustavljali ob ciničnih vprašanjih. Ta so sicer potrebna, a v atmosferi vsesplošne krize in zgražanja nad vladajočim kapitalističnim sistemom se zdi, da ne delujejo najbolj konstruktivno, saj vse prepogosto vodijo k razmeroma očitnim in brezperspektivnim zaključkom vrste »vemo, da je vse v kurcu, ampak bolje ne bo nikoli« in – paradoksalno – afirmirajo obstoječe predstave. Prek t. i. kritike, ki to v resnici ni, prilivajo vodo na mlin »nasprotni strani« – ustvarjalcem, podpornikom in drugim vrstam bruhalnikov in požiralnikov vladajočega diskurza, podlago katerega predstavlja zahodnistična paradigma. Promotorjem razmeroma enostavne, predvsem pa omejene rabe dispozitiva, ki, kot se zdi, ko gre za prisvajanje vesolja, ne počivajo.

Ob boku ciničnim opazkam o bizarnosti sodobnih vesoljskih programov tako hodijo tudi vse glasnejše govorice o bližajoči se dobi vesoljskega turizma. Če je prvi vesoljski turist, Američan Dennis Tito, za svoj skoraj osemdnevni obisk ISS leta 2001 moral odšteti dvajset

milijonov ameriških dolarjev, je podjetje Virgin Galactic sedaj razvilo ponudbo za nekakšen »srednji razred« vesoljskih turistov. Peščici izbrancev naj bi kmalu za (razmeroma) borih 200.000 ameriških dolarjev ponudilo možnost nekajminutnega izleta v prostor nad t. i. Karmanovo črto – približno 100 kilometrov nad Zemljo, kjer se po uradni, zahodni terminologiji začne »*outerspace*«, ki ga v slovenščino ne najbolj natančno največkrat prevajamo kot »vesolje«. In s tovrstnimi prevodi prispevamo k diskurzivni teritorializaciji gledišča, da se vesolje, nekoč neomejen, napol fantastičen, nedostopen prostor, poln zvezd, kometov in skrivnosti, vse bolj pomika proti dosegu roke oziroma polne denarnice. Obenem se s tem tudi omejuje oziroma vklaplja v matriko »več denarja – več muzike«, množico hrbtnih in zahrbtnih plati, ki jih zgovorno strni in ponazori tista najradikalnejša: »nič denarja – nič muzike«.

Ugotovitve seveda ne bi bilo treba posebej izpostavljati, če ne bi govorili ravno o vesolju, za katero do nedavnega ni veljala. V času hladne vojne o vesoljskem turizmu na primer ni bilo govora, saj je bil, kot v delu *Space and the American Imagination* pojasnjuje Howard E. McCurdy, osnovni motiv, ki je Zahod poganjal proti luni in zvezdam, veliko bolj vezan na ideologijo hladne vojne in blokovske delitve. Prav tako današnjih predstav o vesoljskem turizmu ni zaslediti v zahodni znanstveni fantastiki poznega 19. in zgodnjega 20. stoletja: četudi vezano na ameriško romantiko in ne na strah pred komunizmom, je bilo vendarle prostor neznanega in novega, nikakor pa ne nekajminutne breztežnosti, ki si jo lahko privoščijo bogati.

Ameriški »nazaj v prihodnost«

Moment »globalnega kapitalizma« je verjetno najočitnejši zasuk, opažen v doemanju vesolja, ki ga danes ponuja, podpira in reproducira paradigma t. i. zahodnistične civilizacije – paketa idej in tehnologij modernega Zahoda, ki ga odlikuje izjemna prilagodljivost na različne kulturne kontekste. A če govorimo o teritorializaciji vesolja in vesoljskega, ne moremo niti mimo nekaterih drugih razsežnosti dojetanja vesolja, izoblikovanih že v času prvih vesoljskih osvajanj. Za te sta ključni dve podmeni. Prvič, da je vesolje skrajno nevarno. Astronavti postanejo posledično izjemno pogumni, fizično in psihično izvrstno pripravljeni osebk, ki so v imenu bolj ali manj jasnih kategorij, kot so človeštvo, znanost in napredek, pripravljeni žrtvovati svoja življenja. Poleti v vesolje namreč pomenijo premestitev v okolje, kjer vladajo ekstremne razmere, kakršnih človek na Zemlji ne more izkusiti. Poleg breztežnosti in izpostavljenosti radiaciji pomenijo tudi bivanje v omejenem, zaprtem prostoru, pomanjkanje nekaterih na Zemlji sicer z lahkoto dostopnih dobrin in bodisi popolno bodisi (v primeru odprav z več osebami) skorajšnjo osamljenost, pri čemer slednja pomeni tudi težko bero prisilnega druženja brez možnosti izbire sogovornikov.

Če sprejememo zgornje razmišljanje, obstaja velika verjetnost, da bo v nas vzniknilo bodisi strahospoštljivo občudovanje do astronautov bodisi vprašanje: je vse to pravzaprav sploh potrebno? Odgovor nanj deloma ponuja druga, funkcionalistična podmena, na kateri temelji logika vesoljskega herojstva. Vesolje *moramo* osvojiti, pravi. Številne otročje očitne »zakaj-e«, ki jo skušajo zamajati, zatira z argumenti, ki so včasih bolj, včasih pa tudi nekoliko manj tehtni. Na primer: širitev na druge planete je za človeštvo, če želi uiti pogubi, ki ga neogibno čaka na (proti apokalipsi ali vsaj prenaseljenosti drveči) Zemlji, usojena. Ali: kolonizacija vesolja bo nekoč nujna zaradi zaloga naravnih virov, ki se nahajajo onkraj Zemljine atmosfere. Ali kot je argument zvenel v sedaj že minulih časih hladne vojne: tekme za vesolje in blokovske delitve: osvajanje vesolja ima velik simbolni pomen, saj pomeni ultimativno zmago nad ideološkim nasprotnikom.

Podmeni se do neke mere dopolnjujeta, saj obe podpirata diskurz, ki promovira in slavi milo rečeno širjenje, malo bolj grobo pa osvajanje, kolonizacijo vesolja, vendar si v pomembnem oziru tudi kontrirata. Prva namreč s poudarjanjem astronautskega herojstva vesolje v praksi zreducira na notranjost vesoljske ladje, druga pa v svojem bistvu njegovo osvajanje utemeljuje z razsežnostmi zunaj nje. Obe pa ga pravzaprav slikata kot ogledalo zahodnega sveta v dobrem in slabem. Dispozitiv zahodnistične paradigme tako omogoča, da prostor onkraj Zemljine

atmosfere obenem mislimo tudi kot čezmejni teritorij absolutnega Drugega – Zemlji nasprotnega neznanega, srhljivega, nevarnega. V določenih ozirih je to, kot kaže na primer napredek, ki je bil v zadnjem stoletju dosežen na področju tehnologije, seveda lahko konstruktivno, kar pa še ni razlog, da bi ta pogled popolnoma ponotranjili.

Astrosociologija – prispevek k novodobni teritorializaciji vesolja

Škoda bi namreč bilo, če bi v sledenju logiki zahodnistične paradigme pozabili na številne alternativne diskurze, za katere se zdi, da ponujajo zanimivo izhodišče za drugačno dojetanje vesolja in odražajo drugačne dispozitive. Že če se podamo zgolj na drugo stran nekdanje »železne zaves« , tako naletimo na ruski kozmizem, ki je močno – vsaj toliko kot hladna vojna – zaznamoval sovjetsko in rusko »vesoljsko idejo«, praktične implikacije, ki so bile zahodnim pogledom na vesolje podobne zgolj na površju. Kot eno od vodilnih misli kozmizma lahko namreč izpostavimo prizadevanje za holistično mišljenje o vesolju, ki skuša zaobiti delitev na Zemljo in vse tisto »onstran« nje in si namesto kolonizacije neznanih svetov kot cilj zastavlja usklajeno evolucijo v dobro t. i. »makrokozmos« – v zahodni terminologiji človeku, Zemlji in vesolju.

Načeloma se zdi, da bi ideje ruskega kozmizma lahko našle prostor znotraj *astrosociologije* – discipline, ki »preučuje odnose med družbenim in astrosocialnim – torej vsem, kar sodi na področje vesolja in česar se socialno kakorkoli dotika«. A če astrosociologijo v njenem trenutnem stanju vzamemo pod drobnogled, pri tem naletimo na več ovir.

Termin »astrosociologija« je leta 2003 skoval ameriški sociolog Jim Pass, ki se označuje kot ustanovitelj discipline in je avtor uvodnika in urednik njej posvečene posebne izdaje revije *Astropolitics* iz leta 2011. Leta 2008 je Pass ustanovil ARI (*Astrosociological Research Institute* – Inštitut za astrosocialne raziskave), neprofitno organizacijo za promocijo in razvoj astrosociologije, ki naj bi strokovnjakom z različnih, tako družboslovnih kot naravoslovnih, področij omogočal srečevanje in izmenjavanje znanj, ki tako ali drugače sodijo v polje astrosociološkega. Po Passovem mnenju je slednje nujno potrebno za uveljavitev astrosociologije kot posebne interdisciplinarne vede. S tega vidika gre iniciativo seveda pohvaliti, obenem pa gre opozoriti na nekaj njenih nekoliko problematičnih razsežnosti.

Prvič, astrosociologija se trenutno opira predvsem na spoznanja ameriških sociologov, kozmologov, strokovnjakov s področja astro- in aeronavtike ter drugih disciplin, ki pa – vsaj sodeč po člankih, zbranih na spletni strani ARI astrosociology.com – ne posvečajo skoraj nič pozornosti na disciplino vezanim ontološkim, epistemološkim in aksiološkim vprašanjem, ki bi v ospredje postavila vprašanje družbene konstrukcije samega koncepta vesolja – izhodišča vsega, kar naj bi bilo astrosocialno. Posledično umanjka tudi premislek o možnih alternativnih konceptih vesolja, kot je npr. tista, ki jo predlagajo ruski kozmist.

Težavo bi sicer lahko pripisali porodnim krčem, s katerimi se sooča vsak začetek, a tu vendarle niso brez posledic. Astrosociologiji v zibko namreč njeni »*founding fathers*«, ki se opirajo na zahodno pojmovanje vesolja in človekovega odnosa do njega, polagajo implicitno globalno ambicijo: prispevanje k teritorializaciji točno določene družbene konstrukcije vesolja, iz katere nehote – in do neke mere nevede – izpadajo drugačna pojmovanja tako vesolja kot posledično vsega, kar naj bi bilo astrosocialno in astropolitično. Vesolje pa se vse bolj približuje dobesednemu prevodu *outerspace* – zunanjemu prostoru, dostopnemu najdrznejšim in najbogatejšim. Prostoru, ki ga je mogoče in ki ga bo nekoč treba teritorializirati, v kolikor teritorializacijo vesolja razumemo zgolj v geografskem smislu in neokolonialističnem duhu – in ravno tako jo razume Google. Najbrž brez zavedanja, da se s tem spušča v hudo polemiko z Deleuzom in Guattarijem, ki teritorializacije na geografski prostor nikakor ne omejujeta. S čimer omogočata, da kot različne razsežnosti teritorializacije vesolja obravnavamo tudi vesoljski turizem, novičke o vesoljskih smeteh in večino *mainstream* znanstvene fantastike, ki naše razumevanje vesolja vse bolj oddaljuje od tistega, kar je nekoč (tudi) bilo in ponekod še vedno je. V slovenščini vsemirje, v ruščini pa *kosmos* in *vselenaja* – termini, ki jih lahko kot »outerspace« prevedemo le s težkim srcem. ∞

